

Den Danske Israelsmission og Ordet og Israel – en sammenligning

Flemming Kofod-Svendsen
pastor emeritus, ph.d.
kofodsvendsen@gmail.com

Resume

Artiklen indledes med en sammenligning af de to bevægelsers formål ud fra deres vedtægter. Dernæst undersøges fremstillinger, hvor de to bevægelser fremstiller sig selv og eventuelt modparten. Derefter undersøges boganmeldelser udarbejdet af den anden organisation. Dernæst beskrives forskellige temaer for at se, hvilken holdning de to bevægelser har til hver af disse temaer. På baggrund af disse undersøgelser konkluderes, hvilke ligheder og forskelle der er imellem de to bevægelser.

Keywords

Theodor Herzl – Frederik Torm – Aksel Torm – E. Sivertsen – Christian Bartholdy – Frits Larsen – Samuel Roswall – Kaj Kjær-Hansen – Ole Andersen.

Artiklens formål

Det er artiklens formål at udarbejde en sammenligning af de to bevægelser Den Danske Israelsmission (Israelsmissionen) og Ordet og Israel. Det sker ved at sammenligne deres vedtægter, deres selvpræsentationer, deres beskrivelse af den anden bevægelse, deres anmeldelse af den anden bevægelses bogudgivelser samt beskrivelse af hver af de to bevægelses syn på og holdning til forskellige temaer som fx zionismen. Derefter undersøges forskellige temaer for at se, hvilken holdning de to bevægelser har til hver af disse temaer. På baggrund af disse undersøgelser konkluderes, hvilke ligheder og forskelle der er mellem de to bevægelser. De to bevægelses blade er hovedkilden til min fremstilling, hvor jeg har lagt vægt på i referat at bringe bevægelseernes egne synspunkter, hvortil jeg har knyttet egne bemærkninger og vurderinger.

De to bevægelses vedtægter med formålsparagraffer

”Israelsmissionen er en sammenslutning inden for den danske kirke, der har til formål at bringe evangeliet til Israels folk. Arbejdet er dels at udsende missionærer, om sådanne melder sig, til de lande, hvor mange jøder bor, for dér ad de veje, som måtte findes tjenlige, at bringe evangeliet til jøderne, dels at samarbejde med andre evangeliske missionsvirksomheder blandt jøderne, så vidt forholdene tillader det, og dels at vække og bære menighedens kærlighed til Israelsmission og, hvis det kan lade sig gøre, virke direkte missionerende over for herboende jøder.”

Ovenstående formål stod i den første årgang af foreningens blad (*Israelsmissionen* i 1906 nr. 5, 77-78).

”Ordet og Israels formål er under mottoet ”Skriften kan ikke rokkes” på den apostolske trosbekendelses grund:

særlig inden for den danske folkekirke at sprede kundskab om Israel som Guds udvalgte folk i fortid, nutid og fremtid, i det levende håb om Kristi genkomst at støtte arbejde for at bringe evangeliet om Jesus Messias til Israels folk, efter bedste skøn og evne at støtte genopbygningen af Erez Israel som det af Gud forjættede hjemsted for Israels folk. Bevægelsens formål søges fremmet ved: udgivelse af månedsbladet *Ordet & Israel*, rejsevirksomhed til afholdelse af møder i større eller mindre kredse, udgivelse og spredning af egnet litteratur, dannelse af studiekredse til fordybelse i de bibelske profetier og israelsfolkets historie.”

Ovenstående formål gjaldt for Ordet og Israel fra 1950 og var publiceret i bladet *Ordet & Israel*, særnummer dec.-jan.1950-51, 4.

Israelsmissionen har det hovedformål at bringe evangeliet til Israels folk. Ordet og Israel delte sit formål i tre punkter: 1. Sprede kundskab om Israel som Guds udvalgte folk. 2. Bringe evangeliet om Jesus Messias til Israels folk. 3. Støtte genopbygningen af Erez Israel som det af Gud forjættede hjemsted for Israels folk. Det bør især bemærkes, at vedtægterne udtrykkeligt formulerer sig ud fra den dobbelte forståelse af Israel som dels et *folk* og dels et *land*. Heri ligger forståelsen af staten som det nye fænomen, hvor folk og land igen efter næsten 1900 år er føjet sammen – derfor formuleringen om *genopbygningen* af landet som hjemsted for folket.

Når man studerer, hvordan Ordet og Israel vil fremme sine tre formål, kunne det tyde på, at man ønsker at være et supplement og ikke en konkurrent til Israelsmissionen, hvis hovedformål man er enig i, men man ønsker at fremme yderligere to formål: Den teologiske tænkning og undervisning om løfterne i GT om folket og landet, om staten Israels oprettelse i 1948 som opfyldelse af GT's

løfter, og den teologiske tænkning og undervisning om de løfter om landet og folket Israel, der endnu ikke er opfyldt, samt konkret hjælp til at genopbygge staten Israel.

Men Israelsmissionen og Ordet og Israel havde samme missionssyn. De ville ikke have noget andet syn på mission og jødernes omvendelse, end det syn Bibelen har. Jesus er vejen, sandheden og livet; ingen kommer til Faderen uden ved ham (Joh 14,6), og der er ikke frelse i nogen anden end Jesus (ApG 4,11-12). Der er kun én vej til frelse for alle mennesker, og hans navn er Jesus. Her er der ”ingen forskel på jøde og græker” (Rom 10,12).

Bevægelsernes præsentation af sig selv og hinanden

Ikke så længe efter stiftelsen af Ordet og Israel, hvor bevægelsen endnu hed Karmeludvalget i Danmark, præsenterede bevægelsen sig 5. januar 1948 med et indlæg i *Kristeligt Dagblad* skrevet af de tre stiftere. De stillede spørgsmålet: Hvad er forskellen på og forholdet mellem Israelsmissionen og Karmeludvalget? De svarede sådan:

”Israelsmissionen vil ud fra missionsbefalingen bringe evangeliet til det jødiske folk, så den enkelte jøde kommer til tro på Jesus Messias, bliver døbt og indlemmet i den kristne kirke. Den betragter de gammeltestamentlige profetier om Israelsfolks fremtid som dels opfyldt ved folkets tilbagevenden fra Babylon (hvad angår dets nationale eksistens) og dels ved Kristi frelsergerning (hvad angår dets åndelige eksistens). Som følge af Israels forkastelse af Jesus som folkets Messias, har den kristne kirke ”arvet” udvælgelsen som Guds redskab til hans riges oprettelse her på jorden.

Karmeludvalget søgte sin åndelige berettigelse og hentede sin åndelige styrke fra et bibelsk-historisk syn på Israelsfolks udvælgelse til en særlig tjenestegerning blandt alle jordens folkeslag. Under mottoet *For Bibelen og for Israel* tog det bevidst afstand fra enhver liberalistisk omtydning af de gammeltestamentlige profetier. Med apostlen Paulus forventede Karmeludvalget en frelse af Israels folk som helhed. Det ville både for Israels folk selv som for jordens øvrige folkeslag blive som ”liv af døde” (Rom 11,12-14). Med apostlen Peter satte det denne frelse i uløselig forbindelse med Jesu genkomst som Israels Messias til virkeliggørelsen af de ”genoprettelsens tider, hvorom Gud har talt ved sine hellige profeters mund fra de ældste dage (ApG 3,20-21), det Israelsrige, hvis genoprettelse er bekræftet af Jesus selv (ApG 1,6-7)”. Ud fra denne bibelske inspiration ønskede Karmelinstituttet at være en vækkerøst i kirken til selvbesindelse. Negativt til erkendelse af den skyld, kirken gennem århundreder havde pådraget sig ved sin ligegyldighed for, ja forfølgelse af Guds udvalgte folk. Positivt til erkendelse af og arbejde for kirkens gudbestemte opgave: Indsamlingen af ”Hedningernes fylde”, der som en ”Førstegrøde” skal forenes med Kristus, når han på ny åbenbares som Israels Messias til Rigets genoprettelse (Rom 11,25; Jak 1,18; 1 Kor 15,23-27).

Dernæst ønsker Karmelarbejdet at blive ”jødernes en jøde” i dyb medfølelse forståelse af den i vore dage foreliggende historiske situation, der er af enestående art i folkets tusindårige levnedsløb. Enestående i henseende både til de uhørte lidelser, folket har måttet gennemgå midt i den gamle kristenhed, og til den nationale opvækkelse, det gennemlever, samlet om den begyndende tilbagevenden i stor stil til det ældgamle fædreland, genoptagelsen af folkets ældgamle modersmål og selve landets genopblomstring i bogstavelig overensstemmelse med de gammeltestamentlige, endnu aldrig til fulde opfyldte profetier. Under sit motto: ”For Bibelen og for Israel” ønsker Karmelarbejdet at bringe kristenfolket som sådant på åndelig talefod med Israelsfolket som sådan ved bekendelse af skyld til begge sider og ved forkyndelse af det store fællesskab i et levende Messiashåb.

Endnu er Karmelarbejdet i væsentlig grad et forsknings- og oplysningsarbejde, dels i nord, dels i Palæstina. Dets program må ifølge sagens natur være langt mindre håndgribeligt end Israelsmissionens, eftersom dets missionsarbejde i første omgang er af indirekte frem for af direkte art. Dets arbejdsformer er derfor langt vanskeligere at afgrænse, navnlig til at begynde med – en hovedopgave ser det i øjeblikket i udgivelsen af månedsbladet ”Karmel”, der orienterer med hensyn til Israels åndelige og materielle problemer og søger at blive et bindeled mellem kristne og jøder. Til gengæld er dets organisationsapparat det mindst mulige.

Karmelarbejdet er sig vel – i sit syn på Israels folkelige udvælgelse – sin forskel fra Israelsmissionens arbejde bevidst, men føler sig på ingen som helst måde i modsætning til dette. Det ønsker af hjertet Herrens

velsignelse over ethvert arbejde på i Kristi kærlighed at blive den enkelte jøde en hjælp i hans søgen efter Gud, ja, det ønsker at berede vej for ethvert sådant arbejde ved at fjerne fordom og fremme åben og forstående meningsudveksling. Det sluttelige mål er for begge arbejder ét og det samme: *Israels frelse*. Karmelarbejdet venter fra sin side Israelsmissionens forståelse af, at dette fælles mål kræver et dobbeltsidigt arbejdsprogram, så sandt som Israel – ene blandt alle jordens folk – ikke blot i fortiden har haft, men stadig har og på særlig måde i Guds time vil få en enestående plads i Hans "husholdning" til menneskeslægtenes frelse. Gud fortryder ikke sit kald og sine gaver. Han, som har begyndt sin gode gerning først i Israel og derefter i kirken, skal vide at fuldføre den indtil Jesu Kristi dag."

Israelsmissionen kommenterer Ordet og Israels fremstilling

Israelsmissionens formand Fr. Torm skrev:

"Svar til Karmeludvalget.

Det danske Karmeludvalg har i sit indlæg villet angive forskellen mellem sit eget syn på arbejdet blandt jøderne og Israelsmissionens syn. Men dette sker på en ganske fejlagtig og vildledende måde, hvorfor vi tvinges til at svare; vi har ellers ikke ønsket polemik med Karmel.

Størstedelen af alt det, der af udvalget kendetegnes som Karmelbevægelsens syn, er også en del af Israelsmissionens syn, ligesom omvendt også Karmel må antages at slutte sig til, hvad der nævnes under Israelsmissionens syn – nemlig at den kristne kirke nu sammen med jøderne har del i udvælgelsen som Guds redskab til Hans riges oprettelse her på jorden. Dette kan jo nemlig ikke bestrides af nogen på grund af de klare udtalelser i vort NT herom (1 Pet 2,9; Gal 6,16).

At næsten alt, hvad der opføres som Karmelbevægelsens syn, også er Israelsmissionens syn, er ganske ubestrideligt. Også den sætter Paulus' forjættelse om hele folkets omvendelse (Rom 11,26; 11,12-14) i nær forbindelse med Herrens genkomst. Dette bliver betonet gang på gang. Den tror også på en særlig tjenergerning for Israels folk i historien. Israelsmissionen anerkender ligeledes den kristne kirkes skyld over for jøderne ned gennem tiderne. Israelsmissionens arbejde har også til enhver tid stræbt efter "at blive jøderne en jøde" og vil også altid "vise dyb medfølelse" for jødernes nød i den nuværende forfærdelige situation. Ligeledes har også Israelsmissionen bestandig set med sympati på den jødiske kolonisation i Palæstina, på genoplivelsen af det gamle hebraiske sprog osv.

Men hvad er der så egentlig tilbage, som skiller? Der er faktisk ingen forskel på alle de af Karmeludvalget nævnte punkter. Men der er forskel på to punkter, som Karmeludvalget mærkeligt nok slet ikke går ind på. De fleste inden for de eksisterende Israelsmissioner kan ikke begribe, at Karmelbevægelsen for alvor kan mene, at hvad der er sket i de sidste år i Palæstina "er i bogstavelig overensstemmelse med de gammeltestamentlige endnu aldrig til fulde opfyldte profetier". For alle de gamle profetier betoner, at Israels tilbagevenden skal finde sted "ikke ved magt og ikke ved styrke, men ved min Ånd". Men vor tids zionisme har ingen interesse for dette religiøse syn. Derimod har en del af dens tilhængere i kampene i Palæstina anvendt magtmidler i en uhyggelig grad. Og følgen af dette kan blive en frygtelig blodsudgydelse, da man ikke med rette kan vente, at araberne ikke skulle kæmpe mod dem. I hvert fald foreligger der ikke her nogen "bogstavelig overensstemmelse med profetierne". Der er en anden vigtig forskel mellem Karmelbevægelsens og Israelsmissionens syn, som imidlertid heller ikke kommer frem i Karmeludvalgets redegørelse – man forstår ikke hvorfor. På trods af profeternes klare ord glemmer Karmel, at folkets omvendelse til Gud fremhæves som betingelse for folkets hjemkomst. Hvis man derfor ønsker folkets hjemkomst, må man lægge hovedvægten på arbejdet for folkets omvendelse. Det er underligt, at Karmelbevægelsen ikke kan indse det betænkelige i at arbejde for folkets hjemkomst, uden at den betingelse, som Gud selv gennem sine profeters mund tydeligt har sat, er opfyldt. Det er ikke at vente, at der bliver velsignelse over hjemkomsten, før dette har fundet sted. – Det bør erindres, at der findes adskillige jøder, som af hensyn til deres jødiske tro tager skarp afstand fra den irreligiøse zionisme. Hos dem skulle Karmeludvalget hellere gå i lære.

Mod slutningen vil Karmeludvalget opstille et slags program for sit arbejde. Det føler selv vanskeligheden herved. Der kommer da også kun en lidet sigende tale om oplysningsarbejde, forskningsarbejde, udgivelsen af et blad og "indirekte mission". Især det, at Karmelmissionen ikke vil drive direkte mission, betones stærkere og stærkere i den sidste tid og må vække forbavelse. Over for alt dette peger Israelsmissionen nu som altid på det centrale i det budskab, som Jesus bød sine disciple at bringe sit folk: "Omvend jer, thi Guds rige er kommet nær!" Israelsmissionen har nu som altid den opgave at føre og lede såvel den enkelte jøde som derigennem hele folket til tro på Kristus som deres Messias" (*Israelsmissionen* 2/1948, 27-32).

Uenigheden mellem Israelsmissionen og Ordet og Israel drejer sig især om følgende punkter:

- Synet på zionismen. Her er det en forskel i vurderingen af zionismen, som udgør en hovedforskel på de to bevægelser, hvor Israelsmissionen kritiserer zionismen for at være irreligiøs, mens Ordet og Israel fokuserer på, at Gud kan bruge zionismen til at føre jøderne tilbage til deres fædres land.
- Spørgsmålet om hvor direkte man skal drive mission. Israelsmissionen fokuserer klart på at række den enkelte jøde evangeliet, så han kommer til tro på Jesus og bliver døbt. Ordet og Israel er i sin missionspraksis optaget af, at man driver mission på en sådan måde, så den omvendte jøde ikke bliver adskilt fra sit folk. Derfor satsede Ordet og Israel på at drive mission gennem de messianske jøder og menigheder, hvor målet var en jødekristen kirke i Israel.
- Skal jøderne vende tilbage til deres land som troende jøder eller ikke. Denne forskel er reelt en forskel i tolkningen af GT-profetierne. Israelsmissionen mener, at profetierne siger først omvendelse, så hjemkomst. Ordet og Israel læser profetierne, så jøderne først skal tilbage til deres eget land og derefter den åndelige fornyelse.

Debat mellem Israelsmissionen og Ordet og Israel

I *Indre Missions Tidende* (IMT) fandt der i 1947 en debat sted mellem G. Bartholdy og F. Torm. Bartholdy skrev artiklen *Palæstina... det hellige Land* (IMT 19/1947, 222-225), Torm skrev *Jøderne i Palæstina* (IMT 22/1947, 256-257); Bartholdy skrev *Jøderne i Palæstina* (IMT 24/1947, 284), Torm skrev *Svar til Pastor Bartholdy* (IMT 27/1947, 321). Jeg vil samle debatten i nogle punkter:

- Bartholdy og Torm var enige i at udtrykke *en stor kærlighed til det jødiske folk*. Kærligheden til jøderne har altid præget begge bevægelser, som blandt andet har betydet, at man i begge bevægelser har engageret sig i diakonale projekter til gavn for forfulgte eller trængende jøder.
- *Mission blandt jøder*. Israelsmissionen har altid ført klar tale om, at man vil drive mission blandt jøderne for at bringe dem evangeliet om Jesus Kristus og hans frelsergerning på Golgata kors, så de må komme til tro på Jesus Kristus og blive frelst. Torm skrev direkte: ”Når Israelsmissionen ikke har kunnet indlade sig med den såkaldte Karmel-Bevægelse, så er én af grundene netop, at denne bevægelse ikke vil drive mission, som dog både er det første og det vigtigste arbejde, men den stiller en hel del andre ting på første plads” (IMT 1947, 257). Bartholdy svarede, at ”det gør mig oprigtig ondt, at professor Torm om ”den såkaldte Karmel-Bevægelse” siger, at Israelsmissionen ikke har kunnet indlade sig med den, fordi den *ikke vil drive mission*.....Karmel Instituttet ønsker at vise jøderne forståelse som folk og at møde dem som det benådede, kaldede folk specielt i Palæstina, og i alt dets arbejde higer det efter at løfte Israels blik til dets Messias og ved venskab og personlige forbindelser at berede jøderne for Jesus Kristus, at de snart kan sige: ”Velsignet være Han, som kommer i Herrens navn”. Dette regner vi for mission” (IMT 1947, 284). Der er for mig ikke tvivl om, at Bartholdy brændte for, at mennesker skulle komme til tro på Jesus Kristus som deres frelser. Han var et vækkelsesmenneske og blev selv redskab til, at både danskere og jødiske flygtninge kom til tro på Jesus Kristus. Da overrabbiner M. Melchior kommenterede en debat i Israelsmissionens blad om mission blandt jøder, hvor han gjorde opmærksom på forskellen mellem

Israelsmissionen og Ordet og Israel, understregede han tillige, at *både Israelsmissionen og Ordet og Israel vil gøre os til kristne, begge er de ærlige venner af jødiske mennesker, medens jødedommen for dem begge kun er et forstadium til kristendommen* (Lausten 2007, 451; Andersen 2021, 20). Jeg er lidt usikker på, hvad der lå bag Torms kritik af Karmelbevægelsen (senere Ordet og Israel) for ikke at ville drive mission. Bartholdy var optaget af at drive mission blandt jøder, så den omvendte jøde ikke blev adskilt fra sit folk. Bartholdys drøm og ønske var en hebraisk jødekristen kirke i Israel. I forbindelse med oprettelsen af staten Israel tog Bartholdy adskillige politiske initiativer for at fremme oprettelsen af staten Israel. Jeg ved ikke, om disse initiativer kunne skabe den opfattelse i Israelsmissionen, at han så ikke var så interesseret i at drive mission blandt jøder. Endelig kan der jo også være forskellige opfattelser af metoder i missionsvirksomhed, hvor nogle kan være mere direkte end andre. Min vurdering er, at Israelsmissionen brændte for at drive mission blandt jøderne på samme måde som Paulus, mens Ordet og Israel i bevægelsens første år var mere forsigtige eller tilbageholdende i deres missionsengagement, idet de til gengæld satsede benhårdt på at få oprettet staten Israel i henhold til løfterne i GT. Først jøderne tilbage til deres fædreland, så omvendelsen, jf. Rom 11,26.

- *Jødefolket og landet*. Her inddrog både Bartholdy og Torm Bibelen, men samtidig anlagde de begge nogle politiske vurderinger. I sin første artikel beskrev Bartholdy den østrigsk, jødiske journalist Theodor Herzls (1860-1904) bog *Jødestaten* fra 1896, og den zionistiske bevægelse.¹ Barthold oplyste også, at man havde forsøgt at finde et hjemland til jøderne flere steder, men det eneste realistiske land var Palæstina. Han nævnte, at mens der i 1920 var 55.000 jøder i Palæstina, var antallet i 1947 vokset til ca. 650.000 jøder af et samlet folketal på ca. 1.750.000 i Palæstina. Bartholdy betonedede, at antisemitismen var voksende i mange lande, så derfor var ”det hellige Land blevet Israels Længsels Land, deres Tilflugt, deres eneste Håb” (*IMT* 19/1947, 223). Bartholdy roste også den zionistiske bevægelse og dens tilhængere for de store økonomiske ofre, den havde ydet, som havde gjort det muligt at opkøbe land i Palæstina, som de indvandrede jøder så havde opdyrket. Ifølge Bartholdys tænkning arbejdede den zionistiske bevægelse på, at Palæstina skulle blive jødernes land, som det også var lovet i jødernes Bibel. Derefter kom Bartholdy med en række politiske betragtninger og vurderinger, hvor han bl.a. inddrog *Balfour Deklarationen* fra 1917 og engelske og amerikanske politiske lederes udtalelser. Bartholdy ønskede med sine selektive politiske udtalelser at kunne konkludere, at jøderne havde ret til at bo i Palæstina. Bartholdy fokuserede også på, at England havde givet araberne mulighed for at oprette en række selvstændige stater, som tilsammen var mere end 100 gange Palæstina i størrelse. I disse og andre arabiske lande var der mere end plads til al arabisk indvandring. Bartholdy udfoldede også, at da den jødiske indvandring begyndte, sagde mange almindelige mennesker, at landet var så ufrugtbart og øde, at det var uegnet til en stor indvandring. Da jøderne så kom, måtte de i dyre domme købe dele af landet, som araberne ikke ville bebo på grund af malaria og ørken. Disse landområder havde jøderne gjort til en have, mens araberne ikke synderligt havde forbedret deres del af landet. Bartholdy skrev, at ”det er stygt med den forfærdelige terror, og det vil vi ikke

¹ Om baggrunden for og udfoldelsen af den zionistiske bevægelse: Sachar 1996.

forsvare" (*IMT* 19/1947, 224). Men samtidig prøvede Bartholdy at gøre den jødiske terror forståelig, og han betonedede, at "vi tror, at det er ret mod det forfulgte folk – trods relativ uret mod araberne i Palæstina" (*IMT* 24/1947, 284), at jøderne får lov til at indvandre og bosætte sig i Palæstina. Desuden fastslog Bartholdy: "Jøderne i dag kan ikke tage imod en kristen mission, som ikke lider med og forstår deres nød og den uret, de lider, og som ikke vil gå i brechen for det, som kristne regeringer lovede dem" (*IMT* 19/1947, 224). Dernæst vendte Bartholdy sig imod antisemitismen, hvor det ikke bare var ukristelige nyheder, som rasede imod jøderne, men gang på gang var det også mennesker, som kalder sig kristne. Endelig behandlede Bartholdy endnu engang zionismen, da der var virkelige jødevenner, som ville jøderne alt godt, men de troede ikke, at zionismen kunne andet end volde ulykke i dens materialisme og nationalisme. Bartholdy indrømmede, at zionismen ikke kunne frelse Israel, men det var hans vurdering, at Gud kunne bruge zionismen til at samle jøderne i Palæstina. I sit indlæg betonedede Torm, at man godt kan have dyb forståelse for jødernes nød og lide sammen med dem, uden at ville gå i brechen for deres forsøg på i nærværende tid med vold og magt at trænge ind i Palæstina. Torm kom så med nogle politiske vurderinger, hvor han bl.a. betonedede, at England kun havde lovet at arbejde for, at jøderne kunne få "et hjemsted i Palæstina" med det bestemte forbehold, "at der ikke må gøres noget som helst, der gør afbræk i de borgerlige og religiøse rettigheder, som de eksisterende ikke-jødiske samfund i Palæstina besidder". Det var uret at glemme denne meget væsentlige tilføjelse (*IMT* 22/1947, 256). Torm understregede, at når England havde begrænset den jødiske indvandring i Palæstina, var det for at undgå for store spændinger i Palæstina mellem den lokale arabiske befolkning og de indvandrede jøder. Dernæst havde Torm en teologisk indvending over for Bartholdy, der havde hævdet, at efter profetierne kunne jøderne uomvendte vende tilbage til deres land og derefter omvende sig. Torm betonedede ud fra flere profetier i GT, at det var omvendelsen, der var det vigtige. Det betød, at man også i dag skulle sætte jødemission i centrum for sin virksomhed. Torm henviste også til Jesus, som ikke understøttede den kraftige modstandsbevægelse i sin tid, der ville befri Israel fra det romerske overherredømme. Torm fremhævede, at Guds ejendomsfolk Israel først og fremmest havde en særlig religiøs opgave at fuldføre. Torm mente, at man kunne vurdere de aktuelle politiske begivenheder ud fra fortolkninger af gammeltestamentlige skriftsteder, men det forekom ham "dristigt at påstå, at jøderne menneskeligt set har nogen "ret" til Palæstina", som forholdene ligger i øjeblikket. Gældende folkeret siger noget ganske andet. For tiden kan det jo ikke ske uden at gøre uret mod det folk, som nu har boet i landet i ca. 1300 år. Hvis Gud vil have jødefolket til Palæstina, er han vel dog mægtig nok til at kunne ændre forholdene således, at det kan ske uden at gøre uret mod nogen. Som situationen er, er det sikkert rigtigt, når Østerlandsmissionens missionær skriver i Missionens blad i år s. 64: Såre få missionærer hernede og endnu færre af de arabiske kristne i Syrien og Palæstina kan se, at den politik, som zionismen fører, og de krav, den stiller, har noget som helst med Guds vilje at gøre." Vi må vente på Guds time (*IMT* 22/1947, 256). Torm beklagede, at den lovede hjælp til jøder i Tyskland endnu ikke var blevet effektueret, og så skulle kampen mod antisemitismen intensiveres. Torm afsluttede med følgende: "Det glæder mig, at pastor Bartholdy kan indse, at der vil gøres en "relativ uret" mod araberne i Palæstina ved ligefrem at give jøderne landet eller en del af landet nu. Men

kan det virkelig tænkes, at Gud vil have os til at gøre en uret, selv om det blot er en ”relativ uret”, for at få jøderne ind i Palæstina? Mon Gud ikke, hvis vi blot vil have tålmodighed til at vente på hans time, vil formå, hvis han vil have jøderne til Palæstina at skabe nye forhold, så han som altid kan nå sin hensigt *helt uden uret?*” (IMT 27/1947, 321). Noget af forskellen på Torm og Bartholdy består i, at Bartholdy ifølge sin forståelse af landløfterne i GT var så overbevist om, at jøderne havde ret til at få staten Israel, at han havde vanskeligt ved at forstå, at der blev begået uret mod den befolkning, der havde beboet landet i mange hundrede år. Torm forstod GT sådan, at jøderne først skulle omvendes til tro på Gud, inden de vendte tilbage til landet, mens Bartholdy mente, at jøderne uomvendte kunne vende tilbage til staten Israel, og så blive omvendt senere. Endelig havde Torm et klarere udtalt missionssyn end Bartholdy.

Ordet og Israel præciserer forskellen mellem dem og Israelsmissionen

En indsigelse. Israelsmissionen og Ordet og Israel bragte i fællesskab i *Kristeligt Dagblad* 3. februar 1956 en indsigelse imod udtalelser fra forskelligt kirkeligt hold, hvor man brugte Skriften på en sådan måde, at resultatet let kunne blive, at en antisemitisme, der bør dø ud, fik næring.

I forlængelse af den *Indsigelse* bragte Ordet og Israel en klarlæggelse af de ”ikke uvæsentlige punkter”, hvor Ordet og Israel havde et fra Israelsmissionen forskelligt syn på ”evangelisk israelsarbejde”. Jeg vil samle den redegørelse i nogle punkter:

- Ordet og Israel fastslår, at deres bibelsyn bygger på Jesu ord om, at Skriften (altså GT) ikke kan rokkes. Står man ikke ubetinget fast på denne for Israel hellige grund, kan man i evangelieforkyndelsen ikke blive jøderne en jøde, og man kommer i strid med apostlens ord om, at GT som Guds Ord er betroet Israel. Derefter citeres Rom 3,1-4.
- Ordet og Israel er i sit kirkesyn bundet til apostlens lære om, at den hedninge-kristne menigheds udvælgelse ikke er af ny og selvstændig art, men helt og holdent beror på vor delagtiggørelse i Israels udvælgelse. Da der efter Skriften ingen tvivl er om, at forjættelserne til Israel munder ud i oprettelsen af et for alle jordens folkeslag kendeligt Gudsrige med Jerusalem som hovedstad, og da Gud intet har taget tilbage af disse forjættelser, må kirken i sin evangelieforkyndelse én gang for alle opgive den ”ændeliggørelse” af disse forjættelser, hvorved den sætter sig selv i Israelsfolkets sted og fratager folket dets gudgivne herlighedshåb.
- Evangeliet om Kristi første komme i tjenerens (offerpræstens) ringe skikkelse må – ganske særlig over for Israel – forkyndes i et med evangeliet om Kristi genkomst i herskerens (Davidssønnens) herlige skikkelse (Åb 22,16) til opfyldelse af englens løfte om, at Gud Herren skal give ham Davids Hans faders trone, og Han skal være konge over Jakobs hus, og der skal ikke være ende på Hans kongedømme (Luk 1,32-33), og til opfyldelse af den første menigheds forventning af Israelsrigets genoprettelse (ApG 1,6; 3,20-21). I forlængelse af Apostlenes Gerninger 15,16-18 siges det, at dette kan kort udtrykkes således, at profetien i Esajas’ Bog 53 om den lidende Messias ikke må tages ud af dens organiske samhörighed med profetierne i Esajas’ Bog 52 og 54 om det kommende herlighedsrige i Israel.
- Ordet og Israel ser ikke rettere end, at det, der i vor tid er sket Israel – i lige enestående grad på godt og ondt – bør finde tilknytning til selve det for Israel bestemte evangelium, som det

er udviklet under de foregående punkter (*Ordet & Israel* 1/1956, 34-36). Her ønsker Ordet og Israel at slå fast, at de i modsætning til Israelsmissionen fastholder ”Riget for Israel”. I Samuel Roswalls historiske redegørelse i anledning af Ordet og Israels 50-års jubilæum behandlede han også forholdet til Israelsmissionen, hvor han redegjorde for, hvordan Ordet og Israel betragtede sin opgave i forhold til Israelsmissionen. Heraf citeres følgende:

”Som tidligere nævnt gennemgik Per Faye-Hansen en udvikling i synet på mission. Fra starten talte han varmt om evangelisering i Israel. Efter opholdet i Sverige under 2. verdenskrig vendte han sig imod, hvad han kaldte ”traditionel mission”. Fra 1964 begyndte han at tale imod mission i det hele taget. I den danske bevægelse gik retningen fra ikke at være imod, at andre drev mission, til selv at være for. Vi vil tegne nogle streger af bl.a. denne udvikling.

Sivertsen, der i begyndelsen var Ordet og Israels pennefører, søgte meget at undgå strid med Israelsmissionen. Det gjorde han ved at præsentere de to bevægelser som ikke-konkurrerende. De har hver deres opgave, som igen udspringer af forskellig forståelse af profetierne og Israel som nation. I 1947 talte han om Israelsmissionens opgave i sammenhæng med ”Israels indgang i det rige, som er nu”. Han kalder denne opgave ”det kortsigtede arbejdsprogram”. I Ordet og Israel har man ”det langsigtede program”, i forventning om en kommende folkeomvendelse. Israelsmissionens opgave bliver da at arbejde på indhøstning af førstegrøden. Ordet og Israels opgave er at være med til at berede vejen for den åndelige genfødsel af hele Israel. Ikke som en opgave, der står i modsætning til Israelsmissionens. Således skrev han i 1951 (s.3): ”Vi tager så langt fra afstand fra hidtidigt missionsarbejde over for Israel, at vi tværtimod ønsker efter evne at støtte det”. Hans ledeord var altså: ikke konkurrence og modsætning, men supplement og komplettering.

I praksis blev Ordet og Israels arbejde fra begyndelsen orientering, bibelundervisning samt projekter af forskellig art. Herigennem håbede man at bidrage til en nyorientering i kirken, og at det videre ville føre til, at jødernes billede af kristne (herunder missionærer) ville ændre sig. Det er altså først og fremmest de eventuelle resultater af arbejdet i kirken, der udgør Ordet og Israels mission over for Israel – altså en slags indirekte mission....

De sidste 10-15 år har de to organisationer udviklet sig hver for sig. Ikke at de er vokset fra hinanden, snarere det modsatte, selv om det kun i konkrete sager har ført til samarbejde. Sagen er, at også Israelsmissionen har gennemgået en udvikling. Israelsmissionen profilerer sig sådan, at organisationen af nogle opfattes som et missionsselskab med folkekirkelig bredde. Imidlertid har man ikke i bestyrelse og blandt medarbejdere fastholdt denne bredde og bliver derfor af andre opfattet som mere højrevendt. Tager man også hensyn til udviklingen i Ordet og Israel, kan man derfor med nogen ret tale om en udvikling, hvor de to organisationer er kommet til at ligne hinanden mere. Den udvikling kan også have medført, at man de to steder har oplevet den anden parts arbejde som en konkurrence – altså netop hvad man tidligere søgte at undgå. Ordet og Israel har søgt at arbejde i nicher, så man ikke overlappede den anden part. Men spørgsmålet er naturligvis, om Israelsmissionen har opfattet initiativerne sådan....

Et af Israelsmissionens bestyrelsesmedlemmer formulerede det engang sådan: Israelsmissionen er et arbejdsfællesskab; Ordet og Israel er et meningsfællesskab. Og det er der noget rigtigt i. I Israelsmissionen kan man være med, hvis man er folkekirkelig og vil arbejde for israelsmission. I Ordet og Israel spørges der i højere grad om bibelholdning og bibelforståelse. Når man fx vil arbejde for, at Israel må få Bibelens syn på Kristus, føler man en konstant forpligtelse til at arbejde med spørgsmålet: Hvad er Bibelens syn på Kristus og hans rige. I øvrigt hænger opgaven over for Israel, sådan som Ordet og Israel ser den, nøje sammen med forståelsen af Guds plan med Israel i fortid, nutid og fremtid, hvilket bl.a. betyder afvisning af enhver form for erstatningsteologi. – Når disse forskelle er nævnt, er ikke dermed sagt, at man ikke kan være med i Israelsmissionen med Ordet og Israels bibelsyn og bibelforståelse. Men der arbejdes ikke for at gøre disse dele gældende som et anliggende. Derfor opleves det også i praksis sådan, at de to organisationer har to forskellige syn” (Roswall 1996, 19-24).

Israelsmissionen præciserer sit formål

På årsmødet i Frederikshavn udsendte Israelsmissionen en erklæring om, hvad den er og vil: *Vore opgaver og vort mål og Israelsmissionen* (*Israelsmissionen* 5/1956, 66.69-72) og *Hvad Israelsmissionen står for*. Grunden var, at den i den senere tid ofte havde mødt spørgsmål om dette.

Det var naturligt, at sådanne spørgsmål rejses, når der er to bevægelser, der vil arbejde for Israel. Dertil kom, at bevægelsen Ordet og Israel tidligere på året i sit blad havde prøvet at redegøre for forskellene mellem de to bevægelser. Det forekom Israelsmissionen, at den redegørelse var misvisende, så man ville få et fejlagtigt indtryk af Israelsmissionen, hvis man læste den.

Når Israelsmissionen udsendte en erklæring, skyldtes det ikke, at man var ved at ændre kurs. Med erklæringen havde man prøvet at gennemtænke, hvad bevægelsen havde fået i arv, og hvad den ville stå for i fremtiden. Det var af den største vigtighed at understrege, at Israelsmissionen ville drive mission. Man havde et budskab, der skulle bringes. Det gælder menneskers frelse. Man havde en tjeneste, man var kaldet til. Man henviste så til Apostlenes Gerninger 1,6, hvor disciplene siger til Jesus: *"Herre, er det nu, du vil genoprette Riget for Israel?"* Det var endnu hovedspørgsmålet for dem. De drømte om Israels frihed og storhed. Men svaret var tydeligt: *"Det er ikke jeres sag at kende tider eller timer, som Faderen har fastsat af egen magt"*. Jesus vil sige til dem, at tiden er ikke nu til at spekulere og drømme, men til at arbejde. Fyldt af Helligånden skulle de få kraft til at vidne. Og når Jesus siger, at de med dette vidnesbyrd skal begynde i Jerusalem, så møder vi noget, der er blevet aktuelt igen. Fra det øjeblik var deres linje klar. Der nævnes ikke i NT, at de fortabte sig i, hvordan og hvorledes og hvornår riget skulle bryde frem. Det lagde de trykt i Guds hånd. Men de fulgte Jesu ord, og deres vidnesbyrd lød overalt i folket. Og det blev dem klart, at da de begyndte at vidne, var den opstandne Herre dem nær. De fik lys over hans vej stykke for stykke. De blev ført, og de fulgte, selv om vejen blev en helt anden, end de ventede. Israels flertal lukkede hjertet til, og evangeliet gik udover jorden. For høres skulle det. Israelsmissionen fastslog, at deres hovedopgave var at være vidner for den korsfæstede Herre, der gav sit liv og blod for den hele slægt. Derfor taber vi ikke af sigte, at det gælder et helt folk. Hele Israel skal frelses. Netop derfor må vi begynde nu. Netop derfor må vi kalde de enkelte frem, der siden kan tjene i deres folk. Det gælder om, at der i tide i Israel kan opstå en kristen kirke af jødisk rod, som kan overflødiggøre al fremmed mission. Israelsmission er ikke det samme som hedningemission. Vi står over for det folk, som Gud udvalgte og helligede til sin ejendom, og han har ikke fortrudt det. Vi står over for det folk, i hvilket frelsens ord først lød, og fra hvilket frelsen kom. Derfor hedder det stadig: Jøde først. Da Israelsmissionen er et missionsarbejde, kan den ikke binde nogen til et bestemt teoretisk syn. Vi kan mene forskelligt om forståelsen af mangt og meget i Skriften, og gør det sikkert også, men vi er ét i Kristus, i hans frelse og tjeneste. Når det siges, at det er et bibelsyn, der skiller Ordet og Israel fra Israelsmissionen, så er det ikke helt rigtigt. Det kan siges, at en fløj inden for Israelsmissionens venner har et andet bibelsyn end Ordet og Israel. Ingen ved helt, om den fløj er stor eller lille. Men der er altså nogle, der har et andet bibelsyn. Spørgsmålet er blot, om ordet bibelsyn er heldigt valgt. Det er blevet misforstået. Hvis man, som det ofte sker inden for Ordet og Israel, fremsætter sit eget syn som det eneste ægte, kommer det til at se ud, som alt andet er mindre kristeligt. Derfor ville man i Israelsmissionen hellere bruge udtrykket: forskellig bibelforståelse. Vær vis på, at de af os, der ikke kan dele Ordet og Israels bibelforståelse, ved os lige så bundet af Bibelens egen tale og ønsker at stå ydmygt under Ordets tiltale og under Helligåndens ledelse. Det er ikke rigtigt, når man fra Ordet og Israels side vil hævde som sit særlige syn, at evangelieforkyndelsen, når det gælder Israel, må være både nytestamentlig og gammeltestamentlig bestemt. Det mener vi virkelig også. Vi mener i øvrigt, at det gælder al evangelieforkyndelse, så sandt Jesu Kristi kirke er bygget på profeternes såvel som apostlenes grund.

Og dog savner man i Israelsmissionen i Ordet og Israels redegørelse en understregning af, at Kristus, som engang var her på jord, og nu er her i sin menighed, er midtpunktet. Når Kristus er midtpunktet, så drives man til at søge udvælgelsen længere tilbage end til Israels udvælgelse. Israels udvælgelse såvel som vor delagtiggørelse i den har sin grund tilbage til før tidernes morgen. Vi er udvalgt i Kristus før verdens grundlæggelse. Der begynder Efeserbrevet sin fremstilling af udvælgelsen. Hvor Kristus er midtpunktet, får man endvidere øje på, at der er sket noget grundlæggende nyt. I ham genfødes og nyskabes Guds-folket. Det Israel, som de hedningefødte er ført ind i, er det ved Kristus døde og nyopstandne Israel, et helt nyt Israel (*Israelsmissionen* 6/1956, 86-89).

Under overskriften *Uredelig redelighed* skrev redaktøren af Israelsmissionens blad Henning Hall bl.a.:

”Ordet og Israel bør roses for sit altid vågne initiativ. Nu sidst har man udsendt en nydelig folder, der fortæller om bevægelsens formål. I mangt og meget erklærer Israelsmissionen sig enig i de synspunkter, som folderen giver udtryk for, og netop denne overvejende enighed gør det så svært for lægmændene at forstå betimeligheden af to kirkelige selskaber, der begge arbejder for, at kristne skal få det rette syn på Israel, og for at Israel kan få det rette syn på Jesus Kristus. Når folderen imidlertid hævder, at bevægelsen Ordet og Israel ikke er et konkurrencearbejde til Israelsmissionen, så er det kun at drysse sukker på bitre mandler. Naturligvis må to bevægelser med delvis samme mål og inden for kirkens rammer kalde på de samme menneskers interesse og offervilje, og i bedste fald kommer de arbejds-mæssigt til at overlappe hinanden. Ordet og Israel skal altså ikke indbilde hverken os eller den danske menighed, at konkurrencen er udelukket. Den er der nemlig, hvad enten vi vil den eller ej. Splittelsen og utrygheden i arbejdet for Israel har været der lige siden den norske sømandspræst Faye-Hansen satte ind med sin *Carmelbevægelse*, hvorefter Ordet og Israel siden udmøntedes i et dansk missionsselskab med et bibelsyn, der næsten adventistisk i anslaget lægger vægten ved ordet om ”Riget for Israel” (ApG 1,6), der skal oprettes på jorden med opfyldelsen af forjættelserne i GT ved Herrens genkomst. Som bekendt har Israelsmissionen den opfattelse, at GT’s forjættelser alle er opfyldt i Kristus, og at Israel såvel som kirken må finde sin plads i et gudsrigemønster, der grunder sig på den nye pagt i Jesus Messias. Vi skal være de første til at anerkende Ordet og Israels positive virke for Israel, og vi indrømmer gerne bevægelsen en plads i kirken, men det bliver en uredelig redelighed, hvis man undervurderer den faktiske splittelse af Israels venner. Først, når denne kendsgerning er accepteret på begge sider af kløften, får vi mulighed for at planlægge en brobygning, der må komme – om ikke andet, så dog for Israels skyld. Lad os til da tone rent flag, hver for sig, men vor førstefødselsret kan vi ikke sælge for et fad linser” (*Israel og evangeliet* 3/1966, 34).

Om forholdet mellem Ordet og Israel og Israelsmissionen

Under den overskrift skrev K.M. Schmidt bl.a.:

”Ordet og Israel har for nylig udsendt en ny folder, hvori der gøres rede for bevægelsens formål og arbejde. I folderen er bl.a. sagt, at *vort arbejde er ikke et konkurrencearbejde til Israelsmissionen*. Således ser vi selv på vort arbejde og ønsker ikke, at det skal opfattes anderledes. Det har været nyttigt at få dette sagt, da man fra *Israelsmissionens* side har en anden opfattelse, hvilket fremgår af artiklen *Uredelig redelighed* i *Israel og evangeliet* 3/1966, 34. Forskellen mellem Ordet og Israel og Israelsmissionen er tydeligt fremsat i pastor Halls artikel. Vi i Ordet og Israel tror, at ”Riget for Israel” skal oprettes på jorden med opfyldelsen af forjættelserne i GT ved Herrens genkomst. Altså de forjættelser om en kommende herlighed for Israel, der ikke blev opfyldt ved Jesu første komme, og at Israel til den tid vil blive skikket til at blive til velsignelse for alle folkeslagene, som det var lovet Abraham. Nåde-gaverne og sit kald fortryder Gud ikke. Vi i Ordet og Israel kan gå med til at sige, at alle forjættelser er opfyldt i Kristus, således forstået, at den sejr, Han vandt, også omfatter opfyldelsen af de forjættelser, der ikke blev opfyldt ved Jesu første komme, og at disse forjættelser vil blive opfyldt ved hans genkomst (ApG 1,6; 3,19-21; 15,14-17; Rom 11). Kristus er pantet på, at alle Guds forjættelser vil blive opfyldt (2 Kor 1,20).”

Schmidt fastslår, at:

”Ordet og Israel ikke er et konkurrencearbejde, men et nødvendigt supplement til Israelsmissionen. Vi har fået en opgave, som hverken Israelsmissionen eller nogen anden kreds inden for vor kirke har taget op, en opgave der bunder i vort bibelsyn. At man alligevel fra Israelsmissionens side betragter vort arbejde som et konkurrencearbejde, er der vel ikke noget at gøre ved, når man ikke har syn for betydningen af det særlige ved vort arbejde, men ser på os som et fremmedelement, der er trængt ind på et område, hvortil Israelsmissionen som det ældre arbejde har førstefødselsretten. Vi har bevidst søgt at undgå konkurrence bl.a. ved at undlade at opbygge en organisation af kredse udover vort land. Jeg har ikke indtryk af, at vi på nogen måde har gjort indgreb iblandt de venner, der støtter Israelsmissionen. Personlig har jeg aldrig truffet nogen, der har sagt, at de tidligere har støttet Israelsmissionen, men nu vil de hellere støtte arbejdet for Ordet og Israel. Derimod har jeg mødt adskillige venner af Israelsmissionen, der har givet udtryk for, at de deler syn med Ordet og Israel, men at de selvfølgelig ikke af den grund vil svigte Israelsmissionen. Det har også glædet os at lægge mærke til, at Israelsmissionens gaveindtægter igennem årene stadig har været stigende. Gennem Ordet og Israels arbejde er der uden tvivl vakt interesse for Israel i kredse, som Israelsmissionen ikke har kunnet nå, og sammenlagt når Israelsmissionen og Ordet og Israel mange flere mennesker i vort land, end Israelsmissionen alene kunne nå. Det er da værd at glæde sig over” (*Ordet & Israel* 3/1966, 50-53).

Boganmeldelser og bogkommentarer

I antologien *Kristendom – Jødedom – Islam* fra 1965 redigeret af P. Hoffmann bidrog sognepræst Granild, medlem af Israelsmissionens bestyrelse, med artiklen: *Sigtet for vor tids Israelsmission*. Schmidt skrev i sin anmeldelse, at der var meget i Granilds artikel, som man fra Ordet og Israel kunne sige ja til og glæde sig over. Man var enige i, at den kristne menighed havde fået en sendelse, der også gjaldt det jødiske folk, så evangeliet skulle forkyndes for det jødiske folk. Ordet og Israel glædede sig over, at Israelsmissionen så med positive øjne og med håb på staten Israel. Begge støttede arbejdet for bibelspredning og udgivelse af kristen litteratur på hebraisk. Dog var der et punkt, hvor man var uenige, det var i synet på det synlige Gudsrige, Riget for Israel, der først vil blive oprettet ved Herrens genkomst. Denne væsentlige forskel mellem Ordet og Israel og Israelsmissionen berettigede til og nødvendiggjorde, at Ordet og Israel var et selvstændigt arbejde ved siden af Israelsmissionen (*Ordet & Israel* 11/1965, 161-165).

S. Aa. Nielsen anmeldte Sivertsens bog: *Hvordan læser du bøgernes bog?* og skrev bl.a.:

”Der siges i bogen mange smukke ting om Guds frelseshistorie med dette folk, også en del, som man må overveje, selv om det går på tværs af ens meninger. Men en virkelig samtale er udelukket på forhånd, fordi forfatteren ustandselig polemisk fremhæver, at hans syn alene er det sandt bibelske, som det ”åndelige” menneske må have, mens vi andre ”sjælelige” blot har at skamme os og omvende os fra vor vantro. Når den ene part forpagter hele sandheden, kan man ikke råbe hinanden op. Sivertsen behandler Bibelen som en massiv enhed, hvor man blot behøver at sammenstille de forskellige skriftord, hvad enten de så står i Romerbrevet eller i Første Mosebog. Bogen vrimler med skriftsteder, dynget ovenpå hinanden og revet ud af den historiske sammenhæng. Det kaldes at læse Bibelen, som den er givet os. Dette bibelsyn bestemmer også helt forfatterens syn på Israels fremtid. Forjættelserne i GT om Davids faldne hytte, Jerusalem som samlingssted for folkene ved dagens ende osv. tages ganske tidløst fra enhver historisk sammenhæng og forstås om det Israels rige, der skal komme, hvor byen Jerusalem og jødefolket atter skal blive verdens midtpunkt. Det rige, Jesus bragte, var et usynligt rige, men ved tidernes ende skal Guds riget komme synligt som Israelsriget. Ethvert forsøg på at forstå forjættelserne som allerede opfyldte i Kristus afvises som tåbelig vantro” (*Israelsmissionen* 5/1959, 75-76).

I anledning af P. Borchsenius' bog om forholdet mellem jødedom og kristendom, hvor Borchsenius som konklusion havde skrevet, at jødedom og kristendom var to veje til Gud, skrev A. Torm under overskriften *To veje* bl.a.:

”Skal vi kunne tale med Israel og jøder, må vi først og fremmest vide, hvad kristendom er. At den giver, hvad ingen moral, ingen fromhed, ingen troslære og ingen religion kan give. Den giver, hvad Gud alene kan give og giver fuldt ud for intet i Jesus Kristus: Syndernes forladelse af nåde alene. Og dette budskab er til både jøde som græker. Lukker man af for Israelsmission, vil efterhånden al mission dø. Har Gud ved Kristus fritaget os for at skulle yde noget for vor frelse og antaget os i al vor uværdighed, så må vi tale. Ellers forråder vi ham, Gud har sendt os. Så kan man kalde det mission, eller hvad man ellers vil. Borchsenius' bog er uklar, fordi det ikke klart siges, hvad kristendom er, og fordi vi ingen virkelig klarhed får over, hvad der egentlig menes med ordet vej. Der er ingen anden vej, end den Gud baner” (*Israel og evangeliet* 12/1966, 171-173.176).

Israelsmissionen havde et interview med sognepræst Tage Lunn, der kort forinden var blevet medlem af Ordet og Israels bestyrelse. Lunn understregede, at Israel var i landet ”med guddommelig ret”. Lunn betonedede, at der er ingen vej og ingen frelse uden om Kristus. Derfor må vi også sige nej til Borchsenius og hans tale om to veje til frelse, en for hedninger og en for jøder. Hvad er så kirkens opgave over for Israel? Kirkens opgave er for tiden ikke mission, men samtale, hvor vi skal høre på hinanden og lære af hinanden. Og her har kirken forsømt at ville høre på, hvad Israel har at sige os om GT og om forudsætningen for kristendommen. Mission er et alt for belastet ord. Det er jo ikke hedninger, men Guds ejendomsfolk. Det store gennembrud, som er lovet i vor bibel, Israels omvendelse til Kristus som et folk, vil først ske i tidens fylde. Indtil da er vi med til at sprede bibler i Israel og søger derigennem at vise dem deres egne forjættelser, hvordan en del af dem blev opfyldt ved Kristi første komme, og hvordan resten skal opfyldes ved hans andet komme, som nu synes undervejs, indledt med staten Israels oprettelse i 1948. Som kristne har vi en sendelse også til Israel, men den skal ske med respekt for, hvad Gud allerede har givet jøderne, og ikke fremmedgøre folket for sig selv. For Lunn var det vigtigere at bibringe den danske folkekirke en forståelse af, hvad Guds ord siger om Israel end at drive mission i Israel (*Israel og evangeliet* 9/1967, 121-122).

Elskede for fædrenes skyld. Nogle tanker i anledning af en bog. Torm gav ikke en anmeldelse af den bog, der var udgivet af Ordet og Israel, men han reflekterede. Det er tydeligt, at Ordet og Israels ortodokse bibelsyn ikke var Torms kop te. Samtidig betonedede han stærkt, at Bibelen vidnede om Kristus og førte til tro på Kristus. Bibelåbenbaringen var fra Gud, men givet gennem mennesker, der var fejlbare. Det er tydeligt, at Torm har et konservativt bibelsyn, men han har en god bibelbrug, hvor han sætter Kristus i centrum (*Evangeliet og den jødiske verden* 11/1980, 151-158).

Jan Frost anmeldte *Evangelisation og jøder*, redigeret af K. Kjær-Hansen. Han tilsluttede sig dokumentets klare kald til mission og evangelisation over for jøder. Men han havde ønsket sig samme klarhed i behandlingen af emnerne *Profeti og eskatologi* og *Antisemitisme*. Han konkluderede, at dokumentets styrke var dets klare kald til evangelisation blandt jøder. Dets svaghed var, at det var alt for kortfattet. Problemstillingerne var ikke dybtgående nok, hvorfor også løsningsmodellerne til tider fremstod alt for enkelte og idealistiske (*Ordet & Israel* 5/1981, 88-89).

Konklusion på boganmeldelser

Ordet og Israel har altid haft et ortodokst bibelsyn, mens Israelsmissionen fra begyndelsen har haft et konservativt bibelsyn. Men det sidste skal forklares nærmere, idet det er min vurdering ud fra min læsning af samtlige årgange af Israelsmissionens blad, at der i perioder af Israelsmissionens historie har været personer med i bevægelsen med et så bredt folkekirkeligt bibelsyn, at man kan spørge, om de repræsenterer et konservativt bibelsyn. Ved samme læsning har jeg også bemærket, at der i de seneste årtier er kommet mange medarbejdere i Israelsmissionen med baggrund i Kristeligt Forbund for Studerende (KFS). Det mest markante er, at Israelsmissionens nuværende generalsekretær Christian Rasmussen var generalsekretær i KFS, lige inden han tiltrådte sin nuværende i stilling. Men indtil Rasmussen blev generalsekretær i KFS, var han udsendt af Israelsmissionen som præst i Israel. Når jeg ved min minutiøse læsning af Israelsmissionens blad har konstateret, at bibelsynet i Israelsmissionen i de senere år er blevet mere konservativt, så forskellen i bibelsyn mellem Ordet og Israel og Israelsmissionen er blevet mindre, så får jeg tanken, om ikke udviklingen af bibelsynet i mere konservativ retning i Israelsmissionen hænger sammen med, at mange af lederne i Israelsmissionen i de seneste årtier har haft en baggrund i KFS.

Personligt er jeg enig med Ordet og Israel om det ortodokse bibelsyn. Men i bevægelsens første år, og det gælder især artikler af Sivertsen, var bibelbrugen meget spekulativ i tolkningen af løfter i GT, og efter min vurdering havde forfatterne ikke i tilstrækkelig grad forståelse for, at Jesus Kristus er Bibelens centrum og stjerne. Men jeg har bemærket den glædelige udvikling, at den spekulative ja næsten rationalistiske tolkning af Bibelen i de første år af bevægelsens historie er blevet afløst af en langt mere helbibelsk læsning af Bibelen, hvor bevægelsens mærkesager på en anden måde er læst i lyset af, at Jesus Kristus er Bibelens centrum og stjerne.

Af nogle boganmeldelser fremgår det også, at Ordet og Israels understregning af sin forståelse af begrebet "Riget for Israel" var en så afgørende mærkesag, at den nødvendiggjorde, at Ordet og Israel var en selvstændig bevægelse inden for folkekirken.

Både Israelsmissionen og Ordet og Israel har fastholdt, at der alene er frelse i Jesu navn, så begge organisationer var enige i at afvise Borchsenius og hans tale om to veje til frelse, en for hedninger og en for jøder.

Israelsmissionens syn på Israel og landløfterne

I Israelsmissionen har holdningen op gennem bevægelsens historie hovedsagelig været, at profetierne om landløfterne blev opfyldt med jødernes tilbagevenden fra Babylon. Man har også understreget, at eftersom NT ikke siger noget om landløfterne, skal man næppe forvente, at det adspredte jødiske folk vil vende tilbage til deres fædreland. Dog finder man ved læsning af Israelsmissionens blad gennem årtierne enkelte røster, der er åbne for at forstå GT's landløfter gående på, at jøderne på et tidspunkt ville vende tilbage til deres fædrene land. Da staten Israel blev oprettet i 1948, var det tydeligt, at man i Israelsmissionen havde vanskeligt ved at forstå denne begivenhed i Bibelens lys. Se mere om det senere i artiklen, hvor også Kai Kjær-Hansen vurderer udviklingen i Israelsmissionen.

Men for få år siden var der nogle teologer, der arbejdede med spørgsmålet om Israel og landløfterne. De nedskrev deres tanker i Israelsmissionens blad. Den følgende fremstilling er min gengivelse og sammenfatning af, hvad flere medarbejdere i Israelsmissionen omtrent samtidig har givet udtryk for i Israelsmissionens blad. I 1 Mos 12,1-3 udvælger Gud Abraham og lover ham, at

han vil gøre hans efterkommere til et stort folk, som skal være til velsignelse for hele jorden: *"Herren sagde til Abram: "Forlad dit land og din slægt og din fars hus, og drag til det land, jeg vil vise dig. Jeg vil gøre dig til et stort folk og velsigne dig. Jeg vil gøre dit navn stort, og du skal være en velsignelse. Jeg vil velsigne dem, der velsigner dig, og den, der forbander dig, vil jeg forbande. I dig skal alle jordens slægter velsignes"*". Pagten med Abraham sætter ikke bare scenen for, hvordan Gud vil arbejde i og gennem sit folk for at afsløre sine løfter og sin evige plan, men pagten udvælger også Israels folk som den centrale brik, Gud vil bruge til at udføre planen. Ser vi tilbage på passagen fra 1 Mos 12, kan vi se, at Guds løfte til Abraham og hans efterkommere er tredelt. For det første er det et løfte om et fysisk land – *"Forlad dit land og din slægt og din fars hus og drag til det land, jeg vil vise dig"*. Gud har kaldet Abraham til at forlade sit hjemland og slå sig ned i, hvad der senere vil blive afsløret som Kana'ans land (dette inkluderer i dag det geografiske land Israel). For det andet er det et løfte om, at folket vil udvikle sig. – *"Jeg vil gøre dig til et stort folk"*. Så snart Abraham og hans efterkommere er etableret i landet, vil Gud lade dem vokse og samle dem til en nation. For det tredje er det et løfte om velsignelse. *"Jeg vil gøre dit navn stort, og du skal være en velsignelse. I dig skal alle jordens slægter velsignes"*. Gud vil bruge det jødiske folk til at udbrede sin velsignelse til hele verden.

Efter etableringen af den indledende pagt med Abraham gentager Gud sine løfter til ham hvert skridt på vejen. I Første Mosebog 13 har Abraham bosat sig i Kana'an, og Gud lover ham og hans efterkommere landet i evigt eje: *"Hele det land, du ser, vil jeg give dig og dine efterkommere for evigt"* (v.15). I kapitel 15 fortæller Gud Abraham om størrelsen og dimensionerne på landet: *"Den dag sluttede Herren pagt med Abram. Han sagde: "Jeg giver dine efterkommere dette land fra Egyptens flod til den store flod"*" (v.18). I kapitel 17 minder Gud ikke bare Abraham om, at han vil gøre ham til en stor nation, men han giver landet i eje til evig tid: *"Det land, hvor du nu bor som fremmed, hele Kana'an, vil jeg give dig og dine efterkommere til evig ejendom, og jeg vil være deres Gud"* (v.8). Det er her, at Abraham og hans efterkommere bliver pålagt at omskæres som et tegn på dette pagtsløfte mellem det jødiske folk og Gud – et ritual som stadig praktiseres i vid udstrækning blandt jøder i dag.

Som Bibelen udfolder sig, bliver Gud ved med at genbekræfte sin pagt med efterkommerne af Abraham (inklusive Isak og Jakob), mens han på samme tid udvider og konkretiserer hvert af de oprindelige løfter gennem yderligere pagter med Moses, David og en yderligere pagt (lovet i Jer 31). Som vi ser gennem Guds gentagne løfter om Israels land til det jødiske folk, er jødernes besiddelse af landet ikke midlertidig, men permanent. Israel er garanteret retten til landet. Guds løfte står fast. Men når det er sagt, kommer opfyldelsen af løftet med betingelsen om, at israelitterne overholder deres del af pagten. Løftet i 5 Mos 30,9-10 fortsætter: *"Herren skal igen glæde sig over dig til dit eget bedste, som han glædede sig over dine fædre, når du adlyder Herren din Gud og holder hans befalinger og love, der står skrevet i denne lovebog, og vender om til Herren din Gud af hele dit hjerte og af hele din sjæl"*.

Selv før israelitterne bliver taget i fangenskab i Babylon, giver Gud dem et løfte om, at de skal vende tilbage (Jer 25 og 29). De vender tilbage som lovet. I Ez 36 lover Gud, at han vil føre det jødiske folk tilbage til Israels land fra jordens fire verdenshjørner, og det løfte ser vi opfyldt i dag, hvor 6,5 mio. jøder er vendt hjem og har bygget en nation efter at have været spredt ud over hele jorden i 2000 år. Gud holder, hvad han lover.

Måske er landløfterne eller løftet om en nation ikke engang det mest fantastiske ved løfterne i Guds mesterplan. Disse er fysiske løfter til det jødiske folk. Det, der er virkelig spektakulært, er løftet om velsignelse – et helligt tegn, der skal komme gennem det jødiske folk og forvandle jorden. Det er et åndeligt løfte for alle, som tror. I Mika 5,2 lover Gud, at Messias skal fødes i Betlehem. I Zak 9,9 står der, at han skal ride ind i Jerusalem på et æsel. I Es 53 profeteres det, at Messias skal dø og gennembøres for vore synder. Og i Salmernes Bog lover Gud, at han vil genopstå (16,10) og fare til himmels (68,21; 110,1). Vi, som tror på Jesus, ved, at alle disse løfter er blevet opfyldt. Jesus er Messias og frelser for alle mennesker, og han vil vende tilbage og bringe fred på jorden.

Det er sandt, at mange jøder endnu ikke har erkendt dette overnaturlige løfte. De har afvist Jesus indtil videre, men Gud har ikke afvist dem. Han står klar til at modtage dem, så snart de er villige til at angre – så snart de er villige til at træde frem og følge ham. Faktisk har Gud lovet, at en dag vil Israel, det jødiske folk, blive frelst (Es 43; Rom 11,26). Hvis Gud holder, hvad han lover – og det gør han – vil han også holde dette løfte.

Apostlenes Gerninger begynder med en intens scene: Jesus og disciplene er samlet. De spiser sammen, og da disciplene tror, at Jesus er den jødiske Messias, de har ventet på, spørger de frimodigt: *”Herre, er det nu, du vil genoprette Riget for Israel?”* (ApG 1,6).

Situationen fortæller os, hvor vigtigt spørgsmålet har været for disciplene – og dermed formodentligt også for den gennemsnitlige jøde omkring år 33. Her sidder disciplene sammen med Jesus, som de har delt liv med i tre år, og hvis liv lige er kulmineret i, at han døde på korset for hele verdens skyld og er oprejst fra de døde igen. Det er begivenheder af gigantiske og evige proportioner. Og alligevel kan disciplene kun bekymre sig om deres hjemland, der begrænser sig til et lille område på størrelse med Jylland. Man fristes næsten til at bede disciplene sætte spørgsmålet i perspektiv. Hvad betyder et lille landområde i forhold til det, Jesus lige har gjort og de konsekvenser, det har medført? Men Jesus forklarer tålmodigt: *”Det er ikke jeres sag at kende tider eller timer, som Faderen har fastsat af egen magt. Men I skal få kraft, når Helligånden kommer over jer, og I skal være mine vidner både i Jerusalem og i hele Judæa og Samaria og lige til jordens ende”* (ApG 1,7-8). For nu at parafrasere. Indledningen i Apostlenes Gerninger er med til at slå temaet for hele bogen an: Hvordan genopretter Gud sit kongerige – og hvem er det for? Det er en fortælling om, hvordan Jesus leder sit folk ud i verden for at invitere mennesker til at komme og leve i et kongerige, hvor han regerer. Svarer han overhovedet på spørgsmålet? Hans respons er, at han fortæller disciplene, at de skal tænke større. Disciplenes opgave var ikke begrænset til det konkrete land, som de befandt sig i. Der skulle de begynde, men deres opgave med at udbrede Guds kongerige, var en global opgave, som skulle strække sig over hele jorden. Det er sådan, Jesus har tænkt sig at ”genoprette Riget for Israel”. Det rige, disciplene i første omgang tror, er begrænset til landet Israel, er egentlig ment at være et altomfattende kongerige!

Disciplene får udvidet deres horisont gennem samtalen med Jesus. Resten af bogen bruger fortælleren Lukas til at udfolde og vise, hvordan Guds kongerige begynder at brede sig længere ud end nogensinde før – om hvordan Guds kongerige genoprettes. Faktisk bruger Lukas Jesu tale som struktur for sin fortælling. Første del foregår udelukkende i Jerusalem (ApG 2-7), men efter steningen af Stefanus udbryder der forfølgelse af menigheden i Jerusalem, så *”alle undtagen apostlene blev spredt ud over Judæa og Samaria”* (ApG 8,1). I Apostlenes Gerninger 13 begynder den del af fortællingen, som beretter om, hvordan evangeliet når ”til jordens ende”, da vi her hører om

menigheden i Antiokia, som sender de første internationale missionærer ud. Dermed fastholder Lukas også, at både jøder og hedninger skal høre evangeliet om Jesus af Nazaret som Messias.

Det jødiske folk har et historisk tilhørsforhold og ret til at bo i landet. Landet har også en stor betydning for den jødiske identitet. Som folk har de en stærk religiøs tilknytning til landet. Den behandling, jøderne har fået gennem historien, hvor holocaust er det værste eksempel, tydeliggør behovet for deres stat, hvor de kan være trygge. Folkeretten bekræftede dette i 1947 samtidig med, at FN-beslutningen også gav et folkeretsligt grundlag for en palæstinensisk stat. GT indeholder en række jordiske landløfter givet til det jødiske folk. NT vier ikke disse jordiske landløfter megen plads, men ophæver dem heller ikke. Samtidig er Israels frelse langt vigtigere end Israels land. Det bliver underligt, hvis vi gør det til en vigtigere sag, at jøder bor i Israel, end at de får del i *den nye himmel og den nye jord*. Et overdimensioneret fokus på Israels jordiske landløfter, hvor missionsengagementet kommer i baggrunden, mangler det allervigtigste. Da overser man omvendelsesaspektet i det profetiske ord. Samtidig er det et stort brud med det engagement, Paulus og de andre apostle viser os. Deres prioritet var altid evangeliet, og den er ikke ophævet i 2024. At vende *hjem* er for Israel først og fremmest knyttet til kendskab og et liv i relation til Israels Gud og Israels Messias.

Alle Guds løfter har fået deres ”ja” i Jesus Kristus (2 Kor 1,20). Det er NT’s påstand. Jesus er den længe ventede Messiaskonge, der bringer den nye pagts gudsrige. Guds rige kom imidlertid ikke helt på den måde, Jesu samtid forventede det, og sådan som dele af GT kunne tolkes: i form af en genrejst jødisk nation med verdensherredømme. Guds rige kom i et ”allerede/endnu ikke”, hvor den korsfæstede og opstandne Messias *allerede* sidder på sin trone og har etableret et åndeligt rige for både jøder og hedninger ved dåb og tro – og hvor *endnu ikke* relaterer til den nye jord, vi stadig venter på. På Jesu tid var der mange jøder, der afviste Jesus, fordi de mente, at dette ikke stod mål med løfterne til det etniske Israel: Var landløfterne ikke mere konkrete end som så? I dag er der lige så mange kristne, der stiller samme spørgsmål. De accepterer ganske vist opfyldelsen i Kristus som skitseret ovenfor, men tilføjer, at hvis Gud ikke også giver jøderne et land i Mellemøsten, har han snydt sit folk. Det er en fejllæsning af både GT og NT – og sammenhængen mellem dem. NT bekræfter GT’s autoritet ned til det mindste bogstav, men ikke sådan forstået, at ethvert konkret løfte i GT skal finde en ”bogstavelig” opfyldelse. GT selv fordrer ikke sådan en forståelse. I beskrivelsen af Israels herlige fremtid gør profeterne fortidens embeder og institutioner til ”typer” på denne tids frelse: Moses, David, Melkisedek, eksodus, templet osv. Når NT tolker landet som en type på Guds rige og den nye jord, gør det ikke vold på GT. Landløfterne til Abraham blev givet på bagkant af det *tabte* land, Paradis, og med hele jordens velsignelse som mål. Derfor kan profeten Esajas’ vision af det genrejste Jerusalem glide over i synet af en ny himmel og jord (Es 65,17), og folkeslagene tænkes med i den kommende frelse (Es 49,6). Løftet til Abraham får en universel og ikke-dennesidig karakter allerede i GT. Men først i NT afsløres, hvordan NT forholder sig til GT som opfyldelse til løfte, men ikke én til én. Opfyldelsen transformerer og overbyder løftet. Denne transformering er et gennemgående træk i Bibelen. GT selv bevæger sig inden for en fremadskridende frelses- og åbenbaringshistorie, hvor opfyldelsen af Guds løfter udfoldes i stadig nye lag. De konkrete løfter får delvis konkret opfyldelse i bølger ned gennem historien, men bliver samtidig båret videre til nye horisonter, som ikke nødvendigvis lever op til en pedantisk læsning af det oprindelige løfte. Sådan var det allerede med løftet til Abraham. Han blev lovet Kana’ans land til evig arv og eje for sig selv

og sit afkom. Han kom da også til landet og fik da også det lovede afkom. Men han fik faktisk aldrig det lovede land i eje! Det gjorde ikke engang løftets søn, Isak! Havde Gud svigtet? Nej, men den delvise opfyldelses ”allerede” viste sig at gemme på et ”endnu ikke”, der i første omgang blev båret 400 år frem i tiden, hvor næste bølge af opfyldelse fandt sted med Israels udvandring af Egypten og indtagelsen af landet. Igen sådan, at opfyldelsen afslørede nye perspektiver (og betingelser), som ikke kunne læses ud af det oprindelige løfte – og igen sådan, at løfterne blev projiceret ind i en endnu herligere fremtid. Inden for Sinaj-pagten fik løftet flere bølgetoppe af opfyldelse og af nye visioner af det ”endnu ikke”, der venter – særligt ved kong David og hans søn (2 Sam 7), og siden ved profeternes visioner om det genrejste Jerusalem på den anden side af dommen. Og Jerusalem blev da også genrejst efter eksilet i Babylon, men igen på en måde, der formelig skreg efter en langt mere fuldstændig opfyldelse. Det er det råb, NT hævder at være det endelige svar på.

Kirkefaderen Augustin (354-430) formulerede forholdet sådan: ”I GT er NT skjult. I NT er GT åbenbaret”. Jesu komme er ikke bare en opfyldelse af GT’s løfter, men er i sig selv en endegyldig åbenbaring, der tilføjer en helt ny klarhed over løftets indhold; en klarhed ikke engang profeterne selv havde (1 Pet 1,10-12). Derfor kan man ikke lade GT svare på, hvordan løfterne skal opfyldes. Her må NT gives primat i samme grad som ”åbenbaret” overtrumfer ”skjult”.

Både Jesus – og NT med ham – hævder, at GT’s løfter sigter på ham (Joh 5,39). Ikke bare som løfternes slutpunkt, men i virkeligheden som deres evige udgangspunkt. For i virkeligheden blev Israel ikke udvalgt i og af sig selv, men *i ham* (Ef 1). *Han* er den ene, der er udvalgt for de mange. Han er Abrahams afkom, hvem løftet gælder (Gal 3,16). Den gamle pagts institutioner, gudsfolk, land, tempel, offer, ypperstepræst, konge og profet – forholder sig til Kristus og hans rige, som skygge, billede og ”type” forholder sig til ”virkeligheden” (fx Hebr 7-10). Det gamle Israel havde som ”skygge” del i Kristus og hans frelse på foregribende måde (fx 1 Kor 10,4), men i og med Kristi komme falder skyggen bort (Hebr 8,13). Alle trådene fra GT samles i Kristus. Det er dette perspektiv, der gør, at hedningerne kan gå ind i Guds rige uden først at blive jøder. Nu, hvor ”virkeligheden” er kommet, er der ingen grund til at gå ind via ”skyggen”. Kristus er Abrahams afkom, og hvis vi er ”i Kristus” ved dåb og tro, har vi nu ”borgerret i Israel” og er ”medarvinger” til løftet, hvad enten vi er jøder eller hedninger (Gal 3,26-29; Ef 2,11-22). *I ham* er jøder og hedninger blevet til ”ét nyt menneske” (Ef 2,15), den nye pagts gudsfolk (1 Pet 2,9). Det er den ”Kristus-hemmelighed”, som Gud ikke havde åbenbaret i tidligere slægtled (Ef 3,1-13). Alene derfor giver det ikke mening i den nye pagts tid at ville insistere på to ”mennesker” (jødekristne med særlige landløfter og hedningekristne uden) eller ligefrem to gudsfolk (kirken med frelsen og det fysiske Israel med landet). Det første sønderlemmer Kristi legeme. Det andet sidestiller Israel med Kristus, som om Israel var frelseshistoriens ”oliventræ” – og ikke Kristus (Rom 11,17-24). Der er kun ét gudsfolk, for der er kun én Kristus, én pagt og én arv. Og arven er den forløsning, vi allerede nu har del i ved Kristi blod, og den forløsning, vi stadig venter på (Ef 1,3-13; Hebr 11,8-15).

Når nogle insisterer på, at det etniske Israel stadig er Guds redskabs- og demonstrationsfolk med særlige landløfter, så overser de, at pagten er den måde, Gud holder ”sit redskab” i hånden på. En fortsættelse af det fysiske Israels rolle som ”redskab” ind i den nye pagts tid ville derfor forudsætte, at Israel skulle have en særlig pagt, som løber parallelt og samtidigt med den nye pagt i Kristus. Men den nye pagt er jo den nye pagt for Israel og Juda (Jer 31,31), den pagt, der skal løse spændingen mellem Gud og hans folk, så folket kan tage landet i eje (Jer 31,38). Og den nye pagt er kommet i og

med Kristi død og opstandelse og fås derfor kun dér. Pagten og arven hører sammen. Sådan har det altid været. De israelitter, der valgte at blive i Egypten i sin tid, var stadig Abrahams afkom og løftets børn. Løfterne gjaldt dem, men hvis de ikke holdt påske med Moses og gik med ud af Egypten og gennem vandet og ud til Sinajs bjerg, hvor Gud stiftede pagt med sit folk - så ville de ikke have del i løftets opfyldelse. De ville stå uden for pagten og dermed uden for arven. De ville ikke være forkastet som sådan. Løfterne til dem ville stadig stå fast. Men den eneste vej tilbage til arven, ville være at forlade Egypten og slutte sig til Mosesfolket og lade sig omskære ind i den nye pagt, Sinaj-pagten. Sådan også med den nye pagt for Israel og Juda. Den del af Israel, der forkastede deres Messias, er ikke forkastet, men den eneste vej tilbage til arven går gennem dåbsvandet, Kristus-omskærelsen, og tilslutning til Jesusfolket, den nye pagts gudsfolk, ved hvem Gud åbenbarer sin herlighed (Joh 17,9-10; Ef 1,22-23; 3,10. 21).

Sådan får GT's løfter en kristologisk binding i den nye pagts tid. Israels arv er forløsningen ved Jesus Kristus, den nye pagts Guds rige. At Guds løfter har fået deres ja i Jesus Kristus, henviser derfor ikke bare til deres bekræftelse, men til selve det sted, de finder deres opfyldelse: I Kristus. Der går ikke nogen anden tråd fra GT ind i vor tid – end netop denne. Vi hjælper ikke jøderne til deres fædrene arv ved at gøre staten Israel til en selvfabrikeret opfyldelse, en "Ismael". Vi har ikke andre veje end at elske dem og forkynde evangeliet om deres Messias for dem (Rom 10). De er de ægte grene, og de kan podes ind igen til deres rette arv i Kristus ved dåb og tro (Rom 11). *"For når du blev hugget af fra et vildt oliventræ, som du af naturen hørte til, og mod naturens orden blev podet ind på et ædelt oliventræ, hvor meget snarere vil så ikke de ægte grene blive podet ind på deres træ"* (Rom 11,24).

Under overskriften *Ezekiel er en nøgle til at forstå Guds løfter* skrives bl.a.:

"Ezekiel var blandt dem, der allerede blev ført i eksil i Babylon 597 f.Kr. Her giver han en række visioner om Judas skæbne, hvor han ser den dom, der skal komme over Juda (Ez 1-24) og landets syndige nabofolk (Ez 25-32). Dommen rammer Juda i 587 f.Kr., Jerusalem falder og folket bliver ført i eksil. Her får Ezekiel et nyt budskab: Guds løfter om land og velsignelse vil bære igennem dommen. Hvordan skal vi forstå Guds løfter? Det ville have været lige til, hvis vi havde kunnet læse i Bibelen, at løfterne var blevet opfyldt sådan, som Ezekiel havde sagt. Men så enkelt er det ikke. Løftet gik i opfyldelse, men kun delvist. Gud hentede sit folk hjem ved 'sin hyrde', kong Kyros, i 538 f.Kr. (Es 44,28; Ezra 1). Templet stod genrejst i 516 (Ezra 6,15) og Jerusalems mure i 444 (Neh 4 og 6). Men hvor blev 'David' af? Fredspagten? Templet med det levende vand (Ez 47)? Ezekiel må have set noget, der var langt større bag denne første delvise opfyldelse. Der var et 'allerede' og et 'endnu ikke'. Senere profeter (Haggaj, Zakarias og Malakias) tilføjede ligeså deres visioner af denne 'endnu-ikke-fremtid'. Sådan slutter GT. Spørgsmålet er så, hvor vi skal lande disse løfter? Skal vi forvente en bogstavelig opfyldelse af landeløfterne i vores tid? Hvis vi skal finde et svar på dette, må vi spørge NT. Det er NT's påstand, at alle Guds løfter har fået deres 'ja' i Jesus. Det, som Ezekiel (og de andre profeter) så uklart og tildækket i den gamle pagts kategorier (1 Pet 1,10-12), får nu – ved dages ende (Hebr 1,1-2) – sit endelige svar i og med Jesus Kristus. Den nye pagts Gudsrige er kommet, men stadig i form af et 'allerede/endnu ikke'. Det gælder også løfterne fra Ezekiel.

Det er Jesus, der er Herrens tjener David, den lovede messiaskonge, som Gud har sat som hyrde over sit folk (Joh 10,1-21) – og som netop *samtidig* er Gud selv, der er kommet for at vogte sine får og samle dem ind i sit rige (Joh 10,22-30). Det er i første omgang et åndeligt, men ikke desto mindre virkeligt rige (Luk 17,20-21; Joh 18,33-38). Hans folk er allerede kommet til "*Guds by, det himmelske Jerusalem*" (Hebr 12,22). Som den gode hyrde sætter Jesus sit liv til for fårene (Joh 10,11). Han går gennem dommen for sit folk – for at tage det med sig gennem døden og rejse det op på ny (Rom 5,10). I og med Jesu opstandelse fra de døde er "*David's faldne hytte*" rejst (ApG 15,13-19). Israel er forløst (Luk 24,21-27). Gud har skaffet renselse for sit folk. Fredspagten er etableret ved Jesu blod.

Denne nye pagt træder i kraft pinsedag, hvor Ånden tydeligt og synligt flytter ind i den nye pagts gudsfolk. Den nye pagt bringer en ny ånd og et nyt hjerte (Ez 36,16). Den renselse, Ezekiel havde talt om, finder et synligt udtryk i det nye pagtstegn, dåben (Hebr 10,22). I den begravnes vi med Kristus og opstår

med ham til et nyt liv og genfødes ind i Guds rige (Rom 6; Ef 5,26; Joh 3,1-8). Ånden blæser liv i det døde kød (Rom 8,1-9).

At Guds *"bolig skal være hos dem"* (Ez 37,27), peger hos Ezekiel hen på det kommende tempel (Ez 40-48). Det finder i den nye pagt en første opfyldelse ved Ordet, der blev kød og tog bolig iblandt os (Joh 1,14). Men som Guds tilstedeværelse iblandt os, går Jesus ind under det jordiske tempels dom, og *"rejser det igen på tre dage"* (Joh 2,18-22). Jesus er Ezekiels genrejste tempel, hvorfra der strømmer levende vand (Joh 4,10; 7,37). Når han som den himmelfarne tager bolig i os ved sin ånd (Joh 14,15-22), kan det samme siges om os (Joh 7,38). *"Ved I ikke, at I er Guds tempel?"* (1 Kor 3,16; 2 Kor 3,16; 6,16).

Også ordene *"om de to træstykker"* (Juda og Israel) finder sin opfyldelse i og ved Jesus: *"Jeg har også andre får, som ikke hører til denne fold; også dem skal jeg lede, og de skal høre min røst, og der skal blive én hjord, én hyrde"* (Joh 10,16; Ez 37,24). Der er ingen tvivl om, at Jesus med *"andre får"* her tænker på hedningerne (Matt 28,19; Joh 11,52; ApG 2,39; Ef 2,13-22). Israels 10 stammer var allerede på Ezekiels tid blevet opslugt i folkeslagene. Den eneste måde, de kan blive forenet med Juda på, er derfor ved folkeslagenes frelse. Sådan finder løftet til Abraham om velsignelse til alle folkeslag ved hans afkom en overraskende opfyldelse. Jøder og hedninger bliver ét i Kristus ved dåb og tro, og dermed ét som arvinger til Israels løfter (Gal 3,16.27-29). Nogenlunde sådan udfoldes opfyldelsen af Ezekiels visioner i NT's *"allerede"* perspektiv. Guds rige er allerede et åndeligt rige med en åndelig geografi: *"I Kristus"*.

I *"endnu-ikke"* perspektivet genspilles løftets grundfortælling: Som den gode hyrde vil Jesus komme igen og samle sit folk fra de fire verdenshjørner (Matt 24,27-31). Han vil på den anden side af dommedag hente dem hjem til Landet med stort *"L"*: det himmelske fædreland (Hebr 11,13-15). Ezekiels vision af *"kødets opstandelse"* vil her blive opfyldt i både fysisk og åndelig forstand for de, der står i livets bog (1 Kor 15; Åb 20,11-15). Riget skal komme *"i magt og væld"* (Mark 9,1), så det bliver som Edens have i bogstavelig forstand (2 Pet 3,13).

Særligt Åbenbaringsbogen tolker her Ezekiel for os – i lyset af Kristus. Johannes' syner om det *"endnu ikke"*, vi stadig venter på, minder om profeternes. Han ser løfternes opfyldelse i et kludetæppe af billeder vævet sammen af tråde fra profeternes visioner. Her bliver endetidens nye Jerusalem både et billede på Guds folk og den nyskabte jord (Åb 21-22). Men man leder forgæves efter et tempel, for *"Gud og lammet er byens tempel"* (Åb 21,22). Gud har endelig taget bolig i sit folk på direkte og uformidlet måde, som i Edens have. Netop sådan finder Ezekiel 40-48 sin endelige opfyldelse – ikke i et fysisk tempel. Johannes gør det tydeligt for os ved at beskrive det nye Jerusalem i billeder, der spiller på Ezekiels tempelvisioner (Ez 40,2-3; 43,1-9; 44,9; 47,1-2. 7. 12; 48,30-35). Det nye Jerusalem er det nye tempel, det sted, hvor Gud vil tage bolig, og hvorfra tempelkilden løber evigt.

Det er i grove træk sådan, NT svarer på GT's løfter. Landløfterne er landet i det gudsrige, Jesus forkyndte – og kun dér; om end som åndelig virkelighed nu (allerede) – og altomfattende virkelighed på den nyskabte jord engang (endnu ikke). Guds rige er *"Riget for Israel"* – det rige, som Gud havde lovet ville komme i og med den nye pagt *"for Juda og Israel"* (Jer 31,31), Israels håb (ApG 28,20, 31).

Derfor skal vi ikke vente en bogstavelig opfyldelse af Ezekiel. Han så Guds løfter udfoldet i visioner, der bevæger sig inden for den gamle pagts kategorier (de kategorier, han allerede var kendt med), hvor det fysiske land, Jerusalem og templet stod i centrum for det lovede messianske rige. Opfyldelsen sprænger disse kategorier. Den nye pagt erstatter den gamle pagt og åbenbarer landløftet dybdesigte for os. Det var i virkeligheden det himmelske fædreland, Abraham og den gamle pagts gudsfolk så frem til. Skulle vi nu kræve en bogstavelig opfyldelse af Ezekiel for det etniske Israel, ville vi blive nødt til at genindføre den gamle pagt med et fysisk land, et fysisk tempel og de dertilhørende dyreofre – som om det ikke var et overstået kapitel (Hebr 8; 10,1-18). Og – vi ville blive nødt til at skille de *"to træstykker"* ad igen – som om den gode hyrde ikke allerede havde samlet dem – jøder og hedninger ét i Kristus. Det, vi i stedet skal længes efter og arbejde for, er, at den store del af det jødiske folk, som stadig forkaster Jesus, skal ægges til misundelse og komme til tro på ham, deres Messias. Når det sker, kan det ikke blive andet *"end liv af døde"* (Rom 11,13-15; Ez 37,5) (J.B. Thomsen i *Evangeliet og den jødiske verden* 8/1989, 7; J.B. Thomsen i *Evangeliet og den jødiske verden* 9/1989, 7; A. Pedersen i *Israelsmissionens Avis* 5/2012, 3; Mortensen 1/2018, 11-13; Soltveit 2/2018, 6-9; Mortensen 2/2018, 10-13; Harvej 2/2018, 14-19; Pedersen 3/2018, 10-13; Sered 4/2018, 10-13).

Israel, profetien og landløftet

I bogen *Israel, profetien og landløftet* af Valen-Sendstad, der er udgivet af Ordet og Israel, behandles Bibelens tale om Israel, profetien og landløftet på en efter min vurdering meget klargørende og bibelsk rigtig måde. Derfor vil jeg give et ret fyldigt referat af bogens hovedindhold.

I Lukasevangeliet 24,13-35 fortælles, at to af Jesu disciple efter hans opstandelse var på vej til Emmaus. De var deprimerede og fortvivlede, for Jesus var død. Men de fandt graven tom, og de begreb ikke, hvad der var sket. Da kommer Jesus og slår følge med dem på vejen. Og i samtale forløb viser Jesus dem, at deres sorg og fortvivlelse egentlig bunder i, at de hverken har forstået eller troet profetierne i GT. Så udlægger han dem, så de forstår dem.

Jesus siger: *"Åh, hvor I er uforstandige og tunge i hovedet til at tro på alt det, profeterne har talt! Burde Kristus ikke lide dette og så indgå til sin herlighed? Og idet han gik ud fra Moses og alle profeterne, udlagde han for dem, hvad der i alle skrifterne handlede om ham"* (Luk 24,25-27). Fortællemåden understreger, at Jesus fremdrog profetierne fra hele GT (loven, profeterne og skrifterne) og påviste, hvad der stod skrevet om ham i dem. Dermed lærte Jesus sine disciple – og os – en væsentlig ting:

Det, der sker i og med Jesu komme, kan ikke forstås uden Guds åbenbarede profetier i GT. Her findes det nemlig indvarslet, omtalt og forberedt. Og omvendt: Det, der siges i GT, kan ikke forstås til fulde uden det lys, som Jesus og hans gerning kaster over det profetiske ord. Profetien åbenbares først, når Jesus, som er dens centrum, fortolker den i lyset af, hvem han er, og hvad han har gjort for os. Det er denne enkle, men betydningsfulde erkendelse, som fik de gamle teologer til at formulere følgende fortolkningsregel: GT er åbenbaret i NT og NT ligger skjult i GT (fra Augustin).

Netop fordi alt, hvad der i GT siges om Guds frelsesplan, på en eller anden måde har med Jesus (Messias) at gøre, betyder det, at den fortolkningsnøgle, Jesus her har givet os, altid gælder til forståelse af profetien i GT. I vor sammenhæng her vil det altså sige: Også til fortolkningen af profetien om Israel og landløftet. Denne fortolkningsnøgle, som Jesus selv er, har apostlene fået af ham og gennem deres skrifter givet videre til os.

På forbilledlig måde kommer dette til udtryk i et skriftafsnit hos apostlen Peter, som vi her vil bruge som eksempel: I Peters Første Brev 1,10-12 hedder det: *"Det var denne frelse, profeterne granskede efter og grundede over, når de profeterede om den nåde, som I skulle få; de grundede nemlig over, hvornår og hvordan den tid ville komme, som Kristi ånd i dem pegede på, når den forud vidnede om Kristi lidelser og den herlighed, der skulle følge. Det blev åbenbaret for dem, at det ikke var sig selv, men jer, de tjente med profetierne om alt det, som nu er forkyndt for jer af dem, der ved Helligånden, sendt fra himlen, har bragt evangeliet – alt det, som englenerne begærer at få indblik i"*.

Apostlen siger først, at profeterne i GT havde Kristi Ånd, og at Åndens vidnesbyrd gennem dem vidnede om Jesus Kristus og om det, som derefter skulle komme (v.11). Med andre ord: Det profetiske ord handler både direkte og indirekte om Jesus Kristus. Jesus er dette ords centrum.

Dernæst: Det evangelium, som nu forkyndes gennem apostlene ved Den Hellige Ånd (NT), er en kundgørelse af det evangelium, som allerede profeterne som de første vidnede om ved den samme Ånd (GT; v.12). Det er altså det apostoliske vidnesbyrd om Jesus, som i NT kundgør, hvad profeterne i GT talte om. Dét er nøglen til forståelse af profetordet. For GT er åbenbaret i NT, og NT ligger skjult i GT.

Det betyder for os, at åbenbaringen i Jesus Kristus og i det apostoliske ord må forstås som en udlægning af og en fortolkning til det profetiske ord og dets betydning. Det indebærer ikke, at NT giver GT og profetordet et nyt indhold. Nej, NT viser os tværtimod GT's og profetordets oprindelige og egentlige betydning. Vi ville aldrig kunne fatte betydningen af det profetiske ord uden NT. Uden

lyset fra NT er arbejdet med at forstå profetien i GT derfor kristeligt set meningsløst. NT er vor grundlæggende kommentar og fortolkning til hele Guds åbenbaring i Den gamle Pagt (GT).

Med tanke på vort tema: Israel, profetien og landløftet, kan vi nu drage følgende foreløbige konklusion med henblik på vor fortolkning af det profetiske ord: Ethvert udsagn om Israels folk og land i GT må forstås i nøje og uadskillelig sammenhæng med den frelse, som Gud forud varsler, omtaler og forbereder for os i NT, i Jesus Kristus og i hans gerning.

Da det endvidere er Kristi Ånd, der taler gennem profeterne, kan udsagn i henholdsvis GT og NT om samme sag angående Israel ikke komme i modstrid med hinanden. Hvor NT hverken direkte eller indirekte siger noget om ændringer i et forhold fra GT omhandlende Israel (fx angående folket, udvælgelsen, landet, løfterne, budene, reglerne ceremonierne og ordningerne), står det gammeltestamentlige udsagn fast.

Og endelig: NT, og hvad deri åbenbares os om Israel, må altid være prøvestenen for vor fortolkning af det profetiske ord; for evangeliet ligger skjult i GT. Det er indvarslet, omtalt og forberedt dér. Ikke blot som noget halvt og ufuldkomment, men som noget helt og fuldt i løftets form.

Går vi tilbage til Guds udvælgelse af og nådepagt med Israel, vil vi se, at løftet om landet fra begyndelsen hører sammen med nådeløfterne. Det blev først tilsagt Abraham (1 Mos 12,1), og landet var målet for hans udrejse af Kanan. Løftet om Guds velsignelse knyttes til landet (1 Mos 13,15-18). Det er et konkret løfte, et løfte med indhold og knyttet til jordiske realiteter (1 Mos 15,18-21). Dette løfte om landet blev gentaget og videregivet til Isak (1 Mos 26,1-6) og til Jakob (1 Mos 28,13-14). Jakob gav løftet og velsignelsen videre til Juda, som er en del af det land, hvorfra Jesus Kristus skulle komme (1 Mos 49,9-10; Mika 5,1; Matt 2,4-6).

Løftet om landet går som en rød tråd gennem hele profetien i GT og åbenbarer for os, at udvælgelsen og løftet egentlig er to sider af samme sag. Der har aldrig eksisteret nogen udvælgelse af Israel uden landløfte, og heller ikke noget nådeløfte fra Gud, uden at dette løfte om landet hørte med. Esajas siger det så stærkt, at Gud har taget landet til ægte (Es 62,4). Det er Herrens eget land (1 Sam 26,19).

I Guds frelsesplan hører Israels land og folk sammen – fra begyndelsen til enden. Ja, der gives intet Israel uden landløfte, for Israel som Guds folk skabtes med dette løfte. Tager vi løftet om landet bort, er Israel blot en uvirkelig skygge, og Guds levende Ord gøres til intet.

Dette forhold bliver indlysende og klart i profetierne, som har deres udgangspunkt i udvælgelsen af og nådeløfterne til Israel.

Velsignelsen fra Gud er at få lov til at indtage og bo i dette lovede land. Det er at tilbede og leve i samfund med Herren i landet (2 Mos 29,45-46) og at holde sig fra afgudsdyrkelsen (5 Mos 12,1-7). Velsignelsen er sejr over fjenderne og at have fred i landet. Det er frugtbarhed og rig afgrøde (2 Mos 3,7-8; 4 Mos 14,6-8; 5 Mos 11,10-12). Og velsignelsen er at få landet tilbage, efter at Gud har straffet folket med landflygtighed (Jer 29,14; Am 9,11-15).

Dette løfte om landet er altså forudsætningen for alt, hvad profetien i GT forkynder, og det er forudsætningen for alt, hvad NT forkynder. Ikke med ét ord er dette nådeløfte blevet ændret eller omstødt i historiens løb, og det er ikke blevet transformeret, så det har fået et andet indhold, end det oprindeligt havde. Selv om NT ikke til stadighed og udtrykkeligt skriver om dette forhold, så er det forudsætningen for alt, hvad der siges om Israel.

Det kommer klart frem hos fx apostlen Paulus, når han siger om israelitterne, sine kødelige stammefrænder, at det er dem både barnekårene, herligheden, pagterne, lovgivningen, tempeltjenesten og forjættelserne tilhører (Rom 9,3-4). Det er nemlig ikke muligt at forudsætte, at Paulus ikke også har løftet om landet i tanke. Det ville være meningsløst. Når Stefanus taler om Guds nåde mod Israel og om folkets modstand og forhærdelse, er landet omtalt på samme måde som hos profeterne i GT. Det er ikke ”åndeliggjort” eller transformeret, som om løftet ikke skulle stå ved magt (ApG 7,1-53). Jøderne er her, på Stefanus’ tid, i det land, Gud lovede Abraham (ApG 7,3-5).

Løftet om landet og det faktum, at jøderne på Jesu tid er i det lovede land, er også forudsætningen for Jesu tale om de sidste tider: ”... *Og de skal falde for skarpe sværd og blive ført bort til alle hedningefolk som fanger, og Jerusalem skal nedtrampes af hedninger, indtil hedningernes tider er til ende*” (Luk 21,24). Her taler Jesus, som profeterne i GT talte. Han taler om endetiden, sådan at den kan være nu, snart eller i ubestemt fremtid. Han giver ingen faste holdepunkter mht. tiden. Alligevel er den tid, han taler i, endetiden. Guds rige er kommet nær. Det er her og nu. Og Israel er i sit land.

Løftet om landet er åbenbart også forudsætningen for det håb, disciplene knytter til Jesus (Luk 24,21), og baggrunden for deres spørgsmål til den opstandne om genrejsning af Riget for Israel (ApG 1,6). Jesus svarer ikke benægtende på dette spørgsmål, men afviser enhver tidsspekulation i denne forbindelse (ApG 1,7).

Når landløftet ikke nævnes specielt og mere udførligt, så er den mest nærliggende forklaring, at Israel på Jesu og apostlenes tid trods alt er i eget land, om end under romersk okkupation. Det hele fungerede med gudstjenesten i templet som centrum. Om vi i vor fortolkning forudsætter noget andet, er det en fortolkning af NT’s relative ”tavshed” omkring dette spørgsmål, som der ikke findes grundlag for i Bibelen.

En anden afgørende sag er, at landløftet fra første færd, ud over at være noget konkret og jordisk, også har haft en åndelig dimension i sig, nemlig at i det land skulle nådeløfterne om Guds frelse fra synd og død opfyldes. Denne landets åndelige dimension har været i Guds løfte om landet fra begyndelsen, for så vidt det forjættede land var det land, hvor templet skulle bygges, og gudstjenesten for Herren skulle fejres. Templet er et billede på Guds bolig og nærvær hos sit folk. Det var her – i dette land og i opfyldelsen af sine konkrete løfter til Israel – han ville åbenbare sin nåde og dens fylde. Det var her – i dette land – Messias, verdens frelser, skulle komme.

Således forstået peger landløftet til Israel lige fra begyndelsen ud over det historisk konkrete (det jordiske) frem mod Guds rige (det himmelske). Landet bliver et konkret jordisk forbillede på og en genspejling af Guds rige og Himmelen. Og denne åndelige side, som alt sigter til og vidner om, bygger alene på nådeløftet.

Det er rimeligvis også den åndelige grund til, at det konkret jordiske landløfte ikke så direkte omtales i NT. Forkyndelsen af det, som løftet om landet skulle pege frem imod og vidne om, bliver det overordnede. Det var opfyldelsen af landløftets åndelige dimension i Jesu komme, hans lidelse, død og opstandelse, som naturligt nok skulle stå i fokus. Det var denne dimension, jøderne først og fremmest havde forvrænget og forkastet. De havde omtolket profeternes tale om Messias, så han først og fremmest blev en jordisk konge, hvorved korsdøden derfor blev uden mening (til anstød).

Forudsætter man nu dette, hvad NT åbenbart gør, da kommer landet, Israel, som Gud lovede dette folk, straks i et nyt lys og understreger, at Guds åbenbaring er en historisk åbenbaring bundet til tid,

sted og personer. Det bliver klart gennem følgende konkrete facts, der åbenbarer denne to-dimensionalitet ved landet (historisk-jordisk og historisk-åndelig):

Det var i Israels land, konkret i Betlehem i Judæa, at Jesus efter Guds forjættelse kom til verden. Han kom til sine egne, men hans egne kendte ham ikke. Det var i Israel, han åbenbarede sin herlighed. Det var her, han levede, led og døde for verdens synd. Korset var placeret i Jerusalem. Det var også her, han opstod fra de døde og åbenbarede sig som den opstandne frelser – i Israels land og for jøder.

Det var også i Israels land og for jøder, han åbenbarede sig i 40 dage efter sin opstandelse. Det var i og fra Israel, han fór til himmels. Det var i Israels land, han på Pinsedagen kom ved sin Hellige Ånd, i Jerusalem. Og han udgød sin Ånd i Israel og over jøder. Sådan blev evangeliet første gang forkyndt i Jerusalem af jøder og til jøder fra hele verden. I Israel blev den første kristne menighed grundlagt. Det var en jødekrysten menighed. Fra Israel udgik også den første mission. I Apostlenes Gerninger er grundtanken netop denne, at missionen udgår fra Jerusalem til verdens ende. Jerusalem, ja, Israels land, er udgangspunktet. Frelsen kommer fra jøderne, som Jesus selv siger (Joh 4,22).

Vi ved også, at alle de apostle, som Jesus udvalgte sig, kom fra Israel. De var jøder. Og de henvendte sig først til jøder, derpå til hedninger. Det var i Israel, den opstandne kaldte apostlen Paulus til tjeneste for sig – hedningernes apostel. Sammenfattende kan vi sige: Det er på profeternes og apostlenes grundvold, kirken er bygget. Det er med jødernes vidneudsagn om Frelseren, troen står og falder.

I NT er Israels land derfor den selvfølgelige forudsætning for alt, hvad der sker. Løfterne er knyttet til landet. Opfyldelsen ligeså. Både den opfyldelse, som Gud allerede har virkeliggjort, og den opfyldelse, som efter løfterne endnu står tilbage. For alle de løfter, der er knyttet til Israels land, er endnu ikke opfyldt – så sandt løfterne rækker ud over Jesu og apostlenes tid og peger frem mod Jesu Kristi genkomst, hvor han skal komme igen i herlighed og oprette sit evige rige.

For ligesom Jesu lidelse, død, opstandelse, himmelfart og udgydelsen af Helligånden efter Guds løfter fandt sted i landet Israel, er også løfterne om hans genkomst i herlighed knyttet til landet, både direkte og indirekte:

Profetien i GT har denne flerdimensionalitet ved sig, der peger ud over forberedelsestiden i Den gamle Pagt og Messias' komme til verden i Israels land - og frem til det rige, han ved tidernes ende skal oprette. I denne profeti er Israel både som folk og land – og dets genspejling i de troende hedningefolk – indbefattet. Dette er fx perspektivet hos profeten Mika 4 og 7, hos profeten Esajas 65,17, hos profeten Zakarias 2 og hos profeten Ezekiel 36,24-38.

Dette forhold har sin baggrund i den kendsgerning, at Jesu genkomst også er knyttet til Israels land. Messias' komme (og dermed altså Jesu komme og genkomst) er i profetien knyttet til Israels land og Zion (Jerusalem; 1 Mos 49,10; Sl 53,7; Es 46,13; Es 59,20; Rom 11,26). Han kommer igen i Israel og herfra ud til alle mennesker. Han kommer igen i Israel, men alle skal se ham, når han kommer. Ingen levende skabning skal være i tvivl: *"For som lynet kommer fra øst og lyser helt om i vest, sådan skal også Menneskesønnens komme være"* (Matt 24,27).

Jesu genkomst er altså knyttet til Israel. Også den skal ske i historien til fastsat tid og sted – og samtidig for alle mennesker. Gud skal opfylde sit løfte til Israel fuldt ud. *"Den Jesus, som er blevet taget fra jer op til himlen, skal komme igen på samme måde, som I har set ham fare op til himlen"* (ApG 1,11). Det er fra Zion, redningsmanden ved tidernes ende skal komme (Rom 11,26).

Derfor spiller også tilstanden i Israel en stor rolle i forbindelse med omtalen af de sidste tider (Matt 24,15-31; Luk 21,5-28). Jerusalem er blevet *navnet* på den nye hellige stad, som kommer ned fra Himlen, og som er billede på Guds bolig blandt menneskene (Åb 21,1-8). Her er altså en to-dimensionalitet i profetordet, som både går på det historisk-jordiske Israel og på det historisk-åndelige Israel, som er Guds rige i herlighed.

På den måde er landløftet og dets opfyldelse udtryk for, at Guds nåde er konkret og håndfast. Guds nåde er ikke bare et ord eller en idé, men er knyttet til historien, til tid, sted og mennesker. Således er Guds plan. Denne konkrete nådegerning er selve kendetegnet på Guds åbenbaring af sig selv. Guds nåde har altid været konkret, og det skal den, som løftet siger, være indtil enden.

Landløftets konkrete karakter stemmer med det forhold, at Gud i Jesus Kristus bliver menneske og åbenbarer sin herlighed sådan, at den er til at se og til at tage og føle på (1 Joh 1,1-4). Det er denne nådes konkrete karakter, Jesus virkeliggør i sine undere, i sin lidelse, død og opstandelse (i legemet), og når han indstiftede dåben med vandet og nadveren med brød og vin og knytter sin nåde til disse elementer. Landløftet til Israel er fra den synsvinkel sakramentalt, for så vidt det drejer sig om Guds nåde både i historisk-jordisk og historisk-åndelig forstand.

Israel og endetiden

NT's tale om endetiden finder vi hovedsagelig i evangelierne (Matt 24-25; Mark 13; Luk 21) i brevene (Rom 11; 1 Kor 15; 1 Thess 4-5; 2 Thess 1-2; 2 Pet 3) og i Johannes' Åbenbaring (især kap. 20-21). Evangelierne forudsætter, at jøderne skal være i deres eget land, når Jesus kommer igen, men at de skal være der under trængsel (Mark 13; Luk 21,20-28). Endvidere fremgår det af Jesu tale om de sidste tider og af apostlenes breve, at når han kommer, skal alt jordisk udskiftes og nyskabes. Der skal komme en ny himmel og en ny jord (2 Pet 3,8-13).

Det gælder også for Israels folk og land. Det rige, som Jesus da skal oprette, er et åndeligt rige i en ny tidsalder og i fuldkommenhed – ikke et jordisk verdsligt rige efter den lovmæssighed, som gælder i denne tidsalder. Jesus ville ikke være en jordisk konge (Joh 6,14-15). Han sagde, at hans rige ikke var af denne verden (Joh 18,36), og at Guds rige ikke kan ses med øjnene eller stedfæstes på fysisk-jordisk måde. Det er derimod i menneskers hjerter (Luk 17,20-21). Dette er i overensstemmelse med profeternes tale om endetiden (Jer 31,31-33; Ez 36,24-38; Ez 37,11-14). Da skal Gud herske over menneskers hjerter ved sin Ånd på en ny jord. Det er hans kongedømme, at han omskaber og nyskaber de troende og jorden og alt, hvad her er under synd, død og forgængelighed, så det bliver uforgængeligt, ligesom Jesus *"tilintetgjorde døden og bragte liv og uforkrænkelighed for lyset ved evangeliet"* (2 Tim 1,10).

Dette Guds rige blev grundlagt ifølge det profetiske ord, da Jesus ved Guds højre hånd blev *"ophøjet og af Faderen har fået Helligånden, som var forjætted os (og) har ... udgydt den..."* (ApG 2,33; Fil 2,9-11; Joel 3,1-5).

Herved indsættes Jesus som Herre og Messias i Guds rige (ApG 2,33-36). Det er dette Guds rige, der skal komme i herlighed (fuldendt), når Jesus kommer igen på himmelens skyer. Det betyder altså, at landløftets jordisk-historiske side så er fuldbyrdet, og Guds folk skal da komme til at se den endelige løfteopfyldelse, som det historisk-jordiske landløfte var et pant på og pegede frem imod: Guds rige i den nyskabte verden (*"en ny himmel og en ny jord"*, Åb 21,1).

Idet landløftet til Israel er to-dimensionalt (historisk-jordisk og historisk-åndeligt) og på denne måde har en udstrækning fra Abraham og ind i evigheden til Guds rige i herlighed, står også dette ved magt, når Jesus kommer igen. Men da skifter det fra denne verdens tidshusholdning og betingelser til en ny himmel og en jord, hvor Guds bolig skal være hos menneskene (Åb 21,1-8). Det er baggrunden for, at apostlen Paulus på profetiens grund taler om, at Gud ikke har forkastet sit folk (Rom 11,1-2). Det gælder folkets forhærdelse til trods. Nådeløftet står ved magt. Derfor skal forhærdelsen vige, og Gud skal frelse folket, når redningsmanden kommer fra Zion (Rom 11,25-27).

Hvordan dette skal ske, ved vi ikke så nøje. Det beskrives ikke for os, men det åbenbares blot for os som en hemmelighed hos Gud, der skal blive åbenbar virkelighed. Og det skal ske, når Jesus kommer igen. Vi ved imidlertid, at det er omvendelsen til Jesus Kristus, der skal blive Israels redning, ligesom den er redningen for alle andre mennesker. For der er ikke frelse i noget andet navn (ApG 4,12). Måske skal det ske analogt med den måde, hvorpå Jesus omvendte Paulus på vejen til Damaskus (ApG 9,1-9). Det foregik på bestemt tid og sted, men samtidig som et under, ved at Jesus åbenbarede sig for ham i sin herlighed. Men det ved vi ikke noget sikkert om – kun, at det skal ske.

Selv om NT ikke udtrykkeligt siger så meget om Israel i forbindelse med endetiden, er det, der siges, alligevel væsentligt og afgørende. Profetiens ord fra GT er baggrunden for det hele. Ved Jesu genkomst står Israels folk og land i centrum, for så vidt Israel er det ”sted”, hvor alt skal ske. Her skal nådeløfterne (nådepagten) få sin endelige opfyldelse. Folket skal på dette tidspunkt være i sit land. Det er her, Jesus skal komme igen, så alle mennesker skal se ham. Han skal forløse sit folk, udrydde ugudeligheden og borttage folkets synd (Rom 11,26-27). Og når han borttager folkets synd, da opfylder Gud sin nådepagt (Jer 31,31-34; Rom 11,27), den han fra begyndelsen, da han gav nådeløftet, varslede for folket.

På denne dag skal det blive åbenbaret, hvad Guds ubetingede nådeløfter fuldt ud betød. Det var ikke noget ubetinget løfte om herlighed her i denne verden. Derimod var det et løfte om frelse fra synd og død ved Messias’, Jesu komme og hans soning for folkets synder. Det var altså en korsteologi, profeterne forkyndte. Når Jesus kommer igen, bliver det åbenbaret, at Gud har ført sit folk til målet. Han har ført det gennem kors og trængsel for sit navns skyld. Og han frelser det for Jesu skyld, ligesom han frelser alle mennesker, der vender om og sætter deres lid til ham.

Da åbenbares det, at det jordiske Jerusalem, Davids stad, ikke blev skabt til en evighed her i verden, men at det var et jordisk billede på den evige stad i Himlen, den nye himmel og den nye jord, som Gud ved sit mægtige Ord fremkalder. Derfor siger Johannes: *”Og den hellige by, det ny Jerusalem, så jeg komme ned fra himlen fra Gud, rede som en brud, der er smykket for sin brudgom. Og jeg hørte en høj røst fra tronen sige: Nu er Guds bolig hos menneskene, han vil bo hos dem, og de skal være hans folk, og Gud vil selv være hos dem”* (Åb 21,2-3).

Den forståelse af landløftet, som A. Valen-Sendstad udfoldede, og som Ordet og Israel publicerede i 1990, minder en del om den forståelse, som medarbejdere i Israelsmissionen formulerede, og som jeg ovenfor har redegjort for.

I Ordet og Israel lancerede man især i bevægelsens første par årtier et andet syn, som jeg nu vil skitsere.

Ordet og Israels syn på Israel og landløfterne: Riget for Israel

I artiklen *Profetierne om et kommende herlighedsrige for Israel* understregede Sivertsen, at for at forebygge enhver misforståelse skulle det understreges, at Gudsriget i dets nuværende skikkelse, som grundlagt på det fuldførte forløserværk i Kristi død og opstandelse, er den selvfølgelige forudsætning for videreførelsen af Guds rigsplan. Evangeliet om frelsen for den enkelte er grundlaget for evangeliet om Riget for folket. Udtrykt med lidt andre ord vil det sige, at det usynlige kun for troen tilgængelige Gudsrige, der ikke er af denne verden, er den åndelige grundvold for det kommende synlige Gudsrige, det der nu er genstand for *håbet*. Menighedens tidsalder må have nået sit af Gud bestemte mål, før Israelsfolkets og dermed alle folkenes tidsalder kan bryde frem og det store missionsværk nå sin afslutning (ApG 15,12-18; *Ordet & Israel* 9/1956, 165-166).

Når jeg har læst mange artikler i bladet *Ordet & Israel*, er jeg ikke i tvivl om, at stifterne af bevægelsen Ordet og Israel ønskede at forkynde et fuldtonende evangelium om Kristi stedfortrædende forsonergerning for den faldne menneskeslægt, og de ønskede at betone den frie og gratis nåde inspireret af C.O. Rosenius (1816-1868). Dette forkyndte de som præster og missionsledere. Men som ledere af bevægelsen Ordet og Israel ønskede de at sætte noget andet i centrum. Det kan bedst udtrykkes med ordene *Riget for Israel*.

Især Sivertsen taler flere steder om, at den kristne kirke har foretaget en "åndeliggørelse" af forjættelserne om herlighedsriget i Israel. Det finder han meget forkert. Derfor vil han udfolde, hvordan profetierne i GT bør forstås.

Vi vil så se på, hvilke profetier han konkret tænker på. I artiklen: *Profetierne om et kommende herlighedsrige for Israel* siger Sivertsen:

"Lad os begynde med begyndelsen, Guds løfte til Abram, efter at Lot havde skilt sig fra ham: "*Løft dit blik og se dig om der, hvor du står, mod nord, mod syd, mod øst og vest; thi hele det land, du ser, vil jeg give dig og dit afkom til evig tid*" (1 Mos 13,14-15). Når dette er sagt, må det samtidig fremhæves, at lige så urokkelig Gud står fast ved dette løfte, som det vil fremgå af de nedenfor anførte forjættelser, lige så vist er folkets ydmygelse under Guds hellige tugt den stadig gentagne forudsætning for forjættelsernes opfyldelse, dog således at det altid er Guds miskundhed og trofasthed mod Hans udvalgte folk, der får det sidste ord. Begge dele får så tydeligt som vel muligt udtryk i sådanne skriftord som 4 Mos 26; 5 Mos 30; Jer 30-33; Ez 34. Herrens pagt, den ed, Han tilsvor Israels fædre, *kan* simpelthen ikke brydes (5 Mos 7,6-8). Og den kommende herlighed – hvor er den dog malet os for øje i de lyseste og stærkeste farver i profetord som disse: Es 2,1-14; 11,1-10; 33,17-24; 35; 41,8-21; 62; Jer 16,14-15; 46,27-28; Ez 28,25-26; Hos 2,14-23; Joel 2,18-27; Amos 9,11-15; Mika 4,1-7; Zef 3,14-20; Zak 8, 14. Derfor: "*Hør Herrens ord, I folk, forkynd det på fjerne strande: Han, som spredte Israel, Han er den, der samler det*" (Jer 31,10). Og alt dette gør Herren, og må han gøre for sit navns og sin æres skyld. Dette er Skriftens klare tale (Dan 9,15-19; Es 48,11; Ez 36,22-23). Guds eget navn er for tid og evighed knyttet til Israels navn. Tror man disse profetier, synes det umuligt ikke at betragte begivenhederne i Israel i vor tid som en begyndende opfyldelse af de årtusindgamle guddommelige forjættelser" (*Ordet & Israel* 9/1956, 166).

Vi vil nu studere nogle artikler fra *Ordet & Israel* for at udforske, hvordan de forskellige forfattere applicerer profetier fra GT under temaet: *Riget for Israel*.

I artiklen *Israel, menigheden og folkeslagene* skriver Schmidt bl.a.:

"Bibelen inddeler menneskeheden i tre grupper: 1. Jøderne er Abrahams efterkommere, det naturlige Israel. 2. Grækerne er hedningerne, dvs. alle andre folkeslag. 3. Guds menighed består af mennesker, der er blevet udtaget af de to grupper, jøder og hedninger. Gud handler med hver af disse grupper inden for bestemte tidsaldre. Israel fik som nation rige forjættelser, men kun om jordiske forhold. Menigheden er ikke omtalt i GT. Profeterne vidste ikke noget om menigheden. Der er i GT en dobbelt række af Messias-forjættelser,

der tales både om Messias som en konge og Messias som en lidende Herrens tjener. Profeterne forstod ikke, hvordan de to billeder af Messias kunne forenes. Profeterne så både korset (lidelsen) og kronen (herligheden) som bjergtoppe i det fjerne, men de kunne ikke se, at der var en bred dal imellem de to bjergtoppe, menighedens tidsalder. Menigheden var en hemmelighed, som de ikke vidste noget om. Jesus talte om menigheden som noget fremtidigt. Paulus taler i Ef 5,32 om menigheden som en hemmelighed, der i tidligere slægter ikke var kundgjort for menneskenes børn, men som nu ved Ånden er blevet åbenbaret for hans hellige apostle og profeter. Jesus sagde til jøderne, at Guds rige skulle tages fra dem og gives til et folk, der bærer dets frugter (Matt 21,43). Og Paulus siger i Rom 11, at Israels fald betød rigdom for hedningerne. Han taler om den del af menigheden, der kommer fra hedningerne som vilde grene, der er blevet indpodet på det ædle oliventræ, og om Israel som de afbrudte grene. Men det betyder ikke, at Israel er forkastet. Menigheden har ikke overtaget forjættelserne til Israel. Paulus siger udtrykkeligt, dem tilhører (nutid) forjættelserne (Rom 9,4). Nåde-gaverne og sit kald fortryder Gud ikke (Rom 11,29). Opfyldelsen af forjættelserne til Israel er kun blevet udsat. Gud er mægtig til at indpode dem på ny. Når hedningerne fuldtalligt er gået ind, dvs. når menighedens tidsalder er til ende, vil hele Israel blive frelst. Forjættelserne til Israel var af dennesidig art, en jordisk herlighed. I modsætning hertil er forjættelserne til menigheden af himmelsk art. Jødernes forhold til Gud var et pagtsforhold. Menighedens forhold er et barneforhold. Menigheden har fået et himmelsk kald, et bedre håb og bedre forjættelser, står der i Hebræerbrevet, vort borgerskab er i himlen, står der i Fil 3. Der er givet Israel rige løfter om materielle fordele og timelige velsignelser, hvis de vil holde Guds bud. Der er ikke givet menigheden sådanne løfter. Israel havde løfte om, at Gud ville sætte dem højt over alle folk på jorden (5 Mos 28,1). Menigheden har ingen sådanne løfter. Alle, som vil leve gudfrygtigt i Kristus Jesus, skulle forfølges (2 Tim 3,12). Forjættelserne til Israel vil først fuldt ud blive opfyldt i Tusindårsriget, ikke i himlen, men her på jorden, når Israel ved Herrens genkomst har taget imod ham som deres Messias. Der har inden for kirken været en tilbøjelighed til at tilegne sig forjættelserne til Israel. Disse forjættelser, der gælder jordiske velsignelser, har man åndeliggjort og anvendt dem på menigheden. Man har afskrevet Israel som værende forkastet af Gud, fordi de ikke tog imod Jesus, men korsfæstede ham, trods det at Paulus udtrykkelig siger, at Gud ikke har forkastet sit folk (Rom 11,1). Man har tilegnet sig forjættelserne til Israel og ladet dem beholde forbandelserne, hvilket har ført til antisemitisme og grusomme forfølgelser, som den kristne kirke har været medskyldig i. Det siges klart i Joh Åb 20, at Tusindårsriget først kommer efter Jesu genkomst. Tusindårsriget er nøglen til forståelse af forjættelserne til Israel i GT og opfyldelsen af det, Paulus skriver i Rom 11,25-26, at når hedningerne fuldtalligt er gået ind, skal hele Israel frelses, og det vil blive som liv af døde for den øvrige menneskehed. Når Israels frelse først vil finde sted ved Herrens genkomst, og dette fremgår klart af ordet i Rom 11,25-26, hvordan kan det så blive til liv af døde for den øvrige menneskehed, hvis der efter Kristi genkomst ikke mere skal være mennesker på jorden? I forbindelse med Herrens genkomst og dermed Israels frelse, skal Riget oprettes for Israel, som det er sagt i ApG 3,19-21 og 15,16-17. Når menneskeslægten har løbet linen ud og prøvet alle mulige forsøg på at genvinde det tabte paradys, vil Kristus komme igen. Han vil binde Satan og oprette sit freds- og retfærdighedsrige på jorden, og det vil blive Riget for Israel (ApG 1,6; Dan 2,34-35; Åb 11,15) med velsignelse for alle folkeslagene. Tusindårsriget bliver altså folkeslagenes tidsalder. Fra Zion skal udgå åbenbaring og fra Jerusalem Herrens ord, og derop skal folkene strømme (Es 2,2-3). Landet skal blive fuldt af Herrens kundskab, som vandene dækker havets bund (Es 11,9), og Guds vilje vil ske på jorden, som den sker i himlen. Det er vigtigt for den rette forståelse hele tiden at holde tanken klar om de tre grupper, menneskeheden inddeles i. Gør man ikke dette, men sammenblander Israel og menigheden, havner man let i den opfattelse, der er ret almindelig, at når hele Israel skal frelses, må det ske ved, at Israel går op i kirken. Da menigheden er blevet fuldtallig og bortrykket til en himmelsk tilværelse, forinden den store frelse af hele Israel finder sted, kan ingen andre jøder komme med i menigheden end dem, der her i tiden kom til tro på Jesus som deres Messias og dermed blev overflyttet til at høre til i menigheden" (*Ordet & Israel* 6/1968, 88-91).

Tusindårsriget

Da artiklerne i *Ordet og Israel* om *Riget for Israel* ofte knytter det begreb sammen med *Tusindårsriget*, vil jeg gennem en artikel præsentere Ordet og Israels syn på *Tusindårsriget*.

I artiklen *Tusindårsriget* oversat af Schmidt står der:

"Tusindårsriget forberedes, når han, hvis navn er Guds Ord, kommer på sin hvide hest for at dømme og kæmpe imod Satan og alle, der er under hans indflydelse (Åb 19,11-13). Thi førend Kristus kan oprette sit rige, må verden blive fuldstændig befriet for Djævelens magt og nærværelse. Ved korset skete forsoningen.

Guds Søn fornedrede sig og blev lydig til døden. Men også Satans nærværelse og indflydelse må skaffes af vejen, og dertil behøves Guds Søns almægtige magt. De himmelske herskarene følger ham, ligeledes ridende på hvide heste og iført rene, hvide linnedklæder. Og dyret og hans herskarene var samlet for at kæmpe med ham, der er kongernes konge og herrernes herre. Det er nødvendigt, at jorden bliver rensset for dens oprørske ånd og dens oprørere, når kongen overtager sin magt for at regere. Og derfor vil dyret og den falske profet og alle deres herskarene, der følger dem, blive tilintetgjort. Derefter vil Tusindårsriget, som der særlig er talt om i Joh Åb 20,1-6, begynde. Riget vil komme med opfyldelse af de mange forjættelser i GT om retfærdighed, fred og velsignelse.

Hvad er det, der vil kendetegne denne tid?

For det første: Kristus vil være konge over hele jorden. Hvilken herlig udsigt. Herredømmet over alle folkeslag skal være *"på hans skulder"* (Es 9,6), og det vil være garantien for retfærdighed og fred. Alle folkeslagene love og skikke vil være under hans kontrol, og de vil stadig blive bedre og bedre, eftersom hans regering bliver mere og mere kendt af folkeslagene. *"Stort bliver herredømmet og endeløs freden under hans regering"* (Es 9,7). Efterhånden som folkeslagene love bliver fuldkomne, skal selv hestenes bjælder klinge, så der lyder et *"Helliget Herren"*, og enhver gryde i Jerusalem og Juda skal være helliget Herskarers Herre (Zak 14,20-21).

Da skal forjættelsen, som englen Gabriel gav til Maria, blive opfyldt, *"Herren skal give ham Davids hans Faders trone"*. Også jordens ender skal se vor Guds frelse og blive fyldt med sang og glæde og retfærdighed, fordi Herren regerer (Sl 93,1; 96,10; 97,1; 98,6; 99,1). Hvor herligt vil det ikke blive, når kongen kommer! Det vil ikke mere være nødvendigt at låse dørene. Der vil ikke mere behøves politibetjente på gaderne. Der vil ikke mere være værtshuse eller fængsler, og alle mennesker vil være tillidsfulde, venlige og hjælpsomme. Herrens nåde og kraft vil føles overalt.

Satan vil være bundet og låst inde (Åb 20,2-3). I den nærværende tid gør han fordring på, at hele verden er hans magtområde. Han bedrager mænd, kvinder og børn overalt og ødelægger deres fremtid for tid og evighed. Han ødelægger Guds skønne tanke med familielivet. Han får verdslige påfund og metoder indført i kirker og skoler, så de mister deres magt til at virke efter deres bestemmelse. *"Han slår de vantroes øjne med blindhed, så de ikke kan se det lys, der stråler fra evangeliet om Kristi herlighed"* (2 Kor 4,4). Men han vil blive forjaget og låst inde. Himmelsk glæde og fred og kærlighed vil blive åbenbar allevegne. Verden vil opleve en genfødsel. Til den tid vil forjættelsen i ApG 15,16-17 blive opfyldt: *"Jeg vil vende tilbage og atter opbygge Davids faldne hytte.... for at også de øvrige mennesker skal søge Herren"*. Når Satans indflydelse er borte, vil de, der hører evangeliet blive forkyndt, vende sig til Herren og blive frelst. Guds herlighed skal åbenbares på os (Rom 8,18). Vi skal blive ham lige, thi vi skal se ham, som han er (1 Joh 3,2). Så længe vi er i kødet, er Kristus åbenbaret i hjerterne på dem, der er helt overgivet til ham, og det giver dem en usigelig glæde og en fred, der overgår al forstand (Fil 4,7), men når vi ser ham ansigt til ansigt og bliver ham lig, vil det blive en endnu større herlighed, større end vi nu kan fatte, fuldkommen kærlighed til Herren, himmelsk glæde og guddommelig kraft, som vi ikke gør os nogen forestilling om, så længe vi er i denne verden.

De hellige skal regere med Kristus

Kristus vil udnævne herskere over alle folkeslagene. Lammets bryllup har fundet sted, og disse herskere er de herliggjorte hellige. De har alle engang været syndere og oprørere. Men de er blevet frelst ved den vidunderlige kraft i Lammets blod. De er blevet rensset, helliget og herliggjort, og nu regerer de med Kristus i verden under ham. Vi gør vel i at spørge os selv: *"Skal jeg være med blandt dem?"*

Herren havde lovet sine disciple, at *"de skulle sidde på troner og dømme"* (Matt 19,28). Nu vil løftet blive opfyldt. Mange af dem har båret på byrder i et særligt land eller en særlig tjeneste fx Hudson Taylor for Kina, Moody for Chicago, Livingstone for Afrika, Studd for Congo, Brainerd for indianerne i Nordamerika. Andre har trofast båret byrderne for deres egne byer og landsbyer og vidnet dér. Måske vil sådanne blive indsat af kongernes konge til at være guvernører og regenter for ham i disse lande og områder, hvor de i tro og kærlighed har arbejdet for ham, mens de var her i live. Hvad vil det ikke komme til at betyde for alle dele af verden at have disse hellige mænd og kvinder til at herske over folkeslagene!

En verdensomspændende vækkelse

Et andet resultat vil blive en verdensomspændende vækkelse. Til den tid vil det vidunderlige løfte i profeten Joels Bog 3,1-2 om, at Herren vil udgyde sin Ånd over alt kød, blive opfyldt. Det, som mange fromme sjæle har bedt om og længtes efter, vil nu blive virkeliggjort. Den store vækkelse iblandt jøderne, der er lovet i profeten Zakarias' Bog 12,10, vil nu finde sted. Israel vil få syn for kraften i det dyrebare blod og omvende sig til Herren. De vil gå ud og forkynde evangeliet allevegne i en fylde af kærlighed, lys og liv.

De vil være en fuldkommen selvhengiven hær, og de vil opleve vidunderlige sejre, for Herren arbejder igennem dem. Det vil blive *"den store glæde for hele folket"*, og overalt i verden vil der være kærlighed og fællesskab. *"Jeg vil atter genopbygge Davids faldne hytte ... for at også de øvrige mennesker skal søge Herren, alle hedningerne over hvilke mit navn er nævnet, siger Herren, der skal gøre dette"* (ApG 15,16-17).

Alle vil kunne glæde sig over et godt helbred, og det vil sjældent forekomme, at nogen dør i Tusindårsriget. Et langt liv vil være det normale (Es 65,20; Zak 8,4), og efter Guds vilje skal denne verden altid være fuld af børn. Tilstedeværelsen af børn er en kilde til fryd og glæde overalt i verden. Børn vil blive født, og verden vil blive et egnet hjem for dem, for Jerusalem skal kaldes *"den trofaste by"* og *"Hærskarers Herres bjerg det hellige bjerg"* (Zak 8,3), og byens torve skal vrimle af legende drenge og piger (Zak 8,5), der uden tvivl alle vil være under indflydelse af atmosfæren i byen, der vil være præget af sandhed og hellighed.

Også skabningen skal blive frigjort

Fugle, dyr og fisk vil ikke længere være farlige for mennesker, men de vil være tamme og venlige. *"Ulven skal gå hos lammet, og løven skal æde strå som oxen"* (Es 11,6-9). Sådan var det i Edens have, og hvor dejligt må det have været! Hvordan vil det ikke blive, når alle dyr og fugle er tamme! Hvor herligt vil det ikke være at færdes i landet, og blå gærdesmutter, gulbrystede sangfugle og skovduer kommer, når vi kalder. Før synden kom ind i verden, forstod dyrene menneskenes tale, og menneskene forstod deres. Gud gav Adam herredømmet over fisk, fugle og dyr (1 Mos 1,28). Dette indebærer, at Adam og dyrene gensidig forstod hinandens tale. Slangen og Eva kunne tale sammen. Men synden rejste en skillemur imellem os, så vi mistede det glade fællesskab. Når det har været sådan, vil det sandsynligvis blive ligesådan i Tusindårsriget. Vi skal således få at se, at skabningen bliver udfriet fra *"forkrænkelighedens trældom"* (Rom 8,21) og fra deres frygt for mennesket, og menneskene bliver dyrenes beskyttere og hjælpere igen.

Der vil i Tusindårsriget være fuldkommen plantevækst og afgrøde i mængde og de skønneste blomster i overflod. Løftet er: *"Hvis I følger mine anordninger"*, som Guds folk vil gøre det til den tid, *"skal landet give sin afgrøde og markens træer skal give deres frugt. Tærskning skal hos eder vare til vinhøst, og vinhøst skal vare til såtid"* (3 Mos 26,3-5). I Salme 96 læser vi, at når Herren er blevet konge, skal marken juble og alt, hvad den bærer! Da fryder sig alle skovens træer for Herrens åsyn (Sl 96,12-13). Der kommer altså en dag, hvor frugttræerne og vinen vil give et rigt udbytte og i vore haver vil vi have det skønneste blomsterflor, og skovens træer vil være fuldkomne i deres skønhed og pragt. Ørken og hede skal fryde sig, ødemark juble og blomstre (Es 35,1) og åbenbare den himmelske skønhed, der var Guds tanke med dem, da han skabte dem. Libanons herlighed og Karmels pragt (Es 35,2) skal gives dem, og jorden skal igen blive skøn som Edens have (Es 51,3; Ez 36,35). Og som Helligånden udtrykker det i sit smukke sprog: *"foran jer råber bjerge og høje med fryd, alle markens træer skal klappe i hånd"* og anspore alle mennesker og dyrene med til at glæde sig i Herren og prise hans navn (Es 55,12). Skadeligt ukrudt vil forsvinde, thi *"i stedet for tjørnekrat vokser cypresser"*, der er smukke og nyttige, *"og i stedet for tidsler vokser der myrter"* med sine blomster og dejlige duft (Es 55,13). Således vil selv plantevæksten på jorden blive forvandlet og forherliget ved Herrens regering som konge på jorden.

De atmosfæriske forhold vil blive fuldkomne. Der vil ikke forekomme nogen storme eller oversvømmelser eller orkaner eller tyfoner og heller ingen jordskælv eller tidevandsbølger, der forvolder ødelæggelser. Hele atmosfæren vil være under Herrens og kongens gode indflydelse. Der vil ikke forekomme voldsomme temperatursvingninger, så at knopper og nye skud i forårstiden bliver ødelagt af frost, og ingen voldsom hede vil afsvide markerne. Der vil komme den regn, der behøves (3 Mos 26,4). Lad os overveje disse ting og undres og fryde os. Gud har gjort os til arvinger af en meget rig arv. Når vi erkender dette, vil det skabe glæde og forventning" (*Ordet & Israel* 2/1967, 27-31).

Efter at have læst denne artikel er det min personlige vurdering, at det er vanskeligt at se forskel på livet i Tusindårsriget og det liv, der er lovet os på den nye jord. Vi vil så studere et par artikler om *Tusindårsrige* og se, hvordan det begreb knyttes sammen med *Riget for Israel*.

I artiklen *Tanker om Tusindårsriget* skrev Schmidt, at det er rigtigt, at forjættelserne til menigheden er af åndelig art. Men opfyldelsen af forjættelserne til menigheden udelukker ikke, at også forjættelserne til Israel skal opfyldes. Forventningen af et Tusindårsrige er mindre knyttet til fuldkommengørelsen af menigheden end fuldkommengørelsen af Israel, folkeslagene og hele skabningen, der sukker og er i veer endnu i denne stund (Rom 8,22). Når Kristus kommer, vil

menigheden blive borttrykket til en himmelsk tilværelse, mens Israel som et omvendt folk vil blive Guds ejendomsfolk på jorden, gennem hvem frelsen skal komme til folkeslagene i Tusindårsriget. Gud udvalgte Israel som sit ejendomsfolk og gav dem rige forjættelser, men hovedsagelig forjættelser af dennesidig art (*Ordet & Israel* 9/1969, 153-154).

I en anden artikel *Tanker om Tusindårsriget* skrev Schmidt, at Guds løfter til Abraham (1 Mos 13,16; 1 Mos 22,17-18) ikke fuldt ud var gået i opfyldelse. Løfterne omfatter:

- En himmelsk sæd (talrig som himlens stjerner). Er delvis opfyldt i menigheden.
- En jordisk sæd (talrig som sandet ved havets bred). Er delvis opfyldt i jøderne. Ifølge Schmidt er der også
- En sæd der skal herske over folkeslagene og
- En sæd der skal bringe velsignelse til alle folk. Når Kristus kommer igen, vil jøderne også få Abrahams tro i deres hjerter og blive arvinger til forjættelsen (Rom 11,26). Til den tid vil begge de to grene af Abrahams sæd komme til at herske over folkeslagene og blive en velsignelse for hele verden. Og forjættelsen til Abraham vil få sin fulde opfyldelse under Kristi regering i Tusindårsriget på jorden (*Ordet & Israel* 1/1970, 1).

I artiklen *Israel og menigheden* understregede Schmidt, at man for at forstå Ordet og Israels syn skal skelne mellem Israel og menigheden. Schmidt indrømmer, at Paulus kalder menigheden for ”*Guds Israel*” (Gal 6,16), og der er i NT eksempler på, at visse gammeltestamentlige forudsigelser, der efter profeternes synspunkt udelukkende havde med Israel og endetiden at gøre, i overført åndelig betydning anvendes på menigheden: Es 11,10 på Rom 15,12 og Hos 1,9, 2, 25 på Rom 9,25-26.

Ifølge Schmidt er der ikke noget forkert i at anvende det, der er talt til Israel, i overført åndelig betydning på menigheden. Alt, hvad der tidligere er skrevet, er jo skrevet, for at vi skal lære af det, siger Paulus (Rom 15,4). Men det er forkert, hvis man glemmer, at profetordet også skal få en bogstavelig opfyldelse på det naturlige Israel, til hvem det blev talt. Profetien er som regel talt ind i en bestemt historisk situation som et budskab til samtiden og en tydning af samtidens historie i åbenbaringens lys. Men selv om profetien har et tidsbegrænset udgangspunkt, har den et verdenshistorisk og frelseshistorisk synsfelt, og den peger ofte frem til Gudsrigets sejr med genoprettelsestiderne i Tusindårsriget. Profetierne har altså et dobbelt eller flerdobbelt sigte, det var ikke bare noget, der vedkom jøderne i den gamle pagts tid. Det, som profeterne har talt om, kan også være aktuelt i dag, samtidig med at det har en frelseshistorisk betydning. Den gamle pagts tid er forberedelsen til menighedens tid, den tid vi nu lever i, og menighedens tid er forberedelse til det synlige, jordiske gudsrige, Riget for Israel, Tusindårsriget, og Tusindårsriget er heller ikke det endelige, men igen en forberedelse til fuldendelsen i den nye himmel og på den nye jord. Og profetien har anvendelse på alle de forskellige tidsaldre. Nogle vil begrænse profetien til kun at være budskaber til samtiden, andre åndeliggør dem og ser deres opfyldelse på menigheden i den nærværende tidsalder, men profetierne har et omfattende og langt videre sigte. Menigheden udtages af alle folkeslag og stammer og tungemål. Der er ikke givet menigheden noget løfte om jordiske velsignelser, den har fået et himmelsk kald (Hebr 3,1), og den har fået et bedre håb (Hebr 8,6). Kaldet til menigheden udgår i den nærværende tid, og det omfatter alle, som tror, altså naturligvis også jøder, der i den nuværende tid kommer til tro på Kristus (Rom 1,16). Når menigheden fuldtalligt er gået ind, vender Gud et blad

i tidens bog, og så skal Israel som folk frelses og blive til velsignelse for folkeslagene (Rom 11,12, 15), for nådegaverne og sit kald fortryder Gud ikke (*Ordet & Israel* 5/1958, 85-86).

Riget for Israel

I det følgende vil jeg kort omtale en række artikler, hvor *Riget for Israel* har en central plads for at dokumentere, hvor gennemgribende denne tale var for stifterne af bevægelsen Ordet og Israel.

I artiklen *Indtil hedningerne fuldtalligt er gået ind* fastslog Sivertsen, at menighedens udbredelse går forud for og efterfølges af genoprettelsen af Israelsriget (ApG 15,14-16). ”Så skal hele Israel frelses” (Rom 11,26) hentyder i første række til Israels åndelige genfødsel. Sivertsen mener så, at man ikke kan forestille sig en åndelig genfødsel, uden at folket først er samlet i deres eget land. Når hele Israel bliver frelst (Rom 11,26), Israelsriget er genoprettet (ApG 1,6) og Davids faldne hytte er blevet genopbygget (ApG 15,16-17), så vil der blive en stor vækkelse blandt hedningerne, hvor de søger Herren (*Ordet & Israel* 4/1954, 70-72).

I artiklen *Israel i Åbenbaringsbogen* understregede Sivertsen, at Johannes Åbenbarings billedsprog i høj grad er præget af GT og slutter med ordene:

”Og de sang Moses', Guds tjeners, og Lammets sang (Åb 15,3) og priste Gud som folkeslagenes konge, for hvis åsyn alle folk skal komme og tilbede. Da får den i sig selv så dunkle tale om Tusindårsriget indhold og mening. Det er jo simpelthen det genoprettede Israelsrige (ApG 1,6; 3,20-21; 15,16-17)” (*Ordet & Israel* 1/1955, 9-13).

I artiklen *Hvornår kommer Guds Rige?* skrev Jørgensen, at jøderne i dag er et selvstændigt folk i deres eget land. Fra et bibelsk synspunkt har det en ganske forunderlig betydning; for de gentagne profetier i Jeremias' Bog, som blev udtalt for mere end 2500 år siden, har derved vist sig at passe – både med hensyn til landet og til folket (Jer 4,27; 5. 10. 18; 30,11; 46,28). Jørgensen konkluderer, at vi ikke ved, hvornår Guds Rige kommer, men vi ved, at inden Guds Rige bliver oprettet her på jorden, har Herren hentet sit himmelske folk hjem til faderens hus (*Ordet & Israel* 3/1955, 41-46).

I artiklen *Vil Gud i kommende dage tale til mennesker på en ny måde?* fastslog Sivertsen, at Satan i dag har stor magt. Men ifølge Skriften skal der komme en tid, hvor Satan skal ”bindes”, og hvor hvert knæ skal bøje sig for Kristus, og hver tunge til Guds ære skal bekende Ham som Herre. Sivertsen mener, at vi da står over for en ny åbenbaring af Gud og en ny måde, på hvilken Gud vil tale til mennesker. Det nye ifølge Sivertsen er, at Kristus hersker som en løve med et jernspir. Det nye for Sivertsen hænger sammen med genoprettelsen af Israelsriget i synlig herlighed. Sivertsen mener, at det er noget af det samme, Paulus tænker på, når han taler om Israelsfolkets kommende frelse (Rom 11,26). Da vil Bibelordet blive talt på en sådan baggrund af faktiske begivenheder, at det ikke længere kan modsiges. Gud går på ny ind i historien, men nu således, at han taler direkte og umiddelbart igennem historiske begivenheder her på jorden. Hvad vil det ikke betyde, når den vågne kristne menighed tages bort fra jorden i et nu i et øjeblik ved den sidste basun? Hvor betagende bliver det ikke, når Herren samler sit adspredte folk fra alle jordens egne, og Davidsrigets genoprettelse bliver beviset for Bibelordets sandhed, for Guds magt til gennem alle kampe og alle lidelser, gennem alle tilsyneladende nederlag at føre sit rige til fuldkommen og endegyldig sejr (*Ordet & Israel* 7/1955, 112-116).

I artiklen *En herlighed for dit folk Israel* understregede Sivertsen, at det er det usynlige Åndens Gudsrige, Jesus har grundlagt ved sin død, opstandelse og himmelfart. Men der kommer et synligt Gudsrige, når Gud har nået sit formål med ”Hedningernes Tider”, i hvilke Hans lys skinner i mørket, verdensherskernes mørke (Ef 6,12). I Kristi opstandelse fra de døde har Gud vundet den første og afgørende sejr her på jorden over ham, der har dødens vælde, Djævelen. På sin gang ud over jorden har Gud ved evangeliets lys taget ud af hedningernes mørke denne skare af lysets og dagens sønner, der, vejledet af det profetiske ords lys midt i tidernes mørke, har fået Guds kraft til at fremskynde Hans dags tilkommelse. Men ifølge Sivertsen er vi på tærsklen til Israels Riges genoprettelse. Ja, den dag Israel, genfødt til et levende Gudsfolk i den sidste store trængsel, kan byde Jesus Kristus velkommen, som den forjættede Messias, da skal de se Ham, og da skal Han blive en herlighed for sit folk Israel. Den dag, Han afsløres som Herrers Herre og Kongers Konge i sin genkomst, skal Han være som topstenen, der føres frem under jubelråb. Den dag skal Hans fødder stå på Oliebjerget, Getsemanebjerget, og Han skal modtages af et Israel, der lærte i ånd og sandhed at påkalde, ja ud af dyb nød råbe: ”Velsignet være Han, som kommer i Herrens navn!” Da skal det opfyldes, som er talt ved profeten (Es 55,5): ”Se, på folk, du ej kender, skal du kalde; til dig skal folk komme, som ej kender dig, ile for Herren din Guds skyld, Israels Hellige, Han gør dig herlig!” (*Ordet & Israel* 1/1956, 2-5).

I artiklen *Messiasforventning og Kristusproblemet* skrev Sivertsen følgende:

”Når nu Gud i sin enestående udkårelse af Israels folk, til hvilket han har knyttet sit eget navn, gang på gang har lovet dette folk, og gennem det alle jordens folkeslag, et herlighedsrige her på jorden med fred og forsoning og lykkelige forhold, hvorfor skulle Gud så tage disse løfter tilbage? En ting er, at Gud i Kristi stedfortrædende død måtte give loven den ret, som tilkom den. En ting er, at det rige, som er grundlagt på denne Kristi død og den derpå følgende opstandelse og bortrykkelsen fra jorden, ifølge sagens natur er et åndeligt, usynligt rige tilgængeligt for dem, som af tro er født ved ånden, et rige, der ikke er af denne verden, og som den kristne kirke er kaldet til at repræsentere. Noget andet er, at når Kristus på ny åbenbares, men nu i en synlig herlighedsskikkelse som Kongernes Konge og Herrernes Herre, så er det vel ganske klart, at det nu sker for den fulde opfyldelse af løfterne om et herlighedsrige i Israel, som fik den fundamentalt grundlæggende opfyldelse i Jesu første komme og hans da fuldbyrdede gerning som ”Lammet”, den lidende Herrens tjener. Kristus er nu engang ”den salvede” ikke blot i Åndens usynlige verden, men også i legemlighedens synlige verden. Lad kirken få, hvad den tilkommer: forsoningen i Kristi død, genfødselen i Hans opstandelse, legemets forløsning i hans genkomst. Men lad os aldrig være med til at fornægte Israelsfolkets ret til det kongerige, som Gud selv har lovet dette hans udvalgte folk” (*Ordet & Israel* 7/1956, 118).

I artiklen *Riget for Israel* fastslog Christensen, at der med rette er drevet Israelsmission, og således er der vundet kirken jødiske brødre i vore menigheder. Men det er ikke opfyldelsen af profetierne om Israels frelse som folk. Der skal ske meget endnu i Israel. Når vi i menigheden skal holde os vågne og følge med i det, som fremdeles skal ske med Israel på vej til rigets oprettelse, så er det, fordi Guds frelsesplan med os er så nøje knyttet til Guds handlinger med Israel. Vi skal forstå, at der i talen om Guds rige er tale om to parallelle linjer, som naturligvis engang skal gå op i et ved rigets fuldendelse, men som indtil da er sideløbende. Der er den messianske linje, som gælder Riget for Israel, og den hedningekristne linje, som vi selv hører til og kalder Kristi menighed, Kristi legeme, kirken. For os forestår bortrykkelsen og den første opstandelse (1 Thess 4,16-17; 1 Kor 15,51-52). Når det er sket, vil den antikristelige tid komme i sin fulde styrke ledet af Antikrist, som vil søge at knuse alt religiøst liv og derfor i særlig grad Israel. Det er den store trængsels tid, men når den er på sit højeste, og

folkeslagene ledet af Antikrist står parat til det frygteligste slag mod Israel, da kommer Kristus synligt til jorden, besejrer Satans repræsentant og opretter Riget for Israel. Da oprettes fredsriget under Kristi herredømme i Tusindårsriget, mens Satan er bundet. Når denne lykkens tid er forbi, skal Satan atter løses, og han skal gå ud for at forføre alle folkeslag for at samle dem til krig og omringe den hellige stad. Men ild fra Himlen skal fortære dem og Satan få sin endelige dom. Derefter skal Kristus holde den endelige dom over folkeslagene. Den gamle, syndige jord har udspillet sin rolle, og en ny himmel og en ny jord skal være den nye og evige verden, hvor de frelste af alle folkeslag skal leve det evighedsliv, som Kristus har vundet til os på Golgatas kors. Gud skal være alt i alle. Når vi tænker på Israel, lad det være med kærlighed og forbøn, idet vi ikke glemmer, at Jesus sagde til sine disciple: *"Frygt ikke du lille hjord, for jeres fader har besluttet at give jer Riget"* (Luk 12,32; *Ordet & Israel* 9/1956, 159-164).

I artiklen *Hele Guds råd* fastslog Sivertsen, at der i NT findes en række ord som Menneskesønnen, Lammet, nåde, frelse, omvendelse, tro osv., som igen og igen møder os i NT og i forkyndelsen. Sivertsen nævner så udtryk som Davids trone (Luk 1,32), Davids faldne hytte (ApG 15,16), Davids nøgle (Åb 3,7), Davids rodskud (Åb 5,5), hedningernes tider (Luk 21,24), hedningernes fylde (Rom 11,25), genoprettelsen af Riget for Israel (ApG 1,6), genoprettelsens tider (ApG 3,21), Jesus som ypperstepræst på Melkisedeks vis (Hebr 6,20), Harmagedon (Åb 16,16), Tusindårsriget (Åb 20,1-3). Sivertsen konstaterer, at de ord og begreber, han har nævnt, har direkte eller indirekte tilknytning til Israels folk. Læser man dem ensidigt pietistisk, går de kun på den enkeltes og menighedens frelse, men følger man Fadervor, hvis fundament er bønnen om Gudsrigets virkeliggørelse *"her på jorden"* (Matt 6,10), konkluderer Sivertsen, at evangeliet om Kristi rige er af trefoldig art: Først er det et usynligt rige inden i os, grundlagt på Kristi sejr som Guds søn i opstandelsen fra de døde. Dernæst er det et synligt rige uden om os, grundlagt på Kristi sejr som Davids søn i Hans tilkommelses åbenbarelse. Endelig er det et rige omfattende alle jordens folk i Kristi sejr som Menneskesøn indledet i Davidsriget og fuldkommet under nye himle på en ny jord. Da først er vi nået til virkeliggørelsen af hele Guds råd, opfyldelsen af hans troværdige og sande ord: *"Se jeg gør alle ting nye"* (Åb 21,5; *Ordet & Israel* 5/1957, 70-73).

I nogle artikler *Israelsrigets genoprettelse* skrev Sivertsen, hvad han forstår ved den bibelske begrundelse for Israelsrigets genoprettelse. Han nævner først de skriftsteder, som i NT taler for.

- I Apostlenes Gerninger 1,6-8 spørger disciplene Jesus, om han nu vil genoprette Riget for Israel.
- I Apostlenes Gerninger 3,12-26 henviser Sivertsen til Peters tale til en skare jøder. Her er der ifølge Sivertsen tale om jødernes frelse på ganske samme måde som ethvert andet menneske. Men så fortsætter Peter: *"og Han [Gud] må sende den Kristus, som var bestemt for jer, nemlig Jesus, hvem himmelen skal huse indtil genoprettelsestiderne, da alt skal blive genoprettet, som Gud har talt om gennem sine hellige profeters mund fra fordums tid"* (ApG 3,20-21). Her er der ifølge Sivertsen gjort klar forskel mellem den frelse, som nu opnås ved tro, og løftet om genoprettelsen af alt (altså også af det under 1 omtalte Riget for Israel), som hører fremtiden til og er knyttet til Israelsfolkets omvendelse og Kristi genkomst.
- Her henviser Sivertsen til Jakobs tale på Apostelmødet (ApG 15) om at opbygge Davids faldne hytte, som ifølge Sivertsen ikke kan forstås om en blot åndelig frelse. Ifølge Sivertsen virkeliggøres Guds frelsesplan for menneskeslægten i tre afsnit. Først kommer der en

udvælgelsens tid, i hvilken der skal vindes et ”Gudsfolk” værdigt til at bære Hans navn. Denne udvælgelse har gået for sig gennem hele kirkens historie og er den dag i dag det centrale mål for al evangelieforkyndelse. Udvalgelsen gælder en førstegrøde af Guds skabninger (Jak 1,18; Hebr 12,23; Rom 8,23; Rom 11,16; Åb 14,4). Derefter – altså når denne førstegrødes indhøstning har fundet sted – kommer den tid, da Gud på ny tager sig af Israel som folk (hele Israel, Rom 11,25-26) og genrejser Davids faldne hytte, genopretter Riget for Israel (oven for første punkt) og dette sker – ganske i overensstemmelse med profetierne i GT – for at også ”de øvrige mennesker kan søge Herren, alle de folk, som mit navn er nævnt over” (ApG 1,17). Da først – altså med genoprettelsen af Riget for Israel – kommer den helt store missionstid. Sivertsen slutter så med at anføre det, han kalder et af de klareste og mest strålende vidnesbyrd herom, nemlig Es 2,1-4 (*Ordet & Israel* 1/1960, 2-5).

Ved i næste artikel at inddrage det, Sivertsen kalder Åbenbaringsbogens afsløring af Kristi genkomst til Tusindårsrigets oprettelse og ord af Paulus i Romerbrevet 11, mener Sivertsen at kunne konkludere, ”at der dog vist ikke kan være tvivl om, at disses afslutning betyder genoprettelsen af Riget for Israel” (*Ordet & Israel* 3/1960, 34-38). I den næste artikel vil Sivertsen se genoprettelsen af Riget for Israel i lyset af Johannes’ Åbenbaring. Sivertsen siger, at et meget stort antal skriftsteder i Johannes’ Åbenbaring er hentet fra GT. Derefter udfolder han sin forståelse af Tusindårsriget og konkluderer:

”Endelig bekræftelse på at Tusindårsriget har sit centrum i Israel med Jerusalem som hovedstad, får vi i profetien om det vældige stormløb, der, når de tusind år er gået, skal rettes mod de helliges lejr og ”den elskede stad”, hvorved kun kan forstås det jordiske Jerusalem” (*Ordet & Israel* 4/1960, 50-54).

I artiklen *Gudsrigets grundlov* skrev Sivertsen:

”Venner, jeg har den tro – jeg har i hvert tilfælde lov til at sige, at jeg har den tanke – at når den kristne menigheds levnedsløb slutter med dette, at vi tages bort herfra, i et nu, i et øjeblik, når vi bortrykkes i skyen for at møde Herren i luften, da kommer Israels fødselsstund. *Da kommer Ånden!* Da bliver der et tomrum i Israel. Da vil skriget løfte sig i Israel efter den Gud, som de forkastede. Hvad så? Ja, da kommer Pnuel. Nu er det ikke Jakob, den enkelte, som kommer til Pnuel. Men da tror jeg, det er Jakobs folk, som kommer til Pnuel. Da skal kampen stå, og da skal de forsones med Esau, med araberne, som forfølger dem. For det er jo Esaus efterkommere. Da skal de nok falde hinanden om halsen” (s. 171 i *Ordet & Israel* 9-10/1961, 151-157.169-172).

I artiklen *Er Herrens genkomst nær?* skrev Schmidt, at Jesu genkomst vil ske ad to omgange. Første gang, hvor Jesus kommer som en tyv om natten, vil han blive åbenbaret i luften, hvor der skal ske en bortrykkelse af de troende. Ingen vantro vil se de troende forsvinde eller i det hele taget forstå, hvad der er sket. Men efter bortrykkelsen vil der ske store begivenheder både i himlen og på jorden. Det udfolder han nærmere især ud fra Joh Åb, hvor han bl.a. ud fra Joh Åb 12 beskriver, hvordan Djævelen sammen med sine engle blev nedstyrket fra himlen til jorden. Derefter beskriver Schmidt, hvordan Antikrist fremstår og bliver Djævelens villige redskab. Ifølge Schmidts forståelse er der altså et tidsrum mellem Kristi første komme til bortrykkelsen og hans andet komme, hvor han kommer synligt med kraft og megen herlighed, og hvert øje skal se ham, når han kommer for at tilintetgøre Antikrist og tiltræde sit kongeherredømme (*Ordet & Israel* 5-6/1962, 70-73.90-93.103).

I artiklen *Ordet og Israel og eskatologien* skrev Schmidt:

”Blandt de forrettigheder, Gud har skænket sit ejendomsfolk, nævner Paulus i Romerbrevet 9 også ”pagterne”. Der tales i GT om fire sådanne pagter:

- Abrahamspagten (1 Mos 12,1-3).
- Sinajpagten (2 Mos 19,1-25).
- Davidspagten (2 Sam 7,12-16).
- Den nye pagt (Jer 31,31-34).

Den eskatologiske betydning af Abrahamspagten ligger i forjættelserne om landet og om Abrahams afkom, da disse forjættelser endnu aldrig har været fuldt ud opfyldt. Det vil ske i fremtiden i Tusindårsriget. Det gælder om den nye pagt, ligesom om Abrahamspagten og Davidspagten, at den skal opfyldes bogstaveligt, og at den er uden betingelser. Der er i NT flere hentydninger til den nye pagt, fx Luk 22,20 og i 1 Kor 11,25, hvor der tales om indstiftelsen af nadveren. Det var lovet Abraham, at Herren ville give ham talrigt afkom, talrigt som himmelens stjerner og som sandet ved havets bred, altså at han skulle få både et himmelsk og et jordisk afkom. Det jordiske afkom er det naturlige Israel, og dem tilhører forjættelserne om en kommende herlighed for Israel, som profeterne har talt om det, og disse forjættelser skal opfyldes på jorden i Tusindårsriget. Det himmelske afkom er de frelste af Israel sammen med menigheden, der skal borttrykkes til en himmelsk tilværelse ved Herrens genkomst. Men også for menigheden gælder det, at selv om frelsen allerede her i tiden er en virkelighed, vil fuldendelsen først blive nået på forløsningens dag ved Herrens genkomst” (*Ordet & Israel* 8/1969, 135-145).

I artiklen *Verdenssituationen og Kristi genkomst* skildrede Roswall verdenssituationen og konkluderede:

”Når det sidste riges (Antikrists) tid er forbi, skal alle menneskelige riger få sin afløsning i Guds rige. Dette rige oprettes ved Jesu genkomst. Han er ikke fra menneskehænder, men fra Gud. Ved Jesu genkomst skal Guds velsignelse gennem jødefolkets frelse komme over jorden under Kristi kongedømme” (Rom 11,12, 25-26; *Ordet & Israel* 1/1971, 8-11).

I artiklen *Har Gud beredt en stor fremtid for Israel?* skildrede Mowll og Schmidt, hvordan Jesus ved borttrykkelsen har borttrykket Herrens forløste folk til herlighed for der at blive fremstillet for Kristi domstol, hvor deres tjeneste vil blive bedømt og belønninger givet (Matt 25,14-30; Rom 14,10; 1 Pet 4,17; 1 Kor 3,11-15; 2 Kor 5,10). Derefter redegjorde Mowll og Schmidt for, at Jesus vil komme tilbage til jorden for at udfri Israel fra alle dets fjender. Da vil Guds ejendomsfolk erkende, at Jesus er deres frelser og befrier, og de vil ydmyge sig for ham. Jesus vil tilgive og rense dem fra alle deres synder og give sin Helligånd i deres indre, og for Israel vil der oprinde et nyt og vidunderligt liv med velstand og velsignelse (Ez 36,24-38; Zak 13,1-14; Es 60-62). Efter sin tilbagekomst til jorden vil Jesus oprette sit kongeheredømme, han vil ikke alene blive jødernes konge, men konge over hele jorden (Zak 14,9). Dette vil blive verdens guldalder, når de store forjættelser i Salme 72 vil blive opfyldt. Der vil blive en vidunderlig fred på jorden, alle krige vil ophøre, og Satan vil blive bundet (Es 2,1-6; Åb 20,1-3). Når Herren kommer tilbage til jorden for at regere, vil han have sit genløste og herliggjorte folk med sig, for at de skal tage del i hans kongerige (Judas v.14). Disse vidunderlige begivenheder kan meget snart komme til at ske, for der er intet, der kan forhindre, at Guds løfter går i opfyldelse (*Ordet & Israel* 7/1971, 114-117).

Ordet og Israels forståelse af profetierne i GT

I mange artikler i bladet *Ordet & Israel* vises, hvordan profetier i GT både er blevet opfyldt i NT og er blevet eller er ved at blive opfyldt i vore dage. Ved Jesu fødsel og liv opfyldtes profetier talt langt tidligere. Men det er profetier, der er blevet eller ved at blive opfyldt i vore dage, jeg vil fokusere på i denne artikel.

Profetier om staten Israels oprettelse

Her vil jeg bringe nogle tanker fra pastor Newmans artikel *Israels genfødsel*. Newman betonedes, at ved staten Israels oprettelse opfyldtes igen profetier forudsagt langt tidligere. Statens oprettelse var kulminationen på 30 års immigration til Palæstina, efter at Balfour deklARATIONEN i 1917 havde åbnet dørene for Israels tilbagevenden. Newman behandlede så det problem, at mange, som tror på de bibelske profetier om Israels genoprettelse i det forjættede land, ikke kunne se, hvorledes den moderne zionisme, som var en politisk og stort set irreligiøs bevægelse, kunne opnå besiddelse af Israels land ved sine egne anstrengelser. Hvis jøderne mistede landet ved vantro og forkastelse af Messias, hvorledes kunne de så genvinde besiddelsen af landet uden som nation at erkende deres afhængighed af Guds hjælp og understøttelse.

Første problem: Israel er stadig vantro

Her betonedes Newman, at Israels tilbagevenden som nation til det forjættede land var omkvædet for mange profetier, der antyder, at Israel vil blive bragt tilbage til deres land under overledelse af Guds forsyn, mens de endnu er vantro. Det er, mens de er i landet, at forjættelserne vil blive opfyldt: *"Jeg vil stænke rent vand på jer, så I bliver rene.... jeg giver jer et nyt hjerte og en ny ånd i jeres indre. Jeg fjerner stenhjertet fra jeres krop og giver jer et hjerte af kød. Jeg giver jer min ånd i jeres indre, så I følger mine love og omhyggeligt holder mine bud. I skal bo i det land, jeg gav jeres fædre; I skal være mit folk, og jeg vil være jeres Gud"* (Ez 36,25-28).

Newman betonedes, at hele Israel ikke vil være samlet i deres eget land før Herrens andet komme; en endelig tilbagevenden – i virkeligheden den anden afdeling af den nuværende tilbagevenden – vil indtræffe ved den store fremtidsbegivenhed, vor Herres Jesu andet komme (Ez 11,11-16).

Israel er ved at blive ført tilbage i deres uomvendte tilstand. Ifølge profeten Zak 12,10 vil det først blive ved Herrens komme, når de ser *"ham, de har gennemboret"*, at nådens og bønnens ånd vil blive udgydt over dem. Før Jesu andet komme vil det stadig blive som fornægttere af Kristus, at de vil indtage deres land. Esajas hentyder til denne periode (Es 2,13).

Ifølge Newman er det første stadium af profeten Ez 37 samlingen af de tørre ben, opfyldt i dag. Men den afsluttende begivenhed, hvor livet fra Gud kommer i dem, vil ikke indtræffe før efter Jesu genkomst. Hensigten med Israels genoprettelse er deres sluttelige omvendelse til deres Messias.

Newman betonedes, at der var ingen profetier, som definitivt fastslog, at deres nuværende genoprettelse i landet først og fremmest beror på tro og lydighed, som det gjorde ved de to første udfrielser fra Egypten og Babylon, og som det vil gøre ved den sidste store udfrielse fra Antikrists magt efter Herrens genkomst; men det vil i virkeligheden være et tegn for verden og en advarsel fra Gud (Ez 36,23-24).

Endelig betonedes Newman, at alle med anger og ydmyghed må huske på, at det jødiske folk ikke har set megen sand kristendom. Jøderne har ofte levet i lande, hvor udvortes verdslig og selvisk

navnekristendom har været den store anstødssten for deres modtagelse af sandheden. Mange jødiske børn i Rusland og Polen har set tortur og død ramme deres forældre og kære, mens en præst holdt et kors løftet og påkaldte den hellige treenigheds velsignelse over disse voldshandlinger. De sidste frygtelige myrderier blev udført i et af navn protestantisk land, omend liggende under naziregimets hæl, da 6 mio. jøder ubarmhjertigt blev slagtet. Det er ikke til at undres over, at det jødiske folk har fremturet i deres forkastelse af de kristnes Messias. Israel er for en stor del endnu vantro, fordi navnekirkerne har svigtet, når det gjaldt at "udfordre" det med en sand forkyndelse af Guds ord og det glade budskab om Guds nåde levet ud i ord og handling.

Newman understregede også, at i profetierne er der en højtidelig advarsel til Israel. Fuld sejr og fuldstændig besiddelse af landet beror på, om de vil vende sig til Israels Gud. Hvis Israel forbliver i vantro og fortsætter med at forkaste Messias, synes det bestemt, at dom igen vil ramme Israel i form af nederlag og katastrofe også i det forjættede land.

Andet problem: Israel har ingen ret til Israels land, så længe de fornægter Israels Messias

Denne indvending var vægtig og sand, understregede Newman. På dette trin af Israels historie har de ingen åndelig ret til det land, som Gud har givet dem. I sit vidunderlige forsyn og sin visdom fører Gud Israels folk tilbage til landet, men genopretter ikke fuldt ud landet for dem. Opfyldelsen af løftet til Abraham (1 Mos 15,18) er endnu langt fra sin fuldendelse. Deling kan aldrig kaldes fuld besiddelse. Gud giver nu Israel en vidunderlig lejlighed til at erfare hans magt og væld. Gud selv er beredt til i det land, til hvilket de er vendt tilbage, at åbenbare dem sin magt, nåde, tålmodighed og uforanderlige kærlighed. Det store faktum er, at det, at han har tilladt dem at vende tilbage, mens de endnu er vantro, er et andet eksempel på hans overordentlige barmhjertighed og nåde. Her ligger det store privilegium og den store mulighed for den kristne kirke, måske den sidste der vil blive givet. Den kristne kirke har nu en enestående lejlighed til at samarbejde med Gud i uophørlig forbøn for Israel, at miraklet med en åndelig genfødsel må ske. Vi har set den bogstavelige opfyldelse af de første vers af Ezekiel 37, dannelsen af Israel til en nation igen. Lad nu Kristi kirke opfyldt af kærlighed med ét hjerte og én vilje bede om, at livet fra Gud må komme i den nye israelske nation (*Ordet & Israel* 6/1951, 68-71).

Slutspillet om Israel

I sin bog *Slutspillet om Israel* understreger Ole Andersen, at Bibelen taler om Israels fremtid. Ikke bare spredte, tilfældige steder, men massivt og omfattende. Med udgangspunkt i Moses' store tale ved afslutningen af ørkenvandringen talte profet efter profet om Guds fremtidsplan for Israel. Fem af de vigtigste aspekter ved Israels herlige fremtid er folkets hjemkomst til landet, landets frugtbarhed, folkets nye forhold til Gud, Messias' herredømme over folket og løftet om, at Israels forløsning vil flyde over og strømme ud til nabofolkene i Mellemøsten og hele jorden med velsignelse og vækkelse.

De gamle rabbinere sammenfattede Bibelens mange løfter om Israels herlige fremtid under overskriften "Messias' dage". Den anerkendte rabbi Jochanan, der levede midt i 200-tallet, sagde:

""Alle profeterne talte om Messias' dage". Jesu disciple sammenfatter de bibelske profetier om Israels fremtid i udtrykket "Riget for Israel". Begge udtryk dækker de talrige profetier i GT, hvor Gud selv lover Israels folk en herlig fremtid i Israels land under Messias' styre" (ApG 1,6; jf. Luk 24,21; Andersen 2016, 144).

Som nærmere begrundelse inddrager Ole Andersen Peters prædiken i Salomos Søjlegang (ApG 3,12-26), hvor Andersen bl.a. skrev:

”I det lille fremtidsafsnit beskriver Peter de tider, der skal komme ved Jesu genkomst, på to måder. Det skal blive ”tider, da vi kan ånde frit” (v. 20) og ”tider, da alt det genoprettes, som Gud fra fordums tid har forkyndt gennem sine hellige profeters mund” (v. 21). Det er to vigtige udtryk, når det gælder NT’s forståelse af profeterne i GT.”

Andersen behandler derfor begge udtryk.

- *Tider, hvor der åndes frit.* Her konkluderer Andersen, at Peter har samme fremtidshåb, som andre jøder på hans tid havde. Når Messias kommer, skal han skabe nye levevilkår på jorden, så mennesker kan ånde frit. Det vil ske, siger Peter, når Gud igen sender Jesus Messias fra himlen.
- *Tider, hvor alt genoprettes.* Når Jesus kommer igen, vil der ske en genoprettelse af alt det, som profeterne i GT har forudsagt. Profetierne i GT taler om genoprettelse på mange områder. Men Andersen konkluderer, at man kan tale om to typer genoprettelse: En national genoprettelse og en universel genoprettelse. Andersen argumenterer for, at Peter i sin tale går ind for begge typer genoprettelse. Profetierne om national genoprettelse omfatter genoprettelse af Israel som et selvstændigt folk i deres eget land, genoprettelse af Davidslægtens kongedømme og genoprettelse af det ødelagte forhold mellem Gud og Israels folk. Profetierne om universel genoprettelse indebærer, at mange hedningefolk skal tilbede Israels Gud, at naturen skal genoprettes, og at hele jorden skal fremstå som ny (Andersen 2016, 75).

Konkluderende kan det fastslås, at begrebet *Riget for Israel* har haft en fremtrædende plads i Ordet og Israel gennem hele bevægelsens historie. Fremstillingen af begrebet var ret svulstig i begyndelsen, men selv om fremstillingen i de senere år er blevet ræsonnerende, har det saglige indhold af begrebet været nogenlunde det samme.

Sammenligning af Ordet og Israel og Israelsmissionen

Mens begrebet *Riget for Israel* i alle år har været en integreret del af Ordet og Israels teologiske tænkning, har Israelsmissionen gennem hele sin historie afvist begrebet. Det skete sidste gang, da Israelsmissionen i forbindelse med fejringen af staten Israels 70-års-jubilæum bragte en artikelserie i sit blad, som satte fokus på forskellige teologiske forståelser af landet (Harvey 2/2018, 13-19; Mortensen 1/2018, 11-13; Mortensen 2/2018, 10-13; Pedersen 3/2018, 10-13; Sered 2/2018, 10-13; Soltveit 2/2018, 6-9).

Det jødiske fremtidshåb og det kristne

Her skal undersøges, hvordan to ledere henholdsvis H. Rasmussen fra Israelsmissionen og E. Sivertsen fra Ordet og Israel behandler det emne, der er angivet i overskriften:

”Rasmussen skrev til indledning, at hans artikel ikke var polemisk vendt mod Ordet og Israel. Rasmussen slår fast, at både jøder og kristne har et fremtidshåb. Begge bygger på løfter af Gud. Jøderne bygger på GT, mens de kristne bygger på GT og NT. Forskellen er kort sagt, at jøderne venter Messias, mens kristne mener, at han allerede er kommet i Jesus fra Nazaret, og at han kommer igen anden gang. Sagt mere præcis. Forskellen ligger snarere på et andet punkt, nemlig at jødisk religion havde og har forhåbninger, som de ikke på nogen måde kunne eller kan se indfrie i Jesus. Han var og er ikke deres håb.

Både jøder og kristne sidder med den samme bibel, samme løfter og forjættelser, men alt efter vores stilling til Kristus dækkes eller åbnes forskellige ord, og ud kommer to forskellige billeder: Det jødiske fremtidshåb og det kristne. Det ene sagt i meget grove træk: Dennesidigt, optimistisk, et kommende moralsk lykkelige med både nationale og overnationale islæt. Det andet: Et på verdensudviklingen pessimistisk fremtidsyn, der afventer Guds riges frembrud i den time, som Gud alene kender, da han af alle folkeslag og stammer og tungemål samler ind i sit rige. Begge håb bygger på Skriften, men forskellen fremkommer alt efter, om denne udlægges af Kristus eller ej. Derfor kan en kristen heller ikke uden videre læse GT, som det står, men må lade Kristus læse det for sig. Vi er ikke herrer over Skriften, men Kristus er. Han sagde sit nej til dem, der læste den bogstaveligt, og ville ikke bogstaveligt være jødernes konge, skønt der bogstaveligt stod, at han skulle være konge. Hvis man læser GT bogstaveligt, må det jødiske fremtidshåb nødvendigvis være det rette. Hvis man læser det i Kristi lys, da møder man det kristne håb. Rasmussen fastslår, at der er skriftsteder, som han ikke tror bogstaveligt, og understreger, at det kristne håb, som det møder mig i Kristus, møder mig i hans egen bøn: Helliget blive dit navn, komme dit rige, ske din vilje. Det er den kristne forkynners vanskelighed, når han vil tale til Israel, at så kommer han med et håb til et folk, der har et helt andet, og som kun kan se vort som en mistydning af deres, men vanskeligt eller ikke vanskeligt, det er det, vi er sat til, og vi arbejder just ud fra det på grund af og under vort kristne fremtidshåb” (*Israelsmissionen* 7-8/1953, 199-208).

”Redaktionen meddeler, at den med glæde bringer Sivertsens redegørelse for det syn, som ligger til grund for Ordet og Israel. Sivertsen indleder med at understrege, at hans indlæg ikke er skrevet i nogen polemisk hensigt, men for at fremme en broderlig meningsudveksling om denne i vor tid utvivlsomt højaktuelle sag. Sivertsen redegør så primært for sin forståelse af profetierne i GT. Sivertsen understreger, at det er givet, at Jesu forkyndelse af Guds rige blev en skuffelse for datidens Israel. De blev i første omgang smerteligt skuffede i deres på GT’s profetier så vel som på langt senere apokalyptikeres fremtidsyner hvilende håb om en udvortes genoprettelse af Davidsrige. Jesus ikke blot unddrog sig, da han mærkede, at de begejstrede skarer efter bespisningsunderet ville gøre ham til konge med magt. Han erklærede rent ud, at hans rige ikke var af denne verden, og at hans kongegering bestod i at vidne om sandheden. Men – dette er ikke hele sandheden om Jesu syn på Guds rige og dets fremtid. Herren Jesus taler (Luk 19,1-27) netop med henblik på jødisk Messiasforventning om, hvorledes han må drage til et fjernt land for at få kongemagt overdraget og derefter vende tilbage til sit hjemland, og i forbindelse dermed tilsiger han sine apostle en særegen stilling i dette kommende Israelsrige (Luk 22,28-30). Hvem tør bestride, at dette står i forbindelse med opfyldelsen af engels profetiske ord til Maria om, at Gud vil give ham Davids trone og gøre ham til konge over Jakobs hus til evig tid (Luk 1,32-33). Da Herren efter de 40 dages samvær med apostlene og samtalerne med dem om Guds kongerige bliver spurgt, om tiden nu er kommet til Israelsrigets genoprettelse, afviser Jesus kun tidspunktet, men ikke sagen selv. Kort udtrykt kan vi sige, at når Jesus atter og atter fastslår skriftordets urokkelighed for så vidt angår hans tjeneste som den lidende Herrens tjener, hvem tør så for alvor påstå, at han har gjort det selv samme skriftord til intet, for så vidt angår hans kommende tjeneste som den herskende Herrens tjener. Selv har han udtrykkeligt forbeholdt Helligånden forkyndelsen af hele sandheden, og det just i forbindelse med ”*det, der kommer*” (Joh 16,13), et løfte som nødvendigvis må sættes i forbindelse med den ”*Jesu Kristi åbenbaring, som Gud* [siden hen, efter himmelfarten] *gav ham for at vise sine tjenere, hvad der skal ske i en hast*” (Åb 1,1), alt det nemlig, der står i forbindelse med hans genkomst og Guds kommende verdensherredømme, almagts overtagelse af kongeherredømmet (Åb 1,1; 11; 15; 17; 19,7) i Tusindårsriget (Åb 20). Man kan simpelthen ikke tænke fuldt rigtige tanker om Gudsriget og om Gudsviljens fuldbyrdelse på jorden, ja om hele Fader vor, som alle bønners bøn, hvis man ikke tager både GT (som grundlaget for NT) og Åbenbaringsbogen (som afslutningen af NT) fuldt alvorligt som Guds åbenbarede ord.

Israels udvælgelse er af dobbelt art, både en grundlæggende åndelig udvælgelse af et ”*Jerusalem, som er oventil*” (Gal 4,26), hvilende på forløserværket i Kristi første komme, og en folkehistorisk udvælgelse af Jerusalem her på jorden, ”*den store konges by*”, ”*den elskede stad*”, hovedstaden i Tusindårsriget (Åb 20,9). Det fremgår ikke blot af Peters klare ord i Apostlenes Gerninger 3,18-21 og af Jakobs lige så klare ord i Apostlenes Gerninger 15,14-18, men også af selve hedningeapostlen Paulus’ ord i Romerbrevet 11, hvor der tales både om en nådesudvælgelse af en rest ”*i den nuværende tid*” (Rom 11,5) og om en

kommende udvælgelse af hele Israel, ”*elskede for fædrenes skyld*” og bestemte til genindpodning i ”*deres eget oliventræ, som de af naturen hører til*” (Rom 11,24-28).

Hele ulykken er, at kirken af hedningerod på trods af apostlens alvorlige formaning (Rom 11,25) er blevet klog i egne ensidige tanker om Gudsriget og derfor har afskåret sig fra at forstå de i Skriften åbenbarede Gudstanker om rigets ”tider” og de ”hold”, i hvilke Gudsviljen gennemføres (1 Kor 15,20-28). Jødefolket som sådant misforstod Jesus ud fra et rent dennesidigt håb. Nu misforstår kirken ham ud fra et rent hinsidigt håb. Men den Guds kærlighed, Jesus er udvalgt til at fuldkomme, omfatter hele Guds værk, altså både den synlige verden (den første trosartikel) og den usynlige verden” (den anden trosartikel; *Israelsmissionen* 9/1953, 237-242).

I disse to artikler skrevet over samme emne af en fremtrædende repræsentant fra henholdsvis Israelsmissionen og Ordet og Israel ser man noget af forskellen i de to bevægelsers opfattelse af, hvad der vil ske ved Kristi genkomst. Israelsmissionens repræsentant ser verdensudviklingen med det håb, at han afventer Guds riges frembrud i den time, som Gud alene kender, da han af alle folkeslag og stammer og tungemål samler ind i sit rige. Man kunne også sige med ordene fra Confessio Augustana art. 17: ”Kristus vil komme til syne ved verdens ende for at dømme, og at han vil opvække alle døde. De fromme og udvalgte vil han give evigt liv og bestandig glæde, men ugudelige mennesker og djævlø vil han fordømme til at pines uden ophør”.

Repræsentanten fra Ordet og Israel har derimod den opfattelse, at når Kristus kommer igen, vil han oprette Riget for Israel (ApG 1,6), som han knytter sammen med Tusindårsriget, hvor Kristus bliver konge med Jerusalem som hovedstad. Ifølge andre artikler skrevet af repræsentanter for Ordet og Israel er Riget for Israel/Tusindårsriget en overgangsperiode, indtil den endelige dom finder sted, som omtalt i Confessio Augustana art. 17.

Forskelligt syn på zionismen

I Israelsmissionen behandlede man zionismen i flere sammenhænge. På deres årsmøde i 1906 understregede man, at det var positivt, at zionismen ville bevare det jødiske folk ved at føre det tilbage til Palæstina. Israelsmissionen sporede, navnlig siden Basel-kongressen i 1905, en opløsningsproces i zionismen. Dens tilhængere var delt i to partier, af hvilke det ene ville tage fædrenes tro med til fædrenes land, mens det andet parti ville lade den blive i det fremmede. Et bevarende salt for Israel kunne hverken zionismen eller noget andet blive uden Jesus Kristus. Den forhåbning, som zionismen vakte hos missionsvennerne for 10 år siden, var nu endt i skuffelse, og det erkendtes nu almindeligt, at zionismen snarest var en hindring for Israels omvendelse. Den tanke havde stadig mere trængt sig på, at det gjaldt om i Israelsmissionen at arbejde for dannelsen af jødekrigstne menigheder frem for enkelte jøders omvendelse (*Israelsmissionen* 4/1906, 51-54).

På årsmødet i Esbjerg i 1909 blev det bl.a. sagt:

”I de senere år har zionismen givet jøderne en stærk længsel efter at samles til ét folk og komme tilbage til deres gamle land. Tidligere har det været jøderne forbudt at erhverve grund i Palæstina; nu har den tyrkiske regering givet dem lov dertil. Ja, hele Israels historie er et stort under. Hvad er da Guds mål for dette folk, han bevarer så underligt? I Romerbrevet 11,25-26 nævner Paulus, at hele Israel skal frelses. Der skal komme en tid, da vi skal se Israels folk som et Guds rige, regeret af Gud. Hvorledes skal dette mål nås? Indtil det gamle Israel omvender sig, skal der frelses mange enkeltpersoner af Israels folk. Apostlen Paulus har brugt to midler: Missionsprædiken og livets vidnesbyrd. Det samme skal Israelsmissionen gøre. Paulus vendte sig først til jøderne. I alle de byer, Paulus forkyndte evangeliet, var der i al fald nogle jøder, der tog imod det. Paulus ærer sit embede som hedningernes apostel, for at jøderne, når de ser det nye liv hos hedningerne, skal spørge sig selv: Skulle denne Jesus dog ikke leve? Også dette middel skal vi bruge, livets vidnesbyrd;

det sker ved, at vi driver indre mission blandt de små evangeliske menigheder, der lever mellem jøderne. Når Herren kendes ved dette arbejde, kan vi derved vise Israel, at Jesus har magt til at forvandle mennesker til en ny skabning i Kristus. Når vi er tro til at bringe Israel evangeliet og tro til at leve evangeliet for deres øjne, skal Gud også lade det lykkes" (*Israelsmissionen* 4/1909, 60-63).

Den 10. zionistkongres i Basel 9.-15. august 1911 blev af forfatteren F. Heman, Basel omtalt sådan:

"Da den første zionistkongres blev afholdt i 1897, var zionismen en lille plante, som man knap kunne få øje på. Langt de fleste jøder tvivlede på dens livskraft, og mange jøder havde kun hån og spot over for den. Ved 10-års jubilæet stod zionismen helt anderledes. Selv om den stod langt fra sit mål, havde den udøvet en stor indflydelse på hele det jødiske folk. Zionismen havde i høj grad løftet jødernes national- og racefølelse, og den havde blandt jøderne i hele verden skabt en bevidsthed om at høre sammen og danne en enhed, som jøderne aldrig har kendt det, siden de blev spredt over hele verden. Udover at zionismen havde vakt jødernes nationalfølelse i hele verden, havde den også fremmet jødernes indvandring i Palæstina, hvor stadig flere og større landejendomme kom på jødiske hænder. Jøderne indførte også håndværk og industri, ligesom de gjorde de jødiske kolonier større og forøgede deres antal. Jøderne søgte også materielt og åndeligt at hæve og uddanne de jøder, som allerede tidligere havde bosat sig i Palæstina. Overalt slog jøderne sig ned, selv på steder, hvor der ikke tidligere havde boet jøder som fx i Betlehem, som i århundreder alene havde været beboet af kristne. Jøderne ville snart udgøre flertallet i Palæstina. I begyndelsen udelukkede og undertrykte zionismens ledere alle religiøse ideer og bestræbelser, men nu blev zionismen mere religiøs, idet den indså, at jødedommen og det jødiske folk var tæt knyttet sammen med den jødiske religion, så hverken det jødiske folk eller jødedommen kunne bestå uden religion. Zionismen havde allerede virket meget til jødernes religiøsitet. Synagogerne begyndte igen at blive fyldte. Ligesom zionisterne havde måttet lære at give afkald på deres politiske bestræbelser, således ville Israels vogter, der ikke sover eller slumrer, også sørge for deres religiøse trang, lutre og rense den og fylde den med det rette indhold. Den 10. zionistkongres iværksatte også, at det hebraiske sprog igen skulle være jødernes almindelige og anerkendte nationalsprog. Således skulle alle almindelige aktstykker, der angik hele nationen, igen affattes på det hebraiske sprog, ligesom det hebraiske sprog skulle benyttes på kongresserne. Hver jøde skulle fra barn lære det hebraiske sprog. Hvis jøderne igen ville være et folk, der dannede en enhed og blev sammenholdt ved et åndeligt bånd, så måtte de også have et fælles nationalsprog. Udbredelsen af hebraisk skred hurtigt fremad" (*Israelsmissionen* 3/1912, 35-40).

På årsmødet i Horsens 1918 førtes en drøftelse om jødernes tilbagevenden til Palæstina bl.a. ud fra pastor Clausens bog "Det ny Palæstina". Forskellige synspunkter blev fremført om forståelsen af enkeltheder i profetierne i GT, ligesom der faldt forskellige bemærkninger om zionismen, men der var generel enighed om, at Gud ville føre sit adspredte folk tilbage til Palæstina. I det lys var det forunderligt, at englænderne havde taget det standpunkt, at de ville gøre Palæstina til jødisk samlingssted (Balfour-deklarationen var netop udsendt i 1917). Man pegede også på de mange vanskeligheder, der ville kunne opstå, når folk af tre religioner i stort tal skulle leve sammen og tilmed i den hellige by og på de hellige steder (*Israelsmissionen* 7-8/1918, 165-168.170-173).

I artiklen *Jødernes planer for Palæstina* blev det oplyst, at efter at general Allenby (1861-1936) havde indtaget Jerusalem i 1917, blev der med den engelske regerings billigelse (og ledsaget af en repræsentant for denne) sendt en zionistisk kommission til Palæstina under den engelske zionistleder dr. Weizmanns (1874-1952) ledelse. Kort efter ankomsten til Jerusalem gav den engelske guvernør en officiel middag for kommissionens ledende mænd, de verdslige myndigheder og de gejstlige overhoveder for de mange forskellige religiøse samfund, der var i Jerusalem. Guvernøren ønskede at give formanden for den zionistiske kommission lejlighed til at fremføre sine hensigter og fremtidsmål. Her bringes et kort referat af Weizmanns tale.

Weizmanns tale

Weizmann pointerede, at for tyve århundreder siden stod hans forfædre, hvor vi nu står. Selvom hans forfædre blev tvunget til at forlade landet, så glemte de det aldrig. I stedet for landet Palæstina byggede de et åndeligt og intellektuelt Palæstina, som sejrrikt har modstået alle tænkelige fjenders anslag. Derfor kommer vi ikke til Palæstina, men vi kommer tilbage hertil for at knytte fortidens traditioner sammen med fremtidens, så der atter kan dannes et højt åndeligt og intellektuelt midtpunkt, hvorfra der måske kan udgå et ord til en dødtæt verden. Dette er for mig den inderste mening med et nationalt hjem. Vi zionister ønsker at skabe forhold, hvorunder den moralske og nationale udvikling af de jøder, der frit har valgt at komme til Palæstina, kan blive muliggjort. Denne udvikling vil ikke og må ikke blive til skade for noget af de store samfund, der allerede findes i landet. Tværtimod vil den blive dem til gavn. Der er jord nok og plads nok i Palæstina for en befolkning mange gange større end den nuværende.

Selvstyre er en kompliceret videnskab, som ingen lærer på en dag. Der vil behøves en lang læretid. Vi zionister ønsker, at den øverste politiske myndighed i Palæstina overdrages til en af de civiliserede, demokratiske magter, udvalgt til dette af nationernes liga. Vi ønsker, at denne magt skal have Palæstina betroet, indtil dets befolkning bliver i stand til at styre sig selv. Jeg ønsker at sige, at zionisterne ikke tror, det vil gavne Palæstina eller blive tålt i landet, hvis dette bliver gjort internationalt eller kommer under dobbelt højhed eller anden slags politisk flerherredømme. Palæstinas integritet kræver at have en retfærdig og god ansvarlig vogter, og kun en.... Vi zionister beder om lejlighed til fri national udfoldelse i Palæstina, og skal retfærdigheden ske fyldest, kan den fordring ikke tilbagevises. Vi ønsker at dyrke vort længe forsømte land efter moderne metoder og under et retfærdigt, økonomisk system, der kan undgå de sociale ulykker, som selv Europas fremskredne lande først nu er ved at frigøre sig fra.

Vi zionister ønsker at gøre Palæstina til en kundskabernes og ideernes kilde ved at skabe et hebraisk universitet i Jerusalem, et stort intellektuelt centrum, åbent for alle folk, hvor de gamle sandheder fra profeternes dage vil finde udtryk i moderne form. I alt dette arbejde for oplysning og for fremme af agerbruget vil zionisterne ikke skade deres naboer i Palæstina. Tværtimod vil de hjælpe dem til et rigere og fyldigere liv. Jeg beder mine tilhørere ikke undervurdere den hjælp, jøderne kan yde. Fra hver krog af jordkloden, hvorhen vort folk er spredt, er deres øjne nu rettede mod Palæstina og på, hvad jøderne udretter der. Og Vestens jødiske sammenslutninger er ikke uden indflydelse i de forskellige nationers råd.

Jerusalem er for jøder en helligdom. Af den grund forstår jøder at respektere andre, for hvem Jerusalem er hellig. Vi ønsker ikke på nogen måde at gribe forstyrrende ind på de hellige steder, som muslimer og kristne drages til i ærefrygt. Vi zionister ønsker at leve i Palæstina i fred med alle på grundlag af gensidigt hensyn og gensidig respekt. Guds hånd hviler nu på Europas folk. Lad os alle forene os i bøn om, at den må hvile let (*Israelsmissionen* 10/1918, 195-198).

Her fremstillede Weizmann zionismen som en politisk bevægelse, der ville føre jøder til Palæstina og genrejse landet, men han lagde ikke vægt på den jødiske religion.

Efter Weizmanns tale

Israelsmissionen beskrev, hvordan de indvandrede jøder i Palæstina stillede sig ret skarpt over for de kristne. Derfor måtte man forvente, at Israelsmission ikke ville få lette kår, hvor zionisterne fik stor indflydelse. En præst beskrev det sådan:

”De zionistiske fordringer tvinger Mandatar-magten (dvs. Storbritannien) til at tage imod et jødisk råds medarbejderskab, og til dette råd vil ordningen af jødisk opdragelse i Palæstina blive betroet. Med en jødisk indvandring med alle koncessioner fortrinsvis givet til jøder med fuld jødisk kontrol med undervisningen vil det let gå sådan, at al kristen undervisning vil blive umuliggjort og kristelig frihed praktisk talt ikke mere eksistere” (*Israelsmissionen* 10/1921, 36-37).

En af de flittigste skribenter i Israelsmissionen var præsten Emil Clausen (d.1932), som arbejdede som jødemissionær i Polen i årene 1912-1919. Derefter blev han sognepræst i Grindsted. I adskillige artikler og skrifter arbejdede han med zionismen. Man kan sige, at han havde en dobbelt holdning til zionismen. På den ene side så han den som en national bevægelse uden et religiøst program. Dermed viste zionismen, at der fortsat var et stort behov for at række jøderne evangeliet, så de kom til tro på Jesus som deres Messias. Men samtidig glæder Clausen sig over, at der takket være zionismen sker en indvandring og opbygning af et jødisk samfund i Palæstina. Dette ser Clausen som en begyndende opfyldelse af de gammeltestamentlige profetier. Det får Clausen til at erklære, at Gud vil bruge zionismen i sin time. Det afgørende for Clausen er at fastslå, at Gud vil samle jøderne fra alle de lande, hvorhen han har fordrevet dem og så lade dem bo i deres gamle land. Når Clausen hævder, at zionisterne ignorerer Gud, mener han, at de ikke vil antage kristendommen. Zionisterne er ikke klar over, at det er med Guds, dvs. Kristi hjælp, at der nu er skabt muligheder for indvandringen i Palæstina. Som Clausen udtrykker det: ”Thi er det ikke Ham [Kristus], der har tilladt den kristne, engelske Nation, ”Bibelens Folk”, at aabne Dør paa Dør dernede ved den Nøgle, Han har lagt i dets Armés Hænder?” (Lausten 2007, 59).

Den ledende skikkelse i Israelsmissionen var fra 1920'ernes begyndelse den teologiske professor Fr. Torm (1870-1953), som blev missionsselskabets formand fra 1921. I et foredrag, *Det jødiske Folk* (1924), strejfede han kortfattet zionismen, nævnte den skuffelse, som var fulgt efter Balfour-erklæringen på grund af arabernes voldsomme modstand mod indvandringen. Han nævnte den nationalfølelse og kulturelle fornyelse, som var vågnet gennem zionismen og mente, at det religiøse aspekt med tiden ville vinde større indpas i zionismen, end det hidtil havde været tilfældet. Der var allerede tale om en religiøs inderliggørelse forskellige steder, bl.a. udtrykt i skrifter af mænd som Achad Haam (Ginzburg), Martin Buber og Nathan Birnbaum. Da Torm et par år senere havde deltaget i *Israelsmissions-Konferencerne* i Budapest og Warschawa, orienterede han læserne om møderne i materialesamlingen, *The Christian Approach to the Jews*. Hans vurdering af zionismen og dens fremtidsmuligheder var på denne baggrund temmelig behersket. Han mente at kunne konstatere, at den ikke appellerede særlig meget til jøder i hele Norden, Tyskland, Tjekkoslaviet, Ægypten, Nordafrika, men desto mere til jøder i USA. Men både her og der var der mest af alt tale om en teoretisk zionisme. Jøder ville ikke forlade de lande, hvor de boede, men gerne støtte zionismen gennem årlige kontante bidrag. Han erkendte, at det kunne være vanskeligt at sige noget pålideligt om bevægelsens betydning og fremtid, men ville dog understrege, at det jødiske samfund allerede

havde slået så dybe rødder i Palæstina, at det både økonomisk og åndeligt ville vokse sig stadig stærkere. Torm tog dog ikke personligt stilling til zionismens forhold til den jødiske religion eller til spørgsmålet om kristnes syn på zionismen.

Kort efter krigsudbruddet i 1939 holdt Torm nogle foredrag om *Jødefolket og Verdenshistorien* og kom i denne sammenhæng også ind på zionismen, idet han forsigtigt og afbalanceret omtaler samtidens politiske begivenheder. Han erkender, at det er *tragisk*, at netop nu, da alle lande nægter at modtage jødiske flygtninge, bliver også *deres eget gamle land* lukket for dem. Han nævner koloniseringen og erklærer, at man må beundre disse anstrengelser, ofrene og det mod, som indvandrerne har udvist og kommer så ind på den stærke arabiske modstand mod den jødiske indvandring. Araberne har ikke tilstrækkeligt skønnet på de fordele, som også de har fået af Palæstinas opdyrkning, men Torm påpeger også, at Balfour-erklæringen (2. november 1917) ikke lovede, at hele Palæstina skulle blive en jødisk stat. Den indeholdt blot en erklæring om villigheden til at arbejde for oprettelsen af *et nationalt Hjemsted* i Palæstina for jøderne. Han refererer kortfattet de politiske forhandlinger, som man førte i England i årene 1936-1938, og den begrænsning i den jødiske indvandring, som den engelske regering indførte. Torm forsøger hele tiden at være objektiv og udtrykker forståelse for den engelske regerings politik, presset som den er af de arabiske lande, og dertil kommer, at *rent politisk kan man ikke sige, at jøderne har ubetinget ret over for araberne. Det må ikke overses, at araberne nu i tretten århundreder har boet i Palæstina og derfor har erhvervet sig en historisk ret til dette lands jord, som ikke uden videre kan sættes til side. Dette er den vigtigste grund til, at man må anerkende Englands ret til at optræde forsigtigt, så meget mere som det ikke har lovet jøderne at få landet som en selvstændig stat.* Torm kan derfor konkludere, at *drømmen om en jødestat i Palæstina er og vedbliver indtil videre at være en drøm. Og folkets situation er derfor så mørk som nogensinde* (Lausten 2007, 62-63).

Under overskriften *Med stor bekymring* skrev redaktør Hofman-Bang:

”Zionismen stræber efter folkets frigørelse og hjemvenden – i sig selv en ædel stræben – men denne stræben finder sted uden om Gud, og dermed er dens dom jo beseglet, hvor tungt det end er at sige det. For er ikke Herren ”*i går og i dag og til evig tid den samme?*” (Hebr 13,8). Det, han ikke kunne tillade i gamle dage – skulle han virkelig ville tillade det nu? Der er jo endnu fromme i Israel – for deres bønners skyld vil Herren måske forbarme sig. Men tilsyneladende må kampen om Palæstina ende i blod og tårer. Og ens hjerte krymper sig for Israel. Men også for vor egen skyld må vi være tunge om hjertet. For havde kristenheden bedre forstået sit ansvar over for jøderne, havde vi givet dem et renere eksempel, havde vi været mere varme og helhjertede i arbejdet for deres frelse, da var den nuværende trængsel måske ikke kommet over dem, for da havde Herren, der har elsket Israel med ”en evig kærlighed”, måske kunnet give folket det land, som det nu ved egen magt vil tage” (*Israelsmissionen* 1/1948,12-13).

Under overskriften *En jødisk røst fra Palæstina* anmeldte F. Torm den jødiske bog ”Om den religiøse situation i Palæstina”. Torm skrev, at det var meget lærerigt for kristne at læse denne bog. Forfatteren henviser først til, at flere kendte jødiske forfattere har haft store betænkeligheder over for den moderne zionisme på grund af dens overvejende irreligiøse præg. Den vil sætte troen på folket i stedet for troen på Gud, og et jordisk håb i stedet for et himmelsk håb. Dernæst slår forfatteren fast, at under sådanne forhold har jøderne slet ingen ret til at få Palæstina i eje. Jødefolket har ingen historisk ret til landet, som nu i 1300 år har været beboet af arabere. Der kan kun tales om en ”overhistorisk”, dvs. en slags guddommelig ret. Men den er kun til stede, så længe folket tror på Gud og er tro mod sin Gud. Folket har kun ret til at bo i landet og vende tilbage til landet, når omvendelse og tro er til stede.

Men disse betingelser er ikke til stede i det nuværende Palæstina. Her hører vi en jøde tale, som har boet i landet i over ti år. Og han siger rent ud, at de moderne, zionistiske jøder er ganske blottede for religion. Han kalder dem ligefrem ”hedningejøder”. Deres religion er blevet afløst af nationalfølelse, politik og arbejde for landet. Forfatteren siger dette på en gribende måde og med dyb sorg. Nu har endda jøderne gennem mange år udkæmpet guerillakampe med araberne; de har levet med døden for øje. Men ikke den alvor, som døden fremkalder, har kunnet omstemme jøderne til religiøs selvbesindelse. De forsøger at dække sig med en vis religiøs fernis, de opretholder en del skikke og fester – men intet om Gud. Det kan jo tænkes, at forfatteren ser lidt for mørkt på forholdene. Men i det store og hele har han utvivlsomt ret. Og som de gamle profeter taler forfatteren til sit folk om omvendelse og tro – med dyb alvor, med strengthed og kærlighed. Han er en Jeremiasrøst for sit folk. Når man læser dette skrift, er man klar over, at denne bogs forfatter fører sand, profetisk tale. Men desto mere ivrige må vi kristne blive for Israelsmissionen. Og vi får forøget klarhed over, hvad det fremfor alt gælder om: nemlig jødernes omvendelse. Vejen går gennem omvendelse til fædrenes tro. Og for den kristne står det fast, at vejen går gennem tro på Jesus som Messias. Lad os bede Gud sende os missionærer til at forkynde frelsesbudskabet for jøder over alt i verden (*Israelsmissionen* 2/1948, 19-21).

Redaktør Hofmann-Bang skrev en artikel, hvor hun analyserede og prøvede at forstå situationen i Palæstina. Hun skrev, at da Jesus kom til jord, født i Israel, tog de fleste jøder ikke imod ham, for de trængte ikke til nogen redningsmand. Enkelte jøder har taget imod Jesus som deres frelser. Men som helhed kan Israel stadig selv. Efter hendes vurdering var zionismen et klart vidnesbyrd derom. Landet genvundet, hjemmet grundlagt – uden Guds hjælp (*Israelsmissionen* 5/1946, 183-188).

Under overskriften *Hvordan med Palæstina?* skrev A. Torm bl.a.:

”I sommeren 1945 rettede den zionistiske verdenskongres, der samledes i London, en voldsom anklage mod den engelske regerings hvidbog af 17. marts 1939. Denne bestemte nemlig, at i løbet af 5 år måtte endnu 75.000 jøder indvandre i Palæstina. Og derefter skulle al legal indrejse ophøre. Endvidere bestemte den, at den jødiske ret til at erhverve jord skulle begrænses, og at en selvstændig palæstinensisk stat skulle oprettes, hvori jøderne højst måtte udgøre 1/3. Således har, siger man, også England sin skyld i jødemyrderierne, for havde landet været åbent, kunne tusinder af jøder være reddet af elendigheden. Også jøderne har deres del af skylden, når udviklingen er blevet, som den er. De har optrådt for brovtende og selvsikre og talt for store ord om den dag, da de havde magten i landet. Og zionisterne har handlet uklogt ved at tvinge problemet frem nu og fremkalde så stort politisk røre. Dog skal jødernes kærlighed til landet og den iver og dygtighed, hvormed de har udrettet store ting dernede, ikke underkendes. Det er beundringsværdigt og kan gribe en om hjertet. Men netop jødevenner trænger til at forstå araberne. I langt over 1000 år har de ejet landet, og det giver en ret til det. Danmarks historie er ukendt på den tid, araberne kom til Palæstina. Om andre ville afkræve os vort land, fordi de havde boet her så langt tilbage, ville vi dog værge os. Om Gud en dag vil give jøderne landet, ved vi ikke. Men jeg tror, vi skal være forsigtige med at pukke på de gamle forjættelser. De første gik i opfyldelse ved hjemkomsten fra Babylon, og i øvrigt har efter NT alle forjættelser deres opfyldelse i Jesus Kristus. I ham har de deres ja og amen. Og de lyser over Guds nye Israel, hans kirke på jord, der ser hen til det nye Jerusalem, der kommer, når Guds rige bryder frem med en ny himmel og en ny jord. For kristne er det afgørende, at når NT ikke gentager GT's forjættelser, skal vi være forsigtige. Og NT indeholder ikke et ord om Israels tilbagevenden til Palæstina. Det tænker ikke på riger her, men ser frem til det kommende rige. Derimod forjætter det Israels frelse. Det er det afgørende, og det skal vi arbejde på” (*Israelsmissionen* 4/1946, 67-73).

Under overskriften *Hvad er og hvad vil zionismen*, skrev den norske pastor Magne Solheim, Jaffe følgende:

”På den første Zionistkongres i Basel i 1897 blev der formet et enkelt program: Zionismen har som mål at bygge et nationalhjem for jøderne i Palæstina. Zionisterne ville føre jøderne tilbage til Zion. For mange blev det en slags ny religion. Unge idealister prædikede zionisme for jøderne ude i verden og viste også i handling, at de var villige til at ofre alt for at virkeliggøre deres idéer. Det var ikke let at være zionist i de dage. Det var en kamp med sandklitter, ørkener, malariasumpe, fattigdom og fjender på alle kanter. Staten Israel er i dag et faktum, og næste år skal den fejre sit 10-års jubilæum. Den jødiske befolkning i Israel nærmer sig to millioner indbyggere, og går alt efter programmet, vil dette tal vokse med nogle millioner på forholdsvis kort tid. Men hvad er og vil zionismen? I fjor udgav en journalist i Jerusalem en bog, hvor han prøvede at analysere den åndelige situation i Israel og i jødedommen ude i verden. Han spurgte bl.a.: Hvad har vi opnået med staten Israel? Hans svar lød ganske enkelt. Vi har opnået at blive det, vi ikke skulle være. Guds plan med os er, at vi ikke skal være et folk som andre folk, men et Guds folk med en særlig opgave i verden. Men nu er vi blevet et folk som alle andre folk. Har zionismen nået sit mål i og med, at der bliver opbygget en national stat? I august måned 1958 blev der i Jerusalem holdt en kongres i otte dage, hvor dette spørgsmål blev drøftet. 30 ledende jøder fra forskellige lande i verden og 40 israelere sad sammen og diskuterede det ideologiske grundlag for zionismen. Kongressen var sådan sammensat, at folk med mange forskellige politiske og religiøse syn skulle komme til orde. Der var både socialister og konservative, både fritænkere og ortodokse jøder, for at nævne nogle af yderfløjene. Ingen kan vente, at en sådan kongres kan affatte resolutioner eller opsætte noget klart program. Men problemer blev sat under debat, og det var ikke vanskeligt at mærke, at der rørte sig noget i det jødiske folk. Dette store flertal af det jødiske folk lever ikke længere under ”loven”. Allerede fra begyndelsen var der stærke brydninger mellem zionisterne og de ortodokse jøder. Efter de ortodokses mening havde kun Messias ret til at føre jøderne tilbage til fædrenes land. Zionisterne derimod sagde: Forgæves har vi ventet på Messias, nu er det på tide, at vi tager fat selv. Den stat, som zionisterne drømte om, og den stat, som de ortodokse jøder ventede på, at Messias skulle oprette, var også to helt forskellige stater. Inden for Israel er brydningerne stærke mellem de ortodokse jøder og zionisterne. Zionisterne vil have en moderne demokratisk stat. De ortodokse vil have en stat, som skal styres efter Moseloven og de gamles vedtægter. Men hvad vil det så sige at være en jøde, når man har brudt med Moseloven, ja, måske heller ikke tror på nogen personlig Gud? Ja, det kan selv ikke en zionist give noget tilfredsstillende svar på. Er det nok at bygge en demokratisk nationalstat op? Hvad slags ånd skal beherske denne stat? Israels store åndsbårne mand, Martin Buber (1878-1965) havde også ordet på kongressen i Jerusalem. Buber er en dybt religiøs mand, men ingen ortodoks lovjøde. Jesus har også gjort et uudsletteligt indtryk på ham. Buber talte vægtige ord imod at omgås letsindigt med åndelige værdier. En journalist, som kommenterede Bubers ord på kongressen, skrev: ”Misbruget af hellige Bibelord er hos os blevet til en mani”. Profetordene bliver ofte afklædt deres guddommelige indhold og citeret efter, som det passer ind i dagens situation. Buber talte om, at man har degraderet ånden til en politisk funktion. Uden tvivl rørte Buber ved et ømt punkt. Vi kristne glæder os umådeligt over, at Bibelen – både GT og NT – bliver læst i Israel i dag. Men ofte må man tænke på Filip og den etiopiske hofmand, som sad i vognen og læste af profeten Esajas, og Filip spurgte ham: ”Forstår du også det, du læser?” Den etiopiske hofmand svarede: ”Hvordan skal jeg kunne det, når der ikke er nogen, der vejleder mig?” (ApG 8,30-31). Israels folk er i dag på vandring både de, som er kommet til Israel, og det store flertal af jøder, som lever ude i verden. Både på kongressen i Jerusalem og ellers bliver det sagt, at staten Israel ser sig selv som et centrum for alle jøder i verden, og fra Zion ønsker man, at en ny ånd skal gå ud til alle verdens jøder. Men kan staten Israel og zionismen give virkeligt nye åndelige værdier til sine egne borgere og til jøderne ude i verden? Vi, som ser Israel i lyset af Guds ord, i lyset af korset på Golgata, skulle ikke netop vi gennem sådanne spørgsmål høre en udfordring til mere utrætteligt arbejde og bøn for Israel? Lad os ikke glemme at bede om, at Gud må opvække åndsfulde kvinder og mænd blandt Israels folk, mænd og kvinder, som i ord og gerning kan vise vejen til ham, som er vejen, sandheden og livet for Israel og alle folkeslag” (*Israelsmissionen* 1/1958, 3-5).

Efter min vurdering har Israelsmissionen på den ene side været kritisk over for zionismen. Man kan fx læse følgende af den norske pastor Gisle Johanson, udsending i Budapest fra den norske Israelsmission:

”Zionismen i sin nuværende Form er direkte antikristelig og en Støtte for Antikristendommen. Der er mange Jøder, som har sat deres Håb til Zionismen. Jeg tror, at Jøderne er nær deres Omvendelse. Men først må Zionismen gå til Grunde. På den Måde tror jeg, Zionismen har nogen Betydning for Jødernes religiøse

Fremtid ... Jeg mener, at Zionismen er en stor Hindring for Missionen" (*Kristeligt Dagblad* 16. august 1929).

De stærkt kritiske røster lyder, når zionismen vurderes religiøst. Da blev den set som et ugudeligt initiativ, hvor mennesker på egen hånd forsøger at ophæve Guds dom. Tanken var, at jødernes fordrivelse fra Israels land skyldtes folkets afvisning af Jesus som Messias. Så længe jøderne ikke har modtaget Jesus, vil Gud derfor heller ikke lade dem vende tilbage til landet. Kritikken gik på, at zionismen ikke var vokset ud af den jødiske religion, selv om den med tiden blev lidt præget af den jødiske religion. Zionismens meget svage religiøse forankring blev for Israelsmissionen yderligere en tilskyndelse til at arbejde på at bringe evangeliet om Jesus Messias til det jødiske folk. Vurderes zionismen derimod som en politisk bevægelse, der ville føre jøder til Palæstina og genrejse landet, så finder jeg, at den bliver ret positivt modtaget af Israelsmissionen, hvor man glædede sig over, at zionismen havde begrænset assimilationen, så jøderne var blevet bevaret som folk, ligesom man så meget positivt på, at zionismen havde fremmet en stor jødisk indvandring i Palæstina, og at zionismen havde fået mange jøder til at yde store økonomiske ofre til at købe jord i Palæstina og investere ikke alene i landbrug, men i en generel erhvervsudvikling af landet. Nogle så også zionismen som et redskab til, at Gud opfyldte de gammeltestamentlige løfter om, at Gud ville føre sit ejendomsfolk tilbage til fædrenes land.²

I modsætning til Israelsmissionens ambivalente holdning til zionismen sagde Ordet og Israel et klokkeklart ja til zionismen. Det vil jeg give nogle eksempler på. I Karmel 1946 nr. 4 (april) 73-74 anmeldte Per Faye Hansen bogen: Axel Torm *Jøderne under Krigen* (1945). Anmeldelsen var egentlig positiv, men rejste kritik af den manglende forståelse for zionismen, og for at Palæstina var ved at blive det jødiske center. Han konkluderer: "Om vi enn kjenner sionismens svakheter og farer, har vi ikke lov med Bibelen i hånden å ignorere eller underkjenne dens betydning som eventuel innledning til åndelig fornyelse. Spøragsmålet om sionismens framtid er en appell ikke mindst til kristent initiativ og forbønn".

I Karmel 1947 nr. 4 (april) s. 70 skrev Sivertsen over temaet: "Har Jøderne Ret til at indvandre i Palæstina?" Her gav Sivertsen så en klar argumentation for zionismens ønske om jødisk indvandring til Palæstina.

I Karmel 1947 nr. 10 (oktober) s. 153-158 + Karmel 1947 nr. 11 (november) s. 169-170 bringes Henry Seligmanns manuskript "Palæstina, sionismen og de kristne" fra hans foredrag på det nordiske Karmelstævne i Hillerød 31. juli - 4. august 1947, lettere for-norsket. Seligmann gav en klar støtte til zionismen. For ham personligt var spørgsmålet besvaret af Bibelens profetier om hjemkomst. Seligmann tog det forbehold, at zionismen ikke i sig selv i dens nuværende udgave kan være løsningen af jødernes problem. Han fortsatte så:

"At Gud i sionismen har en finger med i spillet, er ganske klart. Han bruger den til å fremme sine planer, idet han på ny minner dem om, at de er jøder. Derved setter han en stopper for at jøderne går opp i, assimilerer sig med, de kulturfolk de lever iblandt... sionismen er en ung og kraftfull bevegelse, og vi må med respekt anerkjenne dens store fortjenester, selv om vi synes den mangler det vesentligste i sit program".

² Mere om Israelsmissionens holdning til zionismen: Lausten 2007, 50-69.

Derefter gav Seligmann sit personlige vidnesbyrd: Fra ortodoks-jødisk opvækst til assimileret jøde til døbt jøde (der stadig var assimileret) til bevidst jødekristen med syn for Israels betydning.

I Karmel 11-12/1947 (november-december, s. 208) står følgende artikel: ”Nytt fra Palæstina og diasporaen” (ingen forfatterangivelse) – lykønskning fra Karmel (også i Danmark) til de jødiske samfund i Norden i anledning af FN’s vedtagelse af delingsplanen. ”Karmel-instituttet gratulerer”. Straks beslutningen var kjent, sendte Karmels generalsekretær følgende telegram til Jewish Agency, Jerusalem: ”Our best wishes for the happy birth of the Jewish State. Scandinavian friends in Karmel Institute continue in prayer and work for Eretz Israel”. (Våre beste ønsker for den lykkelige fødsel av jødernes stat. Skandinaviske venner fortsetter i bønn og arbeid for Eretz Israel). Ezekiel 11,17 og Jeremias 32,42. ”Likelydende telegrammer ble også sendt fra Karmels kontorer i Stockholm, København og Oslo til de jødiske menigheter i de respektive byer”.

Ordet og Israels overbevisning var, at ligesom Gud havde brugt Kyros i GT som sit redskab til at føre jøderne fra fangenskab i Babylon tilbage til deres land i Palæstina, således havde Gud også brugt zionismen til at føre jøderne til Israel og dermed stået bag oprettelsen af staten Israel i 1948. Argumentet hos Ordet og Israels stiftere for zionismen var både den uret, jøderne havde lidt gennem århundrederne og ikke mindst under Holocaust, og en forståelse af profetierne, der så hjemkomst til landet og omvendelse til Messias som to parallelle begivenheder.

I synet på og vurderingen af zionismen var der en forskel på Israelsmissionen og Ordet og Israel. Den grundlæggende forskel var, at mens Israelsmissionen havde ret forskellige vurderinger af og holdninger til zionismen, så havde Ordet og Israels stiftere en klar holdning til zionismen: Den blev af Gud brugt til at opfylde løfterne i GT, at Gud ville samle sit folk i det land, han havde lovet Abraham. Så kan man i lyset af den overordnede vurdering pege på konkrete forskelle. En af forskellene var, at Israelsmissionen i vurderingen af zionismen og dens fremfærd betonedede, at den lagde for lidt vægt på hensynet til den arabiske befolkning, der havde boet i området i mange hundrede år. En anden forskel var, at Israelsmissionen mente, at jødernes omvendelse var en betingelse for deres hjemkomst til deres fædrene land (underforstået, at zionismen derfor ikke kunne være Guds værk). Stifterne af Ordet og Israel mente derimod det modsatte og støttede derfor zionismen. Her var Ordet og Israels udgangspunkt, at ifølge Paulus’ ord i Rom 11,25-26 ville hele Israel blive frelst. Derfor havde de ingen teologiske indvendinger imod, at uomvendte jøder vendte tilbage til deres fædrene land. Det er stadig et kendetegn ved Ordet og Israel, at bevægelsen fortsat støtter zionismen.³

Oprettelsen af staten Israel

Under overskriften *En selvstændig jødisk stat* bragte man i Israelsmissionens blad en længere redegørelse fra *Svenska Israelsmissionen*, hvor man beskrev Palæstina-længslen tilbage fra det 12. århundrede. Man beskrev også Balfour-Deklarationen og jødeforfølgelserne under Anden Verdenskrig. Derefter beskrev man afstemningen i FN 29. november 1947, hvor der blev vedtaget en delingsplan, hvis hensigt var oprettelsen af to selvstændige stater i Palæstina, en jødisk og en arabisk/palæstinensisk stat. Jøder verden over havde med stor glæde modtaget meddelelsen om FN’s

³ Se pastor Bent Tage Nielsen, Nielsen 1980, 110-116 og generalsekretær Ole Andersen i *Kristeligt Dagblad* 22. august 2020.

beslutning om, at en selvstændig jødisk stat skulle oprettes i Palæstina, selv om den del af landet, jøderne ville få, var langt mindre, end de havde håbet at få. De arabiske stater gik stærkt imod oprettelsen af en jødisk stat. Staten Israel var lidt mindre end Jylland, og de største byer var Jerusalem med 170.000 indbyggere, Tel Aviv med 200.000 indbyggere og Haifa med 142.000 indbyggere. Artiklen sluttede med følgende ord: ”Vi glæder os over, at hjemløse, plagede jøder får et hjem. Men i denne glæde blander sig uroen for, hvad fremtiden for Palæstina bærer i sit skød” (*Israelsmissionen* 1/1948, 3; 2/1948, 23-27).

Man meddelte så, at Sovjets første gesandt til staten Israel var udnævnt, og der var allerede truffet forholdsregler til at indkvartere ham og hans temmelig store stab i Tel-Aviv. Derefter skrev man, at nu var også en gensidig repræsentation mellem USA og Israel ordnet (*Israelsmissionen* 7-8/1948, 168-169).

Redaktør Hofman-Bang gjorde sig de tanker om Palæstinas fremtid, at det nok var betydningsfuldt, at greve Bernadotte netop nåede at få afsendt sit forslag angående Palæstinas fremtid, hvor han fastslog anerkendelsen af staten Israels beståen, lige før han blev myrdet. Det er jo ofte sådan, at en afdød taler med mere vægt end en levende. Er det ad denne vej, jøderne skal blive faste besiddere af en del af Palæstina – i stedet for ved vold? For nu vil måske de stater, der stillede sig tøvende eller modvillige over for anerkendelsen af den israelitiske stat, gå med dertil. På Bernadottes ord (*Israelsmissionen* 10/1948, 211-212).

Under overskriften *Tanker ved årsskiftet* gjorde redaktør Hofman-Bang sig nogle tanker i forbindelse med staten Israels oprettelse. I sin sidste rapport erklærede greve Bernadotte klart, at staten Israel var en kendsgerning. Mange års kamp og slid, blod og offer er gået forud, og vi kan så inderligt unde den jødiske ungdom at se frugt af sin store møje og unde de forfulgte jøder et fristed og et hjemsted efter deres uhørte trængsler. Men – vi er mange, der ikke kan se andet, end at en anden nation er trådt for nær ved FN's beslutning om at fratage den en del af Palæstina. Vi kan ikke fortie dette, hvis vi vil være retfærdige. Men nu er det sket. Vi må bøje os for FN's beslutning og så se at få det bedste ud af den. Men hvordan? Ved gennem Røde Kors og måske andre hjælpeorganisationer at søge at lindre nøden både blandt de bortflygtede arabere, men også ved at vise jøderne, at vi både forstår og deler deres glæde. Men ikke ved at bilde jøderne ind, at de har fortjent landet – navnlig ikke den, der vil tilegne sig det ved egen kraft – uden Gud. Og så må vi bede om, at Guds overvældende godhed må tvinge Israels folk i knæ for Ham, og at det må forstå, hvor dybt det forpligter at eje en del af ”det hellige land”. At det må finde den rette humane måde at leve sammen med araberne på. Frem for alt må vi samle vor bøn om, at Israels folk må få øje for, at et fædreland ikke er alt, men at der er uendelig meget større værdier at jage efter. Og at det så ufortøvet må give sig til at søge dem (*Israelsmissionen* 1/1949, 10-12).

I løbet af 1948 blev der i *Israelsmissionens* blad givet fyldig information om alt det, der politisk førte til staten Israels oprettelse. Men det er tankevækkende og påfaldende, at der ikke er nogle tanker om, hvorvidt disse afgørende begivenheder i jødernes historie har nogen sammenhæng med løfterne i GT. På dette punkt er der en meget betydelig forskel til Ordet og Israel, hvor ikke alene bevægelsens stiftere var meget politisk aktive med afsendelse af diverse breve for at overtale forskellige ledende politikere til i FN at stemme for oprettelsen af staten Israel, som jeg har redegjort for i artiklen, hvor jeg beskriver Ordet og Israel, men hvor man også i bevægelsens blad finder en række artikler, hvor man beskriver oprettelsen af staten Israel som opfyldelsen af løfter givet i GT. Da Ordet og Israel ved

staten Israels oprettelse var en del af den norske Karmelbevægelse og også havde bladet Karmel fælles, finder man disse artikler i bladet Karmel.

Under overskriften *Tør man vove at glæde sig?* skrev Israelsmissionens redaktør Hofman-Bang bl.a.:

"I spørgsmålsrubrikken i dette nummer stiller en læser spørgsmålet, om vi tør vove at glæde os på Israels vegne over, at dets lange lidelsesfulde vandring er endt. Hvad skal man tænke? Er det ikke et spørgsmål, man selv har kredset om i lang tid? Redaktøren var dog ikke sikker på at kunne give det helt fyldestgørende svar, men ville give nogle tanker. Da jøderne begyndte den stilfærdige og fredelige hjemvenden til Palæstina, glædede vi os. Vi beundrede den vældige selvhengivelse og det kolossale offermod, de viste ved at opdyrke fædrenes ørkenagtige land og tvinge det til at give sin grøde. Og vi håbede stille på, at dette skulle blive noget stort og lykkeligt for Israel. Men da voldshandlingerne begyndte, da zionismen klart viste sit helt gudløse ansigt, da det kynisk blev erklæret, at nu havde Israel så længe ventet på, at Gud ville hjælpe, nu tog de sagen i sin egen hånd, da kunne vi ikke følge med længere; ja måtte fuldstændig vende os bort fra en sådan zionisme. Vi kunne ikke andet end mistvivle om, at deres foretagende ville lykkes, fordi vi huskede, hvordan Israels haven-lov-til-at-bo i Palæstina i GT altid var helt afhængig af dets trosforhold til GT. Kortest udtrykt i ordet: "Er I ikke troende, bliver I ikke boende". Er Gud da ikke den samme nu? Vil virkelig hans land kunne tages med vold af gudløse? Nej foretagendet i Palæstina kunne umuligt lykkes, tænkte vi med sorg, netop fordi vi så inderligt kunne ønske det plagede folk et fristed, der var deres. Men så er det alligevel sket. Staten Israel er en kendsgerning. Hvad skal vi tænke, hvad skal vi tro? Vi skal åbent indrømme, at Herren tilsyneladende har været med sit folk i dets sætten-sig-i-besiddelse af Palæstina. For det er jo gået jøderne over al forventning. Kan vi tænke os, at alt dette kunne ske, uden at Gud står bagved? Næppe. Der er i tidernes løb blevet bedt uendelig mange bønner for Israels udfrielse fra gru og nød – både af fromme jøder og af kristne. Vi ved, at Gud – selv om han ikke straks kan opfylde alle bønner – dog hører dem og "opsamler" dem (Dan 10,12). Har denne ydmyge bøn til Gud måske været medvirkende til, at han nu har forbarmet sig? Endelig er der for mig nogle udtalelser i Ez 37,16-32, som jeg synes ligesom giver mig nøglen til at kigge ind i det, der ellers måtte stå for mig som en gåde. Herren skildrer, hvordan han måtte drive Israel bort fra Det hellige Land for dets urenheds skyld. Men "*hvor de kom hen, vanærede de mit hellige navn*".... "*Da ynkedes jeg over mit hellige navn*"... Og: "*Det er ikke for eders skyld, jeg griber ind, Israels hus, men for mit hellige havns skyld*"... Og: "*Folkene skal kende, at jeg er Herren, ... Når jeg helliger mig på jer for deres øjne*". – Her er skuepladsen udvidet. Israel er et led i Guds vældige, verdensomfattende frelsesplan. Dets skæbne skal blive et mægtigt vidnesbyrd for folkene om Guds almagt og nåde, så at Herrens navn for dem – for at den stund kan komme nær, da hvert knæ skal bøje sig, deres "*i himlen, på jorden og under jorden*". Men, hvis det altså virkelig er, som det ser ud, at det er Gud, der har grebet ind nede i Palæstina, og at vi tilmed synes så ganske småt at kunne ane lidt af grundene dertil, så mener jeg, at vi ikke alene *tør* glæde os, men *bør* glæde os. Men – varsomt. Ikke nogen vild jubel, ikke nogen begejstringsrus over det, der er sket i Palæstina, men en ganske stille glæde – fulgt af megen bøn. For *nu* er det først, at det alvorligste slag skal stå. Nu må Israels sjælefrelse gå frem. Hvorfor skulle en del af folket ellers være kommet hjem uden for dér – som frie mennesker på egen jord, uhæmmet af frygt og nød – at kunne finde frem til fædrenes Gud? Ellers var dette at have fået et fædreland kun som en lygtemand. Og bønnerne må stige om, at jøderne må blive ydmyge af deres medgang og ikke "store" – det, der jo til alle tider har været Israels (og ethvert menneskebarns) store fristelse, ja, som måske er den allerfarligste af alle de snarer, der lægges for vor fod. For, skulle det også denne gang glippe – vil Israels folk stadig ikke søge Gud – ak, så må det vel atter ud i trængsel og ulykke for at få åbnet øjnene for sin synd – og komme på knæ. Og man tør næsten ikke tænke på, at ovnen skulle kunne hedes endnu stærkere for dette folk, end den allerede er blevet det. På grund af dets egen modstand – og vor forsømmelse. Det, der nu er sket i Israel, må vi se på som en udrakt hånd fra Gud, en udrakt hånd til hans folks frelse. Og af al magt må vi ikke alene bede om, at det må lykkes, men også virke. Ikke spille kræfterne på jødisk-nationalt udenoms arbejde eller på at hidse Israels nationale stræben endnu højere op – den er hed nok i sig selv og skal nok klare sig uden vor støtte – men slet og ret ved mission. Vi skal heller ikke spille tiden med at nærme sig jøden ad omveje – dem foragter han blot, når han senere opdager, hvilket sigte man egentligt har haft. Nej, basunen for munden! Klar forkyndelse af Kristus. Og ydmyg stræben efter selv at leve efter hans vilje. På den måde vil vi "vove" at glæde os" (*Israelsmissionen* 4/1949, 67-72).

I denne artikel inddrager Hofman-Bang Ez 37 som en slags baggrund for staten Israels oprettelse.

60 år senere i 2008 skrev den senere redaktør af Israelsmissionens blad og formand for Israelsmissionen Kai Kjær-Hansen under overskriften *Hvordan så man i Israelsmissionen på staten Israels oprettelse*:

”Når jeg bladrer Israelsmissionens blad igennem fra 1905 og fremad, kan jeg se, at der gives plads til nok så forskellige meninger om zionismen. Spørgsmålet er, om den irreligiøse zionisme vil fremme Israelsmissionens hovedsag: at jøder kommer til tro på Jesus. Det har man delte meninger om. Alle er enige om, at Guds mål med Israel er, at de kommer til tro på Jesus. Alle lever i håbet om, at hele Israel vil komme til tro på Jesus – engang. Nu skal der arbejdes og evangeliet skal deles med jøder. Bibelteologisk tager man udgangspunkt i NT. Hovedsynspunktet er, at de gammeltestamentlige forjættelser om en tilbagevenden til Palæstina har fundet deres opfyldelse ved hjemkomsten fra Babylon. Dog tilføjer Israelsmissionens formand, professor Torm, følgende, når han beskæftiger sig med dette emne i 1947: ”Mange mener, at de skal opfyldes endnu engang; det er muligt, men vi ved det ikke sikkert. I hvert fald gentages de ikke i NT”. Denne tilføjelse er værd at mærke sig. Torms grundsynspunkt er, at Guds opfyldelse af sine løfter om Messias – sådan som det viste sig i Jesus – var rigere end profetien. Han åbner en lille lem for, at det også kan gælde Israels folks nuværende tilbagekomst. Vigtigere end dette spørgsmål er det dog for Torm, at evangeliet forkyndes nu.

Ikke ved magt og styrke. I 1948 er der en offentlig debat mellem Israelsmissionen og det danske Karmel-udvalg, det, der senere blev til bevægelsen Ordet og Israel. Her siger Torm: ”Israelsmissionen [har] bestandig set med sympati på den jødiske kolonisation i Palæstina, på genoplivelsen af det gamle hebraiske sprog osv.” Alligevel mener han ikke, at det, der nu sker i Palæstina, er en bogstavelig opfyldelse af gammeltestamentlige profetier. Ifølge hans opfattelse skal Israels tilbagevenden finde sted ”ikke ved magt og ikke ved styrke, men ved min Ånd” – en opfattelse som dele af den religiøse jødedom i øvrigt også stod for. Han hævder, at en del af zionismens tilhængere har anvendt magtmidler i en uhyggelig grad. Han ser frem til en frygtelig blodsudgydelse, ”da man ikke med rette kan vente, at araberne ikke skulle kæmpe mod dem, der vil tage en del af deres land fra dem”. Desuden anfører Torm, at Israels folks omvendelse til Gud er en betingelse for folkets hjemkomst. Og derfor skal man først og fremmest forkynde evangeliet. ”Hvis man derfor ønsker folkets hjemkomst, må man lægge hovedvægten på arbejdet for folkets omvendelse”.

Sønnen Axel Torm, som i 1949 efterfulgte sin far som formand for Israelsmissionens, er i et foredrag i 1948 inde på lignende tanker. Han er bange for, at landet i sig selv bliver Messias. Men så stiller han et retorisk spørgsmål: ”Så skal jøderne altså ikke til Palæstina?” Hvorefter hans svar lyder: ”Det er der ikke sagt et ord om. For hvem ved det? Ingen kender Guds veje og Guds planer? Hans tanker er større end vore. Vi kan selvfølgelig have lov til både at ønske og håbe det, om det kan ske, uden at araberne lider noget. Men vi kan ikke stå med Bibelen i hånd og give forsikringer. Det kunne føre til skuffelser”. Torm under jøder en plet, hvor de kan udfolde deres folkelige liv. Men han tror ikke på en virkelig genfødsel af det jødiske folk uden Kristus. Disse ord blev sagt ved en nordisk Israels-konference i København, 3.-6.6.1948, altså omkring tre uger efter, at den nye jødiske stat Israel var proklameret.

Tog Israelsmissionens folk fejl? De i Israelsmissionen, der mente, at jøderne i den unge stat ikke kunne modstå de arabiske hære, tog fejl – sådan som også de jøder, der var af samme opfattelse, tog fejl. Og F. Torm tog fejl, når han hævdede, at en folkeomvendelse gik forud for en tilbagevenden til landet. Sammen med ham tog de jøder fejl, som mente det samme. Vanskeligere er det at svare på, om de tog fejl i deres bedømmelse af zionismen. Det kræver et studie for sig og kan næppe besvares med et ja eller nej. Tog Israelsmissionens folk mere fejl end de kristne, der mente, at med oprettelsen af staten Israel var herlighedsriget for Israel indtruffet – eller også var det lige rundt om hjørnet. Det spørgsmål lader jeg hænge i luften. Spørger man, om Israelsmissionens folk kunne glæde sig over, at jøder havde fået et hjemland, er svaret ”ja”. Men der er noget i dette ”ja”, som jeg ikke kommer uden om at undsige” (*Israelsmissionens Avis* 2/2008, 5).

Kjær-Hansen kommenterede så Hofman-Bangs svar på det oven for omtalte læserbrev med følgende ord:

”Lad nu 1950’er sproget være hvad det er. Inge Hofman-Bang er i gang med at justere sit syn om Israels tilbagekomst i lyset af, hvad der er sket i og med dannelsen af staten Israel. Gud har stået bag den lille David mod den store Goliath. Hun finder skriftbelæg for dette hos profeten Ezekiel, i kapitel 37, netop i det

kapitel, som ofte blev – og bliver - trukket frem af dem, som i staten Israels oprettelse ser en opfyldelse af gammeltestamentlige forjættelser. Dette syn er der altså også plads til. I 1949 og senere i Israelsmissionen.

Så Hofman-Bang glæder sig nu i 1949 ”varsomt” over staten Israels oprettelse. Men straks løfter hun en pegefing. Hvis Israel ikke giver Gud æren, ”må det arme folk vel ind i endnu større trængsler end før”. En sætning med en sådan påmindelse eller ligefrem trusselprofeti kunne jeg godt undvære. I en længere redegørelse i samme nummer af Israelsmissionens blad i 1949 bliver det faktisk endnu værre. Hun begrunder nærmere, hvorfor man både ”tør” og ”bør” glæde sig over statens oprettelse. Og så kommer hun med nogle ord, som jeg helst ville springe over, ord, der vækker mit mishag, og som jeg må distancere mig fra. Hun skriver: ”... vil Israels folk stadig ikke søge Gud – ak, så må det atter ud i trængsel og ulykke for at få åbnet øjnene for sin synd – og komme på knæ. Og man tør næsten ikke tænke på, at ovnen skulle kunne hedes endnu stærkere for dette folk, end den allerede er blevet det. På grund af dets egen modstand! – Og vor forsømmelse”!

Vel tager Hofman-Bang sine egne, og Israelsmissionens og – og om man vil – kirkens forsømmelser med i sine betragtninger. Men hendes ord er ikke til at redde. Billedet med ”ovnen” – kun tre år efter at ovnene ophørte at brænde i KZ-lejrene – vækker afsky i mig. Var Hofman-Bang antisemit? Det mener jeg ikke. Om hendes ord kunne bruges i antisemitisk øjemed? Det kan ikke udelukkes. Om de er blevet det, ved jeg ikke. Men hvordan jeg end vender og drejer det, må jeg kraftigt vende mig mod en sådan tale om andres lidelser, i dette tilfælde jødefolkets – her på denne jord” (*Israelsmissionens Avis* 2/2008, 5-6).

Under overskriften *Løfterne til Israel – og opfyldelsen* skrev sognepræst H. Rasmussen bl.a.:

”Jesus sendte sine tjenere ud til alle folkeslag, altså også til Palæstina, for af disse at skabe det nye Israel, den nye menighed, det nye gudsfolk. Alle strålende forjættelser om Israels kommende verdensbetydning kan ikke opfyldes skønnere, end det sker i menighedens verdensmission, indtil den dag da evangeliet er forkyndt for alle folkeslag, også Israel. Ikke blot menigheden i Jerusalem, men samtlige menigheder rundt om i Lilleasien, Grækenland og Rom, og så langt man var kommet, følte sig som det nye, det ægte, det egentlige, det rigtige Israel, Guds Israel, det nye Guds folk på jord. Rasmussen betonedes: Jeg kan ikke finde antydning af at tyde profetierne om et jordisk politisk herlighedsrige, nej, det var noget andet, man ventede, nemlig Herren selv, der ville hente sine hjem til faderhuset, hvor han havde beredt plads for sine, for at hvor han var, skulle også de være. Det er os ikke muligt i denne menigheds liv at lytte os til de toner, der nu lyder om Israel, der skal samles i Palæstina. Rasmussen fastslår, at Gud er med i hele verdenshistorien også den, der går for sig dernede, men der er jo også ham, der viste Jesus alverdens riger og deres herlighed, men ikke fik held med ham, som med os andre. Hvem kan rede historiens tråde ud fra hinanden bagud, endsige frem over? Rasmussen fastslår, at når han læser NT, så siger det ham, at politiske begivenheder er stadier i det, der skal ske, før enden kommer, den, der både er katastrofe og frelse. Men der er véer. Det første vé kom år 70. Hvor langt der er til det næste vé, ved ingen af os. Vi ved heller ikke, hvordan verden – og Palæstina – vil se ud, når det er overstået. Disse kommende begivenheder vil gribe dybere og dybere ind i det nye Israels liv, det skulle synes klart for enhver. De vil også komme til at gribe dybt ind i det gamle Israels tilværelse både i Palæstina og ud over jorden. Hvorledes Palæstina og Israels fremtid vil blive, har vi ikke noget ord om fra NT, men det ene har vi: Ordet om, at hele Israel skal blive frelst, at det skal finde ind i det nye, ind i Guds folk, og det kan i hvert fald ikke diskuteres, at hver eneste oprigtig og sand kristen må have det som sin bøn og virke med til, at det må ske. Ve os, om vi gør det svært for dem at se Kristus og finde ind til Ham og Hans menighed” (*Israelsmissionen* 11/1949, 248-251).

Her kan man roligt konstatere, at Rasmussen var mere end forsigtig med at fastslå, at oprettelsen af staten Israel var opfyldelsen af løfterne til Israel. Men han afviste klart, at profetierne i GT viste hen på et jordisk politisk herlighedsrige for Israel, det man i Ordet og Israel kaldte Riget for Israel.

Redaktør Hofman-Bang skrev under overskriften *Vejen er tydelig – vil vi gå den?* At:

”...staten Israel nu snart et par år har været en kendsgerning. Jøder strømmer hjem i hundrede-tusindvis, land opdyrkes, kolonier grundlægges, landsbyer rejser sig, skibe bygges, beboelseshuse skyder op af jorden.

Der arbejdes kolossalt. Den ene stat efter den anden har anerkendt Israels selvstændighed. Så citerer forfatteren fra GT og nævner, at de ord ikke passer på zionisternes hjemvenden, fordi zionisterne normalt ikke tror på Israels Gud. Hun fastslår, at Guds tanker er højere end vore, men det var vanskeligt at forlige sig med, at araberne skulle lide så meget og nu sidde som fattige og hjemløse i elendige teltlejre. Hun skriver så, at vi jo ser, at staten Israels genoprettelse er blevet tilladt af himlens og jordens Herre – ja, tilsyneladende velsignet af ham. Noget vor tanke på sine punkter må give blankt op over for, selv om vort hjerte kan glæde sig varmt over Israels timelige forløsning. Hvorom alting er: det er sket, og vi må bøje os. Gud har i nåde tilladt sit folk at kaste hjemløshedens tunge åg af sin nakke. Hofman-Bang spørger så: Hvordan vil det nu gå Guds ejendomsfolk? Hun henviser så til Israels historie – fx Dommerbogen –, hvor Gud straffede dem, hvis de var ulydige mod Gud. Hun fortsætter: En stor angst kan stige op i en: Er Israels lidelser endnu ikke endt? Venter der Israel andre og endnu hårdere tugtelser, fordi Gud ikke åndelig talt kan få sit folk derhen, hvor han vil? Men er det tilfældet, er der jo kun et svar på spørgsmålet om, hvad vi nu – netop i denne situation – kan gøre: Hjælpe dem til Frelseren, til at få ”hjertet omskåret” – i ydmyghed male dem Jesus Kristus som lyslevende for øjet (måske mest gennem vort liv), at de må drages til ham. Bede dem frem til at få deres liv ”Grundfæstet på klippen”. Jo, vejen er tydelig. Men – vil vi gå den?” (*Israelsmissionen* 3/1950, 77-79).

Fællesprojekter mellem Israelsmissionen og Ordet og Israel

Efter et par samtaler mellem repræsentanter for de to organisationer – Israelsmissionen og Ordet og Israel – var Israelsmissionens landsstyre indstillet på at fortsætte drøftelserne ved et fællesmøde for de to styrelser. Man foreslog, at grundlaget for de fortsatte drøftelser blev bibeltekster, som man gerne ville overlade Ordet og Israels styrelse at finde frem til. Efter et styrelsesmøde i Ordet og Israel meddelte man så i foråret 1979 derfra, at man havde fundet de første drøftelser nyttige, fordi nogle misforståelser fra begge sider var blevet ryddet af vejen, men at man ikke troede, det var muligt at nå længere, hvorfor man ikke fandt, at det tjente noget rimeligt formål at fortsætte. Fra Israelsmissionens side henstillede man til Ordet og Israels styrelse, at man overvejede denne beslutning endnu engang, hvilket skete, men med samme resultat: Man finder ikke, at det tjener noget formål at fortsætte drøftelserne. Det har Israelsmissionens landsstyre så taget til efterretning! (*Evangeliet og den jødiske verden* 9/1979, 131). Under overskriften *Ordet og Israel og Israelsmissionen* nævnes, at der har været ført samtaler mellem de to organisationer. Konklusionen blev, at man var to forskellige organisationer, der var uenige om bl.a. skriftsynet og synet på det profetiske ord, men samtidig kunne man samarbejde om enkeltsager fx bogen om de messianske jøder (*Ordet & Israel* 10/1979, 198; cf. Roswall 1996, 20).

Jødernes stilling i Rusland. Ordet og Israel havde udarbejdet en henvendelse til det sovjetiske folk og dets regering, hvor man opfordrede Sovjetunionens regering til at give udrejsetilladelse til de jøder, der havde søgt om tilladelse til at blive forenet med deres slægtninge i Israel. Israelsmissionen bakkede op om denne henvendelse og opfordrede deres venner til at skrive under på listerne med denne henvendelse, hvor de fik mulighed for det (*Evangeliet og den jødiske verden* 2/1971, 31).

Da staten Israel fyldte 40 år, var Israelsmissionen sammen med Ordet og Israel og Dansk-jødisk Venskab i fællesskab medindbydere til at fejre staten Israel ved et større arrangement i København 6. marts 1988. Det var første gang, at de tre danske Israelsbevægelser stod som medindbydere til samme arrangement. 700-800 venner af Israel var mødt frem til Israel-jubilæet, som blev en manifestation af opbakningen til staten Israel (*Evangeliet og den jødiske verden* 7/1987, 1.2/1988.3/1988, 1.3.8).

Begge bevægelser har arbejdet i Israel siden staten Israels oprettelse

Efter at staten Israel var blevet oprettet i 1948, begyndte begge bevægelser et arbejde i Israel. I årenes løb er Israelsmissionen og Ordet og Israel blevet fælles om en lang række opgaver.

- Begge bekæmpede indædt antisemitisme.⁴
- Begge var optaget af at hjælpe økonomisk og på anden måde understøtte jøder, der var i nød.
- Begge understøttede en række organisationer i Israel:
 - Det israelske bibelselskab, så det kunne formidle bibler og nye testamenter på både hebraisk og en række andre sprog til jøder og indvandrere i Israel.
 - Hjælp til at drive bibelbutikker.
 - Det israelske KFS blev oprettet 1981 og har siden oprettelsen modtaget økonomisk støtte, forbøn og opmuntring fra Israelsmissionen, Ordet og Israel og det danske KFS. Det israelske KFS lægger vægt på, at både jødiske og arabiske studerende er med i arbejdet. Ca. 100 studerende er med i arbejdet, og der er lidt flere end 100.000 studerende i Israel (*Israelsmissionen Avis* 5/1994, 4-5.7; 5/2000, 3; 3/2010, 1; 3/2012, 6; *Israelsmissionens magasin* 2/2016, 18-19.22; *Israelsmissionens magasin* marts 2018, 6-9).
 - Begge har kontakt til og understøtter messianske jøder og messianske jødemenigheder.
 - Begge er med til at understøtte uddannelse af åndelige ledere til de messianske menigheder. Israelsmissionen gør det gennem Caspari Centret, der har en tredelt opgave.
 - Der skal drives teologiske studier og forskning inden for bibelske og jødiske emner.
 - Der skal gives tilbud om oplæring i kristen tro og undervisning for de messianske menigheder i Israel samt søge at uddanne israelske forkyndere og menighedsledere.
 - Der skal drives kursusvirksomhed over for udlændinge, der kommer på besøg i Israel.

Ordet og Israel gør det gennem Israel College of the Bible (ICB), der er et uddannelsessted for både messianske jøder og kristne arabere i Israel. Ordet og Israel har et samarbejde med ICB, så undervisere derfra underviser på Ordet og Israels Discipelskole og elever fra Discipelskolen besøger ICB, ligesom Ordet og Israel støtter ICB med 50.000 kr. om året.

⁴ Om dansk antisemitisme: Bak 2004

Konklusion

Både Israelsmissionen og Ordet og Israel har i bevægelsernes historie udvist stor kærlighed til og omsorg for det jødiske folk. Israelsmissionen har altid set det som bevægelsens primære kald at drive mission blandt jøder, for at de må komme til tro på Jesus Kristus og blive frelst. Israelsmissionen sagde klart ja til, at hele Israel skulle frelses ud fra Romerbrevet 11,26. I Israelsmissionen fokuserede man derimod ikke så meget på staten Israels oprettelse, ligesom man heller ikke var særlig meget optaget af de løfter i GT, der pegede på jødernes hjemvenden til deres fædrene land.

I Ordet og Israel var man i bevægelsens første år stærkt optaget af politisk prægede aktioner for at få oprettet staten Israel. I Ordet og Israel har man foretaget en direkte sammenknytning af begivenhederne i årene omkring 1948 for Israels folk og land (dvs. inklusive staten) med Guds løfter i GT og Guds vilje. Samtidig har man i Ordet og Israel ønsket at sprede kundskab om Israel som Guds udvalgte folk og række evangeliet til det jødiske folk. Det sidste har man primært gjort gennem de messianske jøder og menigheder ved at støtte dem gennem forbøn og økonomisk bistand og praktisk hjælp. Både Israelsmissionen og Ordet og Israel har på forskellig måde arbejdet på, at de messianske menigheder får dygtige og veluddannede ledere. Begge bevægelser har været enige om, at frelsen alene er knyttet til Jesus Kristus, og begge har afvist Poul Borchsenius' tale om to veje til Gud, en for jøder og en anden for hedningekristne. Israelsmissionen har arbejdet ud fra et konservativt bibelsyn, der i nogle perioder har været bredere end i andre perioder, mens Ordet og Israel altid har arbejdet ud fra et ortodokst bibelsyn. Den største forskel eller uenighed mellem bevægelserne har været i synet på Riget for Israel, som især i Ordet og Israels første årtier havde en meget høj prioritering og altid er blevet knyttet sammen med Tusindårsriget. For Ordet og Israel vil en kommende oprettelse af Riget for Israel betyde, at Israel vil komme til at drive verdensmission og for nogle talsmænd for Ordet og Israel vil det også betyde, at Israel med Jesus som konge i Tusindårsriget vil få en central og betydningsfuld politisk indflydelse. Omvendt har Israelsmissionen aldrig tilsluttet sig tanken om Riget for Israel, men derimod afvist det og det sammenhørende Tusindårsrige. Dog må det nævnes, at Ordet og Israel i 1990 udgav Aksel Valen-Sendstads bog *Israel, profetien og landløftet*, som reelt afviser Ordet og Israels gamle mærkesag om *Riget for Israel* og dets tilknytning til *Tusindårsriget*. I den bog fremfører Valen-Sendstad synspunkter på Israel, profetien og landløftet, som reelt minder mere om Israelsmissionens holdning end Ordet og Israels holdning. Israelsmissionen og Ordet og Israel har også været uenige i vurderingen af zionismen. For Israelsmissionen var zionismen positiv med hensyn til at bevare jøderne som et folk, der ikke blev assimileret i det lands befolkning, som de boede iblandt. Det var også positivt for Israelsmissionen, at zionismen fremmede den jødiske indvandring i Palæstina og genoptagelsen af jødernes gamle sprog hebraisk. Israelsmissionen var især kritisk over for zionismen grundet dens manglende tilslutning til jødernes fædrene tro, dens magtkamp for at erobre Palæstina og dens manglende respekt for og hensyntagen til den arabiske befolkning, der havde boet i mange århundreder i Palæstina. Ordet og Israel var især positiv over for zionismen, fordi den fremmede oprettelsen af staten Israel, så de mange løfter i GT, der forudsagde jødernes hjemvenden til deres gamle fædreland, der betød så meget for Ordet og Israel, kunne blive opfyldt. Israelsmissionen mente, at jøderne først skulle omvendes, inden de vendte tilbage til deres fædreland, mens Ordet og Israel mente, at det var i overensstemmelse med løfter i GT, at jøderne som uomvendte vendte tilbage til deres fædreland. Gud ville så senere udvirke, at hele Israel blev frelst (Rom 11,26). Ordet og Israel havde i realiteten ingen indvendinger over for zionismen. Som den

gamle organisation mente Israelsmissionen, at Ordet og Israel var en unødvendig splittelsesorganisation, mens Ordet og Israel omvendt mente, at deres syn på Riget for Israel nødvendiggjorde deres bevægelses eksistens som en selvstændig organisation i dansk kirkeliv. Som årene er gået, er de to bevægelser blevet fælles om en række opgaver i Israel. Det har i praksis betydet, at forskellene på de to bevægelser er blevet mindre.

Litteraturliste

- Andersen, Ole. 1995. *Når Guds rige kommer. Tusindårsriget og den nye jord*. Århus N: Ordet og Israel.
- Andersen, Ole. 2016. *Slutspillet om Israel*. Fredericia: LogosMedia og Ordet og Israel.
- Andersen, Ole. 2021. "Præsten fra Vesterbro, der blev fortaler for oprettelsen af staten Israel". I *Ordet og Israel* 9, 12-20.
- Bak, Sofie Lene. 2004. *Dansk antisemitisme 1930-1945*. København: Aschehoug.
- Harvey, Richard. 2018. "Landløfterne er et missionsmanifest" i *Evangeliet og den jødiske verden. Israelsmissionens magasin*, 2, juni, 13-19.
- Israelsmissionens blad* udgivet af Israelsmissionen siden 1905; fork. *Israelsmissionen*. Fra 1963 skiftede bladet navn til *Israel og evangeliet*. Fra 1970 skiftede bladet navn til *Evangeliet og den jødiske verden*. I 1991 skiftede man både navn og format til *Israelsmissionens Avis*. I 2015 skiftede bladet navn til *Evangeliet og den jødiske verden. Israelsmissionens magasin*; fork. *Israelsmissionens magasin*. I 2023 fik bladet navnet *Shalom*.
- Lausten, Martin Schwarz. 2007. *Jødesympati og jødehad i folkekirken*. København: Anis.
- Mortensen, Jan. 2018. "Israel og landløfterne" i *Evangeliet og den jødiske verden. Israelsmissionens magasin*, 1, marts, 11-13.
- Mortensen, Jan. 2018. "Ezekiel er en nøgle til at forstå Guds løfter" i *Evangeliet og den jødiske verden. Israelsmissionens magasin*, 2, juni, 10-13.
- Nielsen, Bent Tage. 1980. "Tanker omkring zionismen" 110-116 i *Elskede for fædrenes skyld*, redigeret af Jan Frost. Holbæk: Ordet og Israel.
- Ordet og Israels blad* er udgivet af Ordet og Israel siden december 1950. Kaldes fra september 2018 *Magasinet Ordet og Israel*; fork. *Ordet & Israel*.
- Pedersen, Arne. 2018. "Guds løfter opfyldes gennem Guds mission" i *Evangeliet og den jødiske verden. Israelsmissionens magasin*, 3, sept, 10-13.
- Sachar, Howard M. 1996. *History of Israel. From the rise of zionism to our time*. New York: Alfred A. Knopf.
- Sered, Dan. 2018. "Guds løfter til Israel står fast til evig tid" i *Evangeliet og den jødiske verden. Israelsmissionens magasin*, 4, dec, 10-13.

Soltveit, Vegard F. 2018. "Landløfter og mission – ja tak til begge?" i *Evangeliet og den jødiske verden. Israelsmissionens magasin*, 2, juni, 6-9.

Valen-Sendstad, Aksel. 1990. *Israel, profetien og landløftet*. Hinnerup: Ordet og Israel.